

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПЕТРОВ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

УДК 343.37

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА
ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ
МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ
ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.І. Петров
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:
Шаблистий Володимир Вікторович,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Петров В.І. Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Науково-дослідний інститут публічного права; Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Київ, 2024.

Дисертацію присвячено удосконаленню теоретичних положень кримінального права в частині відповідальності за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та напрацювання пропозицій з удосконалення законодавства та відповідної правозастовної практики.

З урахуванням додаткових негативних наслідків визнання особи винуватою у вчиненні корупційного кримінального правопорушення (внесення запису до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані із корупцією правопорушення, неможливістю бути звільненим від покарання із випробуванням та ін.), доведена необхідність письмового ознайомлення підозрюваного із ними під час досудового розслідування та доведення стороною обвинувачення наявності не тільки корисливого мотиву, а й мети отримання неправомірної вигоди по всіх кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Доведена доцільність наукового обґрунтування віднесення певного кримінального правопорушення до числа корупційних або пов'язаних із корупцією за суттю самого діяння чи за суб'єктом його вчинення з урахуванням положень закону України «Про запобігання корупції» –

повинно містити ознаки корупції та, у першу чергу, можливим отриманням неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

На підставі вивчення зарубіжного досвіду правової регламентації відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, вивчення емпіричної бази, обґрунтовано доповнення санкцій ч.2-5 ст. 191 КК України покаранням у вигляді штрафу.

У результаті дослідження загальних засад кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем встановлено, що ч. 2 ст. 191 КК України відповідає основним підставам соціальної обумовленості кримінально-правових норм, тобто є соціально обумовленою.

Дослідження генези кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем надало змогу сформулювати наступні історичні етапи його розвитку:

- з XI ст. по 1649 р. – етап від Руської Правди до Соборного Уложення 1649 р. (період становлення інституту відповідальності за злочини проти власності);

- з 1649 р. по 1716 р. – етап від Соборного Уложення 1649 р. до «Військового артикулу» 1716 р. (період становлення прообразу відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

- з 1716 р. по 1845 р. – етап від «Військового артикулу» 1716 р. до Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. (період визнання привласнення або розтрати чужого майна службовою особою, службовим злочином);

- з 1845 р. по 1927 р. – етап від Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. до Кримінального кодексу 1927 р. (період визнання

привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном службовою особою, злочином у сфері власності);

– з 1927 р. по 2001 р. – етап від Кримінального кодексу 1927 р. до Кримінального кодексу 2001 р. (період становлення сучасної кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

– з 2001 р. по сьогодні – етап від Кримінального кодексу 2001 р. по сьогодні (період сучасного розвитку кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем з урахуванням змін у умовах воєнного стану).

Дослідження зарубіжного досвіду надало можливість зробити висновок, що кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем характерна для більшості країн пострадянського простору. Наразі аналіз зарубіжних кримінальних законодавств показав, що відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем розміщена в розділах або главах про відповідальність за злочини проти власності, що, в свою чергу, дає змогу стверджувати, що родовим об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень виступають суспільні відносини у сфері охорони власності.

У результаті дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем було встановлено, що безпосереднім об'єктом ч. 2 ст. 191 КК України виступають суспільні відносини щодо охорони права власності. Додатковим обов'язковим об'єктом виступають суспільні відносини у сфері нормального функціонування державної служби (у широкому розмінні цього поняття).

Дослідження об'єктивної сторони привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем свідчить про те, що кримінальне правопорушення, як суспільно небезпечне діяння може вчинятися виключно у формі дії, і бути виражена виключно як привласнення, розтрата або заволодіння.

Суб'єкт кримінального правопорушення є спеціальним, і характеризується як фізична осудна особа, яка вчинила привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем, досягши при цьому загального віку настання кримінальної відповідальності.

Суб'єктивна сторона привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем характеризується виключно прямим умислом, корисливим мотивом та метою незаконного збагачення (отримання неправомірної вигоди).

За результатом дослідження було встановлено, що привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191) необхідно відмежовувати від привласнення, розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні (ч. 1 ст. 191 КК України) – за суб'єктом складу кримінального правопорушення. Від шахрайства (ст. 190 КК України) – за безпосереднім об'єктом, суб'єктом. Від зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – за предметом кримінального правопорушення. Це доводить, що напрацювання наукових положень з приводу відмежування привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем має як загальнотеоретичне (для кримінально-правової науки), так і практичне (для роботи правоохоронних та судових органів) значення.

Доведено, що привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем дійсно має всі ознаки корупційного кримінального правопорушення.

Враховуючи це, ч. 2 ст. 191 має кваліфікуватись, як корупційне кримінальне правопорушення. При цьому, мають бути враховані всі передбачені КК України для суб'єкта кримінального правопорушення наслідки.

Встановлено, що для більшості досліджуваних зарубіжних країни характерним покаранням за привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є штраф. Наразі зосереджено увагу на тому, що для більшості корупційних кримінальних правопорушень передбачених приміткою до ст. 45 КК України характерне покарання у вигляді штрафу. Враховуючи це, пропонується до санкції ч. 2 ст. 191 КК України додати штраф від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Такий розмір штрафу буде узгоджуватись із санкцією до ч. 1 ст. 364 КК України. Адже привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим обов'язком виступає спеціальним складом відносно зловживання владою або службовим становищем.

Ключові слова: власність, чуже майно, склад кримінального правопорушення, привласнення, розтрата, службова особа, корупція, неправомірна вигода.

SUMMARY

Petrov V.I. Criminal liability for misappropriation, embezzlement or appropriation of someone else's property by abuse of official position by an official. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences on the specialty 12.00.09 – criminal process and criminology; forensic examination; investigative activity. – Research Institute of Public Law; Dniprovsk State University of Internal Affairs, Kyiv, 2024.

The dissertation is devoted to the improvement of the theoretical provisions of criminal law in terms of responsibility for the appropriation, waste of property or possession of it by abuse of official position and the development of proposals for the improvement of legislation and the corresponding enforcement practice.

Taking into account the additional negative consequences of finding a person guilty of a corruption criminal offense (entry into the Unified State Register of persons who have committed corruption or corruption-related offenses, the impossibility of being released from punishment with probation, etc.), the necessity of a written introduction to the suspect has been proven with them in the course of the pre-trial investigation and the prosecution's proof of the presence of not only a selfish motive, but also the purpose of obtaining an unlawful benefit in all criminal proceedings on the appropriation, waste of property or possession of it by abuse of official position.

The proven expediency of the scientific justification for classifying a certain criminal offense as a corruption or corruption-related offense based on the essence of the act itself or on the subject of its commission, taking into account the provisions of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" - must contain signs of corruption and, first of all, possible obtaining an unlawful benefit for oneself or other persons.

Based on the study of foreign experience of the legal regulation of responsibility for the appropriation, embezzlement or possession of someone else's property by abuse of the official's official position, study of the empirical base, the addition of sanctions in parts 2-5 of Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine by punishment in the form of a fine.

As a result of the study of the general principles of criminal responsibility for the appropriation, embezzlement or possession of someone else's property by abuse of the official position by an official, it was established that Part 2 of Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine corresponds to the main grounds of social conditioning of criminal law norms, that is, it is socially conditioned.

The study of the genesis of the criminal law norms on criminal responsibility for the appropriation, embezzlement or taking over of someone else's property by abuse by an official of his official position made it possible to form the following historical stages of its development:

- from the XI century. to 1649 – the stage from Russian Truth to the Council Statute of 1649 (the period of formation of the institution of responsibility for crimes against property);

- from 1649 to 1716 - the stage from the Council Regulation of 1649 to the "Military Article" of 1716 (the period of formation of the prototype of responsibility for appropriation, embezzlement or possession of other people's property by abuse of official position by an official);

- from 1716 to 1845 - the stage from the "Military Article" of 1716 to the Regulations on Criminal and Correctional Punishments of 1845 (the period when embezzlement or embezzlement of someone else's property by an official was recognized as an official crime);

- from 1845 to 1927 - the stage from the Regulations on Criminal and Correctional Punishments of 1845 to the Criminal Code of 1927 (the period of recognition of embezzlement, embezzlement or appropriation of someone else's property by an official, a crime in the sphere of property);

- from 1927 to 2001 - the stage from the Criminal Code of 1927 to the Criminal Code of 2001 (the period of the formation of modern criminal responsibility for the appropriation, embezzlement or taking over of someone else's property by abusing an official's official position);

- from 2001 to today - the stage from the Criminal Code from 2001 to today (the period of modern development of criminal liability for appropriation, embezzlement or taking possession of someone else's property by abusing an official's official position, taking into account changes in the conditions of martial law).

The study of foreign experience made it possible to conclude that criminal responsibility for the appropriation, embezzlement or taking over of someone else's

property by abusing an official's official position is characteristic of most countries of the post-Soviet space. At the same time, the analysis of foreign criminal legislation showed that responsibility for misappropriation, embezzlement or possession of other people's property by an official abusing his official position is placed in sections or chapters on responsibility for crimes against property, which, in turn, makes it possible to assert that social relations in the field of property protection are the generic object of the investigated criminal offenses.

As a result of the study of objective and subjective signs of appropriation, embezzlement or possession of someone else's property by abuse by an official of his official position, it was established that the direct object of Part 2 of Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine refers to public relations regarding the protection of property rights. An additional mandatory object is public relations in the sphere of normal functioning of the civil service (in the broad sense of this concept).

The study of the objective side of the appropriation, waste or taking over of someone else's property by an official abusing his official position shows that a criminal offense, as a socially dangerous act, can be committed exclusively in the form of an action, and be expressed exclusively as appropriation, waste or takeover.

The subject of the criminal offense is a special one, and is characterized as a criminal individual who has committed embezzlement, embezzlement or possession of other people's property by abusing his official position, while reaching the general age of criminal responsibility.

The subjective aspect of misappropriation, embezzlement or possession of someone else's property by abuse by an official of his official position is characterized exclusively by a direct intention, a self-serving motive and the purpose of illegal enrichment (obtaining an unlawful benefit).

According to the results of the study, it was established that the appropriation, embezzlement or acquisition of someone else's property by an official abusing his official position (Part 2 of Article 191) must be distinguished from the appropriation, embezzlement of someone else's property that was

entrusted to a person or was in his care (Part 1 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine) - according to the subject of the criminal offense. From fraud (Article 190 of the Criminal Code of Ukraine) - by the direct object, subject. Abuse of power or official position (Article 364 of the Criminal Code of Ukraine) is a criminal offense. This proves that the development of scientific provisions regarding the demarcation of appropriation, embezzlement or possession of someone else's property by an official's abuse of his official position has both general theoretical (for criminal and legal science) and practical (for the work of law enforcement and judicial bodies) significance.

It has been proven that misappropriation, embezzlement or possession of someone else's property by an official abusing his official position really has all the signs of a corruption criminal offense. Taking this into account, part 2 of Art. 191 should qualify as a corruption criminal offense. At the same time, all the consequences provided by the Criminal Code of Ukraine for the subject of a criminal offense must be taken into account.

It was established that for most of the studied foreign countries, a fine is a typical punishment for misappropriation, embezzlement or possession of someone else's property by abusing an official's official position. At the same time, attention is focused on the fact that for the majority of corruption criminal offenses provided for in the footnote to Art. 45 of the Criminal Code of Ukraine is a typical punishment in the form of a fine. Taking this into account, it is proposed to sanction Part 2 of Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine to add a fine from two hundred and fifty to seven hundred and fifty of the tax-free minimum income of citizens. This amount of the fine will be consistent with the sanction under Part 1 of Art. 364 of the Criminal Code of Ukraine. After all, misappropriation, embezzlement or possession of someone else's property by an official abusing his official duty is a special composition in relation to the abuse of power or official position.

Key words: property, other people's property, composition of a criminal offense, embezzlement, embezzlement, official, corruption, illegal profit.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковано основні
наукові результати дисертації*

1. Петров В.І. Становлення кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ХІ ст. – ХVІІІ ст.). *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 156–161.
2. Петров В.І. Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем: порівняльно-правове дослідження зарубіжного досвіду пострадянських країн. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6(42). С. 208–215.
3. Петров В.І. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2022. № 2. С. 189–194.
4. Петров В.І. До Питання про кваліфікацію привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №6. С. 200–205.
5. Петров В.І. Об’єктивна сторона привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 177–181.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Петров В.І. Про привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем як корупційне кримінальне правопорушення. Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25–26 січня 2023 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 139–141.

7. Петров В.І. Окремі питання об'єктивної сторони привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 07–08 лютого 2024 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 171–173.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	23
1.1. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.....	23
1.2. Генеза кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем	50
1.3. Відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем у зарубіжному кримінальному законодавстві	98
Висновки до розділу 1	121
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ АБО ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	124
2.1. Об'єктивні ознаки привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем	124
2.2. Суб'єктивні ознаки привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем	143
Висновки до розділу 2	158

РОЗДІЛ 3. СПЕЦІАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	159
3.1. Відмежування привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем від суміжних складів злочинів	159
3.2. Кваліфікація привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем	167
Висновки до розділу 3	177
ВИСНОВКИ	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	185
ДОДАТКИ	203

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України у ст. 13 проголосила, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки; усі суб'єкти права власності рівні перед законом. У ст. 41 Основного Закону закріплено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом; громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним. Такі конституційні положення держави знайшли своє відображення в КК України, Розділ VI Особливої частини якого покликаний охороняти відносини власності в Україні. Водночас корислива злочинність завжди характеризується високим рівнем поширеності, проте є своєрідні винятки. Одним із них є привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України), що обтяжено віднесенням його до корупційних кримінальних правопорушень.

Наразі, згідно з даними Офісу Генерального прокурора (до 02 січня 2020 року – Генеральної прокуратури України), у 2019 році обліковано 8417 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України, з них повідомлено про підозру – 3900 особам; у 2020 році – 11160, підозр – 5676, у 2021 році – 11012, підозр – 6040, у 2022 році – 6698, підозр – 3074, у 2023 році – 8452, підозр – 4054, за 6 місяців 2024 року – 4501, підозр – 2874. Водночас у Єдиному державному реєстрі судових рішень за аналогічний період виявлено лише 1964 електронних копій обвинувальних вироків за привласнення або розтрату.

Згідно з даними Державної судової адміністрації України, у 2019 році

за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України, засуджено 340 осіб, з них за ч. 2 ст. 191 КК України – 14 осіб; у 2020 році – 276 осіб, за ч. 2 ст. 191 КК України – 7 осіб; у 2021 році – 259 осіб, за ч. 2 ст. 191 КК України – 24 особи; у 2022 році – 201 особу, за ч. 4 ст. 191 КК України – 29 осіб (з 03.03.2022 внесено кваліфікуючу ознаку – в умовах воєнного чи надзвичайного стану; у 2023 році – 163 особи, за ч. 4 ст. 191 КК України – 86 осіб.

Досить незначна кількість засуджених осіб співвідносно з виявленими кримінальними правопорушеннями свідчить про наявність як теоретичних, так і практичних проблем кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату майна чи заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Питанням захисту власності від злочинних посягань приділяють увагу такі вітчизняні науковці, як П.П. Андрушко, Н.О. Антонюк, М.І. Бажанов, П.С. Берзін, А.М. Бойко, В.І. Борисов, А.А. Вознюк, П.А. Воробей, В.К. Грищук, О.А. Гритенко, Н.О. Гуторова, Л.М. Демидова, Ю.А. Дорохіна, О.О. Дудоров, В. П. Ємельянов, Г.П. Жаровська, О.О. Кваша, І.М. Копотун, С.А. Кузьмін, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, С.А. Мозоль, В.О. Навроцький, П.В. Олійник, Р.С. Орловський, Є.О. Письменський, Я.В. Ступник, М.І. Хавронюк, В.В. Шаблистий, С.Д. Шапченко, О.С. Юнін, Н.М. Ярмиш та ін.

Потрібно звернути увагу на кандидатські дисертації О.А. Слабченка «Кримінально-правова характеристика привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» (м. Київ, 2014 р.) та С.С. Сироватки «Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинені у співучасті» (м. Дніпро, 2020 р.).

Наразі у працях зазначених авторів об'єктивно не враховано реалії функціонування органів кримінальної юстиції в умовах воєнного стану, в тому числі з протидії тим кримінальним правопорушенням проти власності, що

одночасно є корупційними кримінальними правопорушеннями.

Отже, російсько-українська війна, неоднозначні тенденції застосування ст. 191 КК України на практиці, пріоритетність протидії корупції зумовлюють актуальність обрання теми наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до: пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30.04.2024; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1393-р; основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2020-2025 рр., а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є вдосконалення теоретичних положень кримінального права в частині відповідальності за привласнення, розтрату майна чи заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та напрацювання пропозицій з удосконалення законодавства та відповідної правозастовної практики.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

– з'ясувати соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем;

– простежити генезу кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем;

– встановити норми подібності та відмінності у законодавстві України

та інших країн щодо відповідальності за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, надавши пропозиції щодо їх гармонізації;

– описати зміст об'єктивних і суб'єктивних ознак привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;

– встановити ознаки відмежування привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем від суміжних складів злочинів та кримінальних проступків;

– охарактеризувати кваліфікацію привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем;

– розробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства про захист власності в Україні та відповідної правозастовної практики.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони власності.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять такі наукові методи пізнання: *діалектичний* – для аналізу складу привласнення, розтрати майна чи заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем як кримінального правопорушення проти власності та корупційного кримінального правопорушення (підрозділи 1.1., 2.1-2.2, 3.1); *метод історико-правового аналізу* – під час дослідження генези кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (підрозділ 1.2.); *метод системного аналізу* – під час вивчення чинного КК України та

законопроектів, що доповнювали кримінально-правову політику держави у сфері протидії корисливій та корупційній злочинності (підрозділи 1.1, 1.2, 3.2); *порівняльно-правовий метод* – для встановлення норм подібності та відмінності у законодавстві України та інших країн щодо відповідальності за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, надання пропозицій щодо їх гармонізації (підрозділ 1.3.); *статистичні методи* – під час вивчення емпіричної бази дослідження (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1); *формально-логічний метод* – для з'ясування основних термінів і понять корисливої та корупційної злочинності, у процесі формулювання удосконаленої конструкції ст. 191 КК України (підрозділи 1.3., 3.1).

Емпіричну основу дослідження становлять: результати вивчення статистичних даних Офісу генерального прокурора щодо виявлених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України та вручених повідомлень про підозру; Державної судової адміністрації України щодо кількості засуджених осіб та їх соціально-демографічної характеристики; матеріалів 124 обвинувальних вироків суду за ч. 2 ст. 191 КК України, розглянутих судами різних областей України, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України; опубліковані результати діяльності органів кримінальної юстиції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень, у якому кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем розглянуто як кримінальне правопорушення проти власності та корупційне кримінальне правопорушення, у результаті чого:

уперше:

– з урахуванням додаткових негативних наслідків визнання особи винуватою у вчиненні корупційного кримінального правопорушення (внесення запису до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили

корупційні або пов'язані із корупцією правопорушення, неможливістю бути звільненим від покарання із випробуванням та ін.), доведено необхідність письмового ознайомлення підозрюваного із ними під час досудового розслідування та доведення стороною обвинувачення наявності не лише корисливого мотиву, а й мети отримання неправомірної вигоди за всіма кримінальними провадженнями про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;

– доведено доцільність наукового обґрунтування віднесення певного кримінального правопорушення до числа корупційних або пов'язаних із корупцією за суттю самого діяння чи за суб'єктом його вчинення з урахуванням положень Закону України «Про запобігання корупції» та повинно містити ознаки корупції і насамперед можливого отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб;

– на підставі вивчення закордонного досвіду правової регламентації відповідальності за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем та вивчення емпіричної бази обґрунтовано доповнення санкцій ч. 2-5 ст. 191 КК України покаранням у вигляді штрафу;

– встановлено найбільш поширені способи вчинення заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем – вчинені представником юридичної особи приватного права – 21 %; внесення до акта виконаних будівельних робіт завідомо неправдивої інформації щодо обсягів виконаних робіт із метою заволодіння чужим майном – 18 %; привласнення грошових коштів працівниками ПАТ «Укрпошта» – 13 %; безпідставне нарахування заробітної плати – 9 %;

удосконалено:

– положення науки кримінального права в частині періодизації історико-правового розвитку кримінального законодавства щодо відповідальності за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем через

включення до неї кримінальних законів воєнного часу;

– аргументацію позиції щодо доцільності приведення нормативно-правової бази, якою регулюється питання прав службових осіб щодо оперативного управління майном, у відповідність до міжнародних стандартів, оскільки наразі продовжує діяти ціла низка підзаконних актів радянського часу;

дістало подальшого розвитку:

– положення щодо кваліфікації багатооб'єктних кримінальних правопорушень проти власності за основним безпосереднім об'єктом, яким виступають відносини власності;

– твердження про те, що неправомірна вигода у складі ч. 2 ст. 191 КК України має виступати метою кримінального правопорушення, а не похідним предметом відносно чужого майна.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

– у *правотворчості* – для вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату майна чи заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем і за корупційні кримінальні правопорушення;

– у *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині протидії корисливій і корупційній злочинності;

– в *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право» та відповідних спецкурсів;

– у *науково-дослідній роботі* – для подальших досліджень проблеми протидії корисливій та корупційній злочинності.

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертації, що становлять наукову новизну та висновки практичного характеру, апробовано під час виступу на міжнародних науково-практичних конференціях: «Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 25–26

січня 2023 р.), «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 07–08 лютого 2024 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано сім праць: чотири статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, одна стаття у періодичному науковому виданні іншої держави за профілем дисертації та дві тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 247 сторінок, із яких: основний текст – 170 сторінок, список використаних джерел (172 найменування) – 18 сторінок, додатки – 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ
МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ
СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

1.1. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем

Відповідно до абз. 4 ст. 13 Конституції України проголошено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам

та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі [44].

Враховуючи закріплення інституту власності в Основному Законі України, норми, які регулюють право власності розширюються й на інші нормативно-правові акти.

Так відповідно до ст.ст. 316, 317 Цивільного кодексу України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Особливим видом права власності є право довірчої власності, яке виникає внаслідок закону або договору. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном. На зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна [150].

Разом із цим, у ст. 319 Цивільного кодексу України проголошено, що власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства. Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав. Власність зобов'язує. Власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі. Держава не втручається у здійснення власником права власності. Діяльність власника може бути обмежена чи. Припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Особливості здійснення права власності на культурні цінності встановлюються законом [150].

Більше того, у ст. 321 Цивільного кодексу України передбачено та нормативно закріплено інститут непорушності права власності.

Так, право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. Особа може бути

позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості, крім випадків, встановлених частиною другою статті 353 Цивільного кодексу України [150].

Враховуючи вищевикладені нормативні положення, можемо погодитись із думкою Г.Є. Болдарь та В.О. Гацелюк вищенаведені гарантії реалізації прав власників засвідчують істотну значущість інституту права власності як для України в цілому, так і її окремих громадян зокрема. Забезпечення цих прав є настільки важливим, що протягом усієї історії розвитку українського законодавства посягання на власність вважалися суспільно небезпечними діями та завжди каралися суворими заходами державного примусу. Щоправда, місце та значення кримінально-правової охорони власності в кримінально-правовій політиці нашої держави та держав, які існували на її сучасній території, постійно змінювалися. Так, наголошує автор, якщо в XI століття за часів чинності скороченої редакції Руської Правди крадіжка чужого пса, яструба чи соколу каралася майже як убивство смерда чи холопа, то кримінальне законодавство XXI століття визнає життя людини найвищою соціальною цінністю, а посягання на нього – одним із найнебезпечніших злочинів [49, с. 346].

Таки чином, дослідження кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є вкрай актуальним та перспективний напрямком наукового пошуку.

Цілком справедливо зазначає С.С. Сироватка, що кримінально-правова характеристика будь-якого злочинного діяння повинна обов'язково передбачати розгляд питань, що стосуються соціальної обумовленості підстав криміналізації чи декриміналізації. Сказане цілком стосується і норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за привласнення чи розтрати

майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем [109, с. 197].

Повністю погоджуємось із Л.П. Брич, що діяльність законодавця не є довільною. Кримінальна правотворчість обумовлена суспільними потребами, зокрема в застосуванні такого крайнього заходу як встановлення кримінальної відповідальності за суспільно-небезпечні посягання [14, с. 13]. З чим погоджується і І.Б. Газдайка-Василишин, зазначаючи, що іншому випадку створюватиметься ґрунт для суб'єктивізму і волюнтаризму в кримінально-правовому регулюванні, що негативно впливатиме на ефективність закону про кримінальну відповідальність, сприятиме виникненню диспропорцій в розвитку суспільних відносин [20, с. 25].

Звернувшись до словника Української мови можемо зрозуміти, що як зумовленість так і обумовленість визначаються – залежністю від певних причин, умов, обставин [113, с. 596], [114, с. 729].

Разом із тим, зазначає К.Л. Кривопускова, такі вчені, як М.С. Бондаренко наголошують, що у доктрині кримінального права під час розкриття соціальної зумовленості норм вживаним є термін саме «обумовленість». Навіть така незначна відмінність у цих двох термінах спричиняє, на її думку, певну некоректність. Так, обумовленістю є залежність від певних умов, обставин або визначеність певними обставинами. Водночас під зумовленістю розуміють залежність саме від певних причин. При цьому причинами є те, що породжує інше явище, викликає та зумовлює його, спричиняє появу відповідних наслідків, умова ж або обставина є більше підставою до сприяння подальшого існування відповідного явища, але не до його виникнення (породження) [48, с. 299].

Не будемо вдаватися в довгі полемічні дискусії щодо співвідношення зумовленості та обумовленості. Бо в даній роботі ми не мали це на меті. Разом із тим, лише зазначимо, що будемо дотримуватися позиції тих науковців, які наголошують на доцільності використання при дослідженні питання криміналізації кримінально-правових норм саме обумовленості. Як

такого, що більше вдало відображає досліджуване питання кримінального законодавства.

Як наголошує О.О. Пащенко, для вирішення питання про те, чи є та чи інша кримінально-правова норма соціально обумовленою (тобто, чи відповідає вона суспільним потребам), в науці запропоновано виділяти величезну кількість відповідних обставин. Серед правників, що присвятили свої дослідження вказаній проблематиці, були запропоновані різні переліки названих обставин та неоднакові їх імена, зокрема, автор зустрічав такі терміни, як: «умови», «передумови» «критерії», «підстави», «фактори», «чинники» тощо [81, с. 150].

Разом із тим, на думку зазначеного вище науковця дослідження соціальної обумовленості будь-яких кримінально-правових норм не повинне розглядатися консервативно та відокремлено від інших галузей знань.

Так, зокрема, правник під час дослідження проблем соціальної обумовленості кримінально-правових норм зміг окреслити такі зв'язки науки кримінального права з іншими галузями знань:

- системно-правова несуперечливість пов'язана з науками міжнародного, конституційного, трудового, цивільного та інших регулятивних галузей права;

- для з'ясування історичних традицій розвитку кримінального законодавства цілком природно звернутися до такої науки, як історія (передусім історія держави і права);

- наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування відображає зв'язки науки кримінального права із криміналістикою і кримінальним процесом;

- відносна поширеність діяння встановлюється за допомогою методів кримінології та соціології;

- досягнення соціології використовуються при з'ясуванні існуючого рівня правосвідомості, моралі та суспільної думки;

– визначеність і єдність термінології зумовлює необхідність звернення до надбань логіки, теорії держави і права та лінгвістики [81, с. 154].

Натомість Л.П. Брич зазначає, що у кримінально-правовій літературі зустрічаються різні точки зору щодо підстав і критеріїв кримінально-правової заборони. Переважно висувається дві групи принципів – критеріїв кримінально-правової заборони діяння. Перша: соціальні і соціально-психологічні, які виражають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення й існування кримінальної відповідальності за те, чи інше посягання. До них відносять: суспільну небезпеку діяння як необхідну умову криміналізації; відносну його поширеність; співрозмірність позитивних і негативних наслідків криміналізації; неможливість подолання даного правопорушення без застосування кримінально-правових заходів [14, с. 14]. До другої групи, на думку науковця, відносяться системно-правові принципи кримінально-правової заборони, які визначають вимоги до кожної кримінально-правової норми, відповідність яким забезпечує логічну узгодженість її з системою права взагалі, та кримінального права зокрема [14, с. 20].

І.Б. Газдайка-Василишин стверджує, що наразі існує відмінності між поглядами вчених не лише в термінологічному позначенні чинників (обставин) криміналізації, але в їх кількісному і змістовному розумінні. До таких чинників (обставин) вони відносять, наголошує автор, такі з них: 1) високий ступінь суспільної небезпеки діянь; 2) їх порівняну поширеність і типовість як форм вияву антисуспільної поведінки; 3) динаміку вказаних діянь з уваги на причини і умови, що їх породжують; 4) матеріальну і моральну шкоду, що заподіяна такими діяннями; 5) неврегульованість відповідальності за ці діяння в законі про кримінальну відповідальність; 6) неможливість успішної боротьби з ними менш репресивними засобами; 7) можливість впливу на них кримінально-правовими засобами; 8) можливості кримінальної юстиції в боротьбі з ними; 9) наявність матеріальних засобів для реалізації кримінально-правового впливу;

10) відсутність можливих побічних наслідків заборони; 11) необхідність кримінально-правових гарантій охорони деяких конституційних прав і приписів; 12) міжнародно-правові зобов'язання; 13) об'єктивні закономірності життя і суспільства; 14) загальні закони управління; 15) рівень розвитку науки і техніки; 16) усвідомлення об'єктивної потреби суспільства в криміналізації; 17) рівень суспільної правосвідомості; 18) рівень суспільної психології; 19) історично сформовану традицію розуміння злочинного і незлочинного; 20) визначеність і єдність термінології; 21) співрозмірність санкції та економії репресії; 22) найбільш типові і небезпечні об'єктивні та суб'єктивні ознаки діянь; 23) особистісні ознаки суб'єктів діянь; 24) поведінку потерпілого [20, с. 30–31].

Як можемо побачити І.Б. Газдайка-Василишин пропонує більш широкий перелік чинників (обставин) аніж Л.П. Брич. Однак зазначені чинники в більшій мірі повторюються, а деякі просто розділені на більш менші складові частини від загального.

Більше того, як зазначає І.Б. Газдайка-Василишин основними чинниками (обставинами), які характеризують соціальну зумовленість кримінальної відповідальності за некорисливі злочини проти власності (до яких, зокрема, відноситься і привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем), є: 1) їх суспільна небезпека; 2) відносна поширеність; 3) доцільність протидії цим посяганням кримінально-правовими засобами; 4) традиції вітчизняної законодавчої практики щодо протидії цим посяганням; 5) зарубіжний досвід застосування кримінально-правових засобів протидії цим посяганням [20, с. 64].

В свою чергу Д.О. Балабанова пропонує розглядати дві групи факторів, які можуть впливати на криміналізацію, до яких відносить підстави кримінально-правової заборони та принципи криміналізації.

Так, до підстав кримінально-правової заборони, на думку вченої, належать: суспільна небезпечність; типовість та достатня розповсюдженість

антисуспільної поведінки, але з урахуванням ступеня її суспільної небезпечності; динаміка суспільно небезпечного діяння з урахуванням причин та умов, що її породжують; необхідність впливу кримінально-правовими заходами, при цьому, на думку вченої, потрібно враховувати, що кримінальна репресія – це крайня форма протидії найбільш небезпечним формам девіантної поведінки; врахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим чи іншим формам антисуспільної поведінки та як їх складова наявність матеріальних ресурсів для реалізації для реалізації кримінально-правової заборони; співрозмірність позитивних та негативних наслідків криміналізації [5, с. 146–147].

Щодо принципів криміналізації, які вчена відносить до законодавчої техніки, яку в свою чергу розуміє як систему засобів, прийомів та правил, які використовуються для найбільш точного та послідовного виразу волі законодавця у нормативних актах, зазначає наступне. Одна з головних умов оптимальності законодавства зводиться до дотримання вимог його внутрішньої узгодженості, а також до цілого ряду пов'язаних з нею вимог: відсутність прогалин закону та зайвості заборони; визначеність та єдність термінології; доцільність – можливість створення, зміни та наступного застосування положень кримінального закону, виходячи з потреб суспільства та держави, для досягнення певних цілей, з урахуванням загально правових принципів в чітко встановлених законодавчих межах, що виявляється в побудові норм кримінального закону, визначенні їх структури, місця розташування в самому кримінальному законі та встановлення співвідношення з іншими положеннями Кримінального кодексу [5, с. 147–148].

Разом із тим, на думку О.О. Пащенко обставини, за допомогою яких визначається соціальна обумовленість, можна поділити на обов'язкові та факультативні. До першого виду автор відносить ті, що слід з'ясувати для констатації соціальної обумовленості будь-якої кримінально-правової норми-заборони. До другого – такі, що мають вирішальне значення не для всіх видів

норм. У свою чергу, обов'язкові обставини, на думку науковця, можна поділити на універсальні та альтернативні. Універсальні обов'язкові обставини, на думку автора, характеризуються тим, що вся їх сукупність має враховуватися під час визначення соціальної обумовленості кожної норми. Альтернативні – тим, що обов'язково має бути дотримана одна з двох відповідних обставин [80, с. 211–212].

Як можемо побачити, запропонована класифікація О.О. Пащенко відрізняється за своєю суттю від зазначених попередньо у цій роботі. Отже, спробуємо поглянути на запропоновані ним обставини в розрізі даної класифікації на обов'язкові та факультативні.

Так, не претендуючи на цілковиту завершеність, дослідник вважає за можливе запропонувати таку систему обов'язкових обставин соціальної обумовленості охоронних (заборонних) кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність). Зокрема, універсальні обов'язкові обставини на його думку: 1) суспільна небезпечність; 2) співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони; 3) можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових заходів та неможливості боротьби за допомогою інших; 4) наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування; 5) системно-правова несуперечливість; 6) безпрагальність і ненадмірність заборони; 7) повнота складу злочину. Серед альтернативних автор виділяє: історичні традиції або зміну умов життя суспільства [80, с. 212].

Факультативні обставини, продовжує науковець, поділяються на родові, видові та спеціальні (залежно від кількості норм, для констатації соціальної обумовленості яких їх слід з'ясувати). Далі продовжує автор родові обставини слід досліджувати для великої кількості норм, розташованих у різних розділах Особливої частини КК (але в той же час – не для всіх, що є характерним для обов'язкових обставин). Видові мають значення для певного масиву норм (як правило, в межах одного розділу Особливої частини КК, але не обов'язково). Спеціальні – враховуються при

характеристиці окремих норм (однієї або декількох, що, здебільшого, мають однаковий основних безпосередній об'єкт). До родових факультативних обставин, на думку О.О. Пащенко, належать: 1) відносна поширеність діяння; 2) визначеність і єдність термінології; 3) правосвідомість, мораль і суспільна думка [80, с. 212].

Іншої точки зору дотримується дослідник Ю.І. Шевчук, про що наголошує під час дослідження соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, поєднане з вбивством.

Так, на думку автора, підставою для криміналізації може бути лише сукупність основних чинників, без встановлення яких кримінально-правова заборона буде недоцільною. На його погляд, слід виділити наступні основні та другорядні чинники. Основними, без яких неможливе виникнення питання про встановлення кримінально-правової заборони, є суспільна небезпечність посягань та їх поширення (кримінологічний чинник), доцільність боротьби з ними засобами кримінальної репресії (чинник доцільності), усвідомлення суспільної потреби у криміналізації діянь та рівень підготовленості населення до неї (соціально-психологічний чинник). До другорядних, наявність яких ще не є достатньою для встановлення кримінальної відповідальності, на погляд науковця, слід віднести нормативний, міжнародний, історичний та інші чинники криміналізації діянь [159, с. 168].

Разом із тим, необхідно зробити певне застереження з приводу співвідношення «соціальної обумовленості» та «криміналізації». Так, деякі науковці кримінально-правової галузі «криміналізацію» розглядають, як явище що співвідноситься «соціальної обумовленості», а тому вкладають в їх розуміння майже однакову сутність. Проте, не вдаючись до полемічних дискусій щодо співвідношення даних понять, спробуємо лише аргументувати свою точку зору з цього приводу, спираючись на існуючі наукові здобутки кримінально-правової галузі з цього питання.

Навряд чи можна сказати з цього приводу вдаліше, аніж це зробив О.О. Пащенко в науковій роботі під назвою: «Криміналізація та соціальна обумовленість».

Так, автор зазначає, що поняття «соціальна обумовленість» і «криміналізація» не є синонімами. Перше поняття, на відміну від другого, немає сенсу розуміти як процес і результат, а також розглядати його в динаміці й у статистиці. Так само не існує широкого і вузького розуміння терміна «соціальна обумовленість», що є характерним для криміналізації. Питання про те, який із зазначених термінів є більш вдалим, виглядає на його думку, не зовсім коректним, оскільки воно пов'язане з оцінкою двох різних юридичних феноменів. Про криміналізацію слід вести мову, коли йдеться про суспільно небезпечні діяння (явища об'єктивної дійсності), а соціальна обумовленість стосується вже не діянь, а закону про кримінальну відповідальність. Тому, ведучи мову про нього (або про кримінально-правові норми), використовувати термін «криміналізація» науковець вважає недоречним. Отже, на думку правника, криміналізація – це перш за все процес, тобто явище динамічне. Вона стосується діянь, що на момент її здійснення ще не набули законодавчого закріплення, тоді як обґрунтування необхідності існування (збереження) певних норм (інститутів) перебуває поза межами поняття «криміналізація» й має бути досліджено за допомогою теорії соціальної обумовленості закону про кримінальну відповідальність. Водночас теорія криміналізації займається пошуками відповідей на запитання на кшталт: що змусило законодавця визнати те чи інше діяння злочином? чому таке рішення було прийнято в конкретний момент часу? А для констатації соціальної обумовленості закону ці запитання відходять на другий план. Тому кількість обставин, що визначають соціальну обумовленість закону й обґрунтованість криміналізації діянь, буде різною, наголошує автор наукової публікації [79, с. 58–59].

Разом із тим, на думку П.Л. Фріса криміналізація – це процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на

державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність, як злочинів. Необхідність кримінально-правової заборони породжується об'єктивними потребами суспільства. Форма її виразу в законі повинна відповідати змісту діяння, що забороняється. Небезпека невідповідності підстерігає на будь-якій стадії процесу криміналізації або як наслідок недостатньо повного обліку тих чи інших чинників, або як помилковий прогноз, або як результат недосконалості законодавчої техніки. Недоліки кримінально-правової законотворчості, витрати криміналізації можуть призвести до двох протилежних, але однаково небажаних наслідків – прогалин у криміналізації або, навпаки, до її надмірності [145, с. 20–21].

Виходячи з вищезазначеного, на думку автора, у першому випадку незахищеність певних суспільних відносин кримінально-правовими засобами на фоні реально заподіюваної їм шкоди нерідко штовхає до пошуку непередбачених законом альтернатив. Всі вони відбуваються в інтервалі від просто самосуду до «натяжок» у кваліфікації й аналогії. Окрім цього, П.Л. Фріс наголошує, що не меншу шкоду містить в собі й криміналізаційна надмірність – перенасиченість законодавства кримінально-правовими заборонами, необхідність в яких вже відпала або навіть не існувала зовсім. Така криміналізація не відповідає одразу трьом принципам кримінально-правової політики: принципу врахування (відповідності) кримінально-правової політики соціально-правовій психології, оскільки такий закон не сприймається як відповідний і доцільний; принципу економії кримінальної репресії, оскільки до відповідальності притягується невинувато велике число громадян, і принципу невідворотності відповідальності, оскільки частіше за все такий закон на практиці перестає застосовуватися [145, с. 21].

Окрім цього, про необхідності приділення більшої уваги до декриміналізації говорив свого часу В.О. Туляков.

Так, зазначав науковець, що виходячи із сучасних методологічних позицій, огляд «кандидатів» на декриміналізацію обов'язково повинен бути у випадку:

- наявності диспропорції в кримінально-правовому регулюванні (надмірна криміналізація);
- внутрішня, зовнішня, конституційна та міжнародно-правова невідповідність кримінально-правової норми положенням інших нормативно-правових актів;
- унікальності регулювання надзвичайно вузького питання;
- нестабільність правозастосовчої практики (одноразовість застосування);
- відносність заборони (скритої декриміналізації шляхом реалізації бланкетних та відсилочних норм);
- явна випадковість існування норми, створення якої було зумовлено змінами політичних процесів.

При цьому, наголошує науковець, відносність, нематеріальність, розмитість, віртуальність шкоди, заподіяної діянням, повинні кореспондувати економічну та соціальну неефективність стигматизації винного як злочинця, труднощі процесуального доведення порушення заборони та, нарешті, неможливість використання превентивних механізмів та форм реалізації кримінальної відповідальності [131, с. 476].

Отже, можемо поставити крапку щодо огляду співвідношення поняття «криміналізації» та «соціальної обумовленості». Пам'ятаючи при цьому, про сучасну перевантаженість кримінального законодавства України.

М.Г. Тома в свою чергу вважає, що обставини, які визначають соціальну та правову обумовленість норми кримінального права доцільніше визначати, як чинники соціальної та правової обумовленості.

Автор аргументує свою позицію тим, що незважаючи на самостійне значення та важливість і соціально-правові аспекти обумовленості будь-якої норми кримінального права, він переконаний, що вони взаємопов'язані і

можуть вказувати на доцільність та необхідність взяття певних суспільних відносин під правовий захист лише в єдності. Тому, щоб уникнути термінологічних помилок, повторення та заміни понять, соціальну обумовленість і юридичну обумовленість кримінально-правової норми доцільно розглядати в єдності – термін «соціальна та правова обумовленість» [128, с. 145].

Окрім цього, Г.М. Тома зазначає, що до системи, за допомогою якої можна визначати соціальну та правову обумовленість кримінального закону, науковці найчастіше відносять наступні чинники:

- 1) кримінологічні, нормативні, соціально-економічні, міжнародні й історичні;
- 2) соціально-економічні, медичні, нормативні та кримінологічні;
- 3) історичні, нормативно-правові, міжнародно-правові та кримінологічні;
- 4) соціальні, соціально-економічні, системно-правові;
- 5) кримінологічні, міжнародні, історичні, нормативно-правові;
- 6) історичні, кримінологічні, нормативно-правові, міжнародні, соціально-психологічні;
- 7) кримінологічні, історичні, нормативні, соціально-психологічні, міжнародні та ін. [128, с. 145].

Г.Н. Телесніцького наголошує, що задля того аби з'ясувати необхідність існування тієї чи іншої кримінально-правової норми, тобто відповідність безпосереднім умовам розвитку соціуму, необхідно:

- а) встановити факти суспільно небезпечних проявів людської поведінки;
- б) обґрунтування допустимість, можливість та доцільності боротьби з ними кримінально-правовими засобами;
- в) розглянути питання про конструювання у кримінальному законі тих конкретних видів діянь, які б визнавалися злочинними та караними.

Враховуючи зазначене вище, науковець сформував, на його думку, оптимальний перелік факторів, що визначають соціальну зумовленість кримінальної відповідальності: міжнародно-правові; національно-правові; кримінологічні; соціально-психологічні [123, с. 122–123].

Ба більше, продовжуючи дослідження питань що стосуються соціальної обумовленості, привертає увага наукова робота А.В. Горностай.

Так, на думку зазначеного вище автора, до соціальних та соціально-психологічних принципів криміналізації належать: 1) принцип суспільної небезпечності; 2) принцип відносної поширеності діяння; 3) принцип співрозмірності позитивних та негативних наслідків криміналізації; 4) принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації. До системно-правових принципів криміналізації належать: 1) загальноправові системні вимоги криміналізації: а) принцип конституційної адекватності; б) принцип системно-правової несуперечливості криміналізації (декриміналізації) конкретного діяння; в) принцип міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації; г) принцип процесуальної здійсненості переслідування; 2) кримінально-правові системні принципи криміналізації: а) принцип відсутності прогалин у законі та ненадлишковості заборони; б) принцип визначеності та єдності термінології; в) принцип повноти складу; г) принцип співрозмірності санкції та економії репресії [21, с. 57].

Таким чином, хоча зазначені вище позиції вчених щодо розуміння обставин соціальної обумовленості кримінально-правових норм і не є вичерпними, однак дали змогу зрозуміти, що в них є багато спільного. В результаті чого можемо сформулювати перелік, на нашу думку, найнеобхідніших обставин соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Серед яких можна виділити: суспільну небезпечність; поширеність; співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової

заборони; неможливість боротьби за допомогою інших засобів; визначеність і єдність термінології.

Як відзначає Л.П. Брич, суспільна небезпека діяння – головна ознака злочину, – яка є необхідною, але водночас недостатньою умовою визнання певного діяння злочином [14, с. 14]. Однак розвиток науки кримінального права не стоїть на місці. З кожним роком все більше і більше, науковці кримінально-правової галузі, піддають критиці категорію суспільної небезпеки [165, с. 10]. Одним з перших хто почав розробляти дане питання на монографічному рівні, цілком вірно та справедливо визнається В.В. Шаблистий.

Так, на думку В.В. Шаблистоного використання у КК України 2001 р. такої категорії, як суспільна небезпека (небезпечність) при характеристиці злочину, діяння, посягання, наслідку, особи злочинця, психічно хворого, способу вчинення злочину є скоріше даниною традиціям, які не є безспірними, а дискусію про їх оновлення можна вважати відкритою або розпочатою. Про це свідчить, на думку правника, той факт, що на перших роках побудови радянської держави будь-яке діяння, що загрожувало не людині, а радянському ладу, тобто державі, вважалося суспільно небезпечним та злочинним. Вбачається науковцем, що саме звідси бере початок застосування кримінального закону за аналогією. Про небезпеку для окремо взятої людини мови і бути не могло, на відміну від кримінальних законів ХІХ ст. Саме тому ознака «суспільна небезпека» злочину не може мати місце в державі, у якій людину проголошено найвищою соціальною цінністю. Розглядувана категорія є штучно створеним рудиментом радянської правової системи, що, можливо на думку В.В. Шаблистія, підлягає заміні на безпеку людини, суспільства, держави та людства [156, с. 120]. У зв'язку із цим, науковець пропонуємо повернутися до прогресивних ідей кримінально-правової науки та кримінального законодавства дореволюційних часів, оскільки вони злочином вважали діяння, яке посягає на безпеку чи права людини. Суспільна небезпека злочину була актуальною

для держави, головною цінністю у якій майже століття була вона сама. Україна за часи незалежності лише на найвищому рівні проголосила своєю цінністю людину, чого у кримінальному законі на прикладі поняття «злочин» (яке є центральним у будь-якій правовій системі) наразі не спостерігається [157, с. 230].

Окрім того, що категорія «суспільної небезпечності» піддається все більшій критиці в науці кримінального права, необхідно наголосити на тому, що в проєкті нового КК України впроваджувачі новели вже взагалі відмовилися від даної радянської категорії. Так, якщо у ч. 1 ст. 2 КК України передбачено, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. То в проєкті нового КК України під кримінальним правопорушенням вже розуміється – протиправне діяння, яке відповідає складу кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом (ч. 1 ст. 2.1.1. «Поняття кримінального правопорушення») [53]. Однак, все ж таки сьогодні категорія суспільної небезпечності є у дійсному КК України, а тому може лише піддаватися розумній критиці.

Продовжуючи відзначимо, що з прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро» від 14 жовтня 2014 року № 169811, законодавцем було внесено зміни до ст. 45 КК України та встановлено перелік корупційних кримінальних правопорушень.

Так, наразі в примітці до ст. 45 КК України встановлено, що корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу [55].

На думку Ю.П. Дзюби при дослідженні суспільної небезпечності кримінального правопорушення в першу чергу необхідно звертати увагу на «цінності», які ставить під загрозу діяння.

Так на думку вченого, ціннісний, аксіологічний підхід до вивчення соціальної обумовленості кримінально-правових норм безпосередньо стосується визначення об'єкта кримінально-правової охорони. Система цінностей становить предметне втілення системи діяльності й суспільних відносин, що виражають сутність життєдіяльності даної спільноти, її конкретно-історичного способу життя. Отже, робить висновок автор, серед безлічі предметів, що оточують людину, цінності вирізняються своєрідним онтологічним статусом. Водночас, предмети об'єктивної реальності, не залежні ні від людини, ні від людства, узяті окремо, не є цінностями. Їх взагалі не існує ізольовано від соціуму. Тільки у поєднанні із соціальними властивостями суб'єкта (у першу чергу, з потребами, інтересами індивіда, суспільства або держави) певні властивості предмета обумовлюють його якісний стан як цінності. На додаток науковець зазначає, що у сучасних умовах відмінності між природними правами, що належать людині, і позитивними правами, що належать громадянину як члену певного співтовариства, багато в чому втратили своє значення. У цьому сенсі слід уникати уявлення про первинність особистості, вторинність суспільства, що складається з особистостей, та про похідний характер держави. Безпека особистості та суспільства не можуть бути забезпечені без міцної держави [24, с. 130].

Разом із тим, виникає питання ступеня суспільної небезпечності кримінального правопорушення, або принципу ієрархічного поділу соціальних цінностей на які посягає суспільно небезпечне діяння.

На думку Ю.П. Дзюби ієрархія соціальних цінностей визначається насамперед через об'єкт кримінально-правової охорони та відображається як у структурі кримінального кодексу, так і у взаємозв'язку його структурних компонентів. Автор переконаний, що ніяка сукупність обставин діяння сама

по собі, поза суспільними відносинами, не наділена властивостями суспільної небезпечності, а роль об'єкта як фактору суспільної небезпечності діяння настільки велика, що його навіть називають мірилом суспільної небезпечності кримінального правопорушення у цілому. Водночас, продовжує науковець, суспільна небезпечність кримінального правопорушення визнається сукупністю не тільки об'єктивних, але й суб'єктивних ознак. До їхнього числа відносять суспільну небезпечність: діяння, способу його вчинення, наслідків цього діяння, суспільну небезпечність особистості суб'єкта кримінального правопорушення, вину. Причому, робить акцент правник, будь-яка з перелічених ознак може відігравати вирішальну роль у процесі криміналізації того чи іншого діяння. Наприклад, продовжує дослідник, деякі з них, вчинені умисно, є злочинними, а вчинені з необережності – ні. Тобто, форма вини щодо певних дія виступає визначальним, при рівнозначності інших умов, критерієм криміналізації. Ба більше, наголошує Ю.П. Дзюба, ступінь суспільної небезпечності діяння може залежати від мети, яку переслідував злочинець, а також від мотиву, яким він керувався при вчинення діяння. Суспільна небезпечність діяння може визначатися також іншими обставинами, кожна з яких може відігравати вирішальну роль у процесі його криміналізації. Такими обставинами, на його думку, можуть бути час, місце, обстановка вчинення кримінального правопорушення, тощо [24, с. 131].

Таким чином, високий рівень суспільної небезпечності привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, як корупційного кримінального правопорушення зумовлюється наступним.

Наразі корупція загрожуює ідеалам демократії, правам людини і правопорядку в цілому, руйнує належне управління, доброчесність і соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку, підриває моральні засади суспільства. Більше того, корупція щільно пов'язана з іншими формами злочинності, зокрема, організованою

злочинністю й економічною злочинністю. Корупція також охоплює колосальні обсяги активів, які можуть становити значну частку суспільних ресурсів і які ставлять під загрозу політичну стабільність, сталий розвиток держави та її національну безпеку, говорить А.В. Савченко [104, с. 6].

Разом із тим, необхідно пам'ятати, як було зазначено вже вище, що ступінь суспільної небезпечності залежить, як від об'єктивних ознак так і від особистості суб'єкта кримінального правопорушення.

Так, на думку М.В. Лошицького об'єктивну сторону ч. 2 ст. 191 КК України складає привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Під заволодінням чужим майном шляхом зловживання службовим становищем полягає в незаконному оберненні чужого майна на свою користь або на користь інших осіб з використанням службовою особою свого службового становища всупереч інтересам служби. Зловживання службовим становищем в свою чергу передбачає умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб використання службовою особою службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Суб'єктом привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем може бути лише службова особа [73, с. 313–314].

Таким чином, високий ступінь суспільної небезпечності привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем не викликає сумніву.

Продовжуючи дослідження необхідніших обставин соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем відзначимо, що на думку О.О. Пащенко відносна поширеність діяння визначається за допомогою статистичних методів. При

цьому використовуються не лише офіційні дані про кількість зареєстрованих злочинів та винесених вироків. Мають братися до уваги також методики встановлення рівня латентності відповідних злочинів, що розроблено в кримінологічній науці. Крім того, продовжує науковець, для встановлення справжньої кількості відповідних випадків слід аналізувати публікації у пресі, повідомлення інших засобів масової інформації тощо. Не всі вони, на жаль, на його думку, отримують офіційну оцінку з боку правоохоронних органів, а тому при висвітленні аналізованої обставини соціальної обумовленості мають використовуватися також і надбання такої галузі знань, як соціологія [81, с. 152].

Отже, з метою з'ясування поширеності на території України такого діяння, як привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем звернемось до офіційної статистичної інформації.

Звернувшись до офіційного сайту офісу генерального прокурора України ми мали змогу проаналізувати інформацію про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розгляду, щодо привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Проте у відкритому доступі інформації представлена починаючи з 2013 року. А також окремо не ведеться статистичний облік за ч. 2 ст. 191 КК України.

Так за січень – грудень 2013 року було обліковано 13193 кримінальних правопорушень з них у 7926 вручено повідомлення про підозру, а 6059 проваджень закрито.

За січень – грудень 2014 року було обліковано 10397 кримінальних правопорушень з них у 5651 вручено повідомлення про підозру, а 3038 проваджень закрито.

За січень – грудень 2015 року було обліковано 10211 кримінальних правопорушень з них у 4989 вручено повідомлення про підозру, а 2315 проваджень закрито.

За січень – грудень 2016 року було обліковано 9787 кримінальних правопорушень з них у 4741 вручено повідомлення про підозру, а 1759 проваджень закрито.

За січень – грудень 2017 року було обліковано 10756 кримінальних правопорушень з них у 5923 вручено повідомлення про підозру, а 1960 проваджень закрито.

За січень – грудень 2018 року було обліковано 10713 кримінальних правопорушень з них у 5953 вручено повідомлення про підозру, а 1420 проваджень закрито.

За січень – грудень 2019 року було обліковано 9074 кримінальних правопорушень з них у 3937 вручено повідомлення про підозру, а 1258 проваджень закрито.

За січень – грудень 2020 року було обліковано 11160 кримінальних правопорушень з них у 5676 вручено повідомлення про підозру, а 1402 проваджень закрито.

За січень – грудень 2021 року було обліковано 11092 кримінальних правопорушень з них у 6040 вручено повідомлення про підозру, а 1319 проваджень закрито.

За січень – грудень 2022 року було обліковано 6698 кримінальних правопорушень з них у 3074 вручено повідомлення про підозру, а 570 проваджень закрито.

Як можемо побачити привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є поширеним кримінальним правопорушенням на території нашої країни. Рівень динаміки свідчить, про зменшення рівня облікованих кримінальних правопорушень з 2013 по 2016 роки (з 13193 облікованих кримінальних правопорушень до 9787), підвищення у 2017 (10756 облікованих кримінальних правопорушень) та 2018 (10713 облікованих кримінальних правопорушень) роках. Після спаду у 2019 році (9074 облікованих кримінальних правопорушень) рівень підвищується у 2020

(11160 облікованих кримінальних правопорушень) та 2021 (11092 облікованих кримінальних правопорушень) роках. Найменшим показником характеризувався 2022 рік (6698 облікованих кримінальних правопорушень).

Також необхідно наголосити, що за досліджуваних період кількість кримінальних правопорушень, у яких провадження закрито зменшилось. Так якщо у 2013 році було закрито 6059 кримінальних проваджень, то у 2021 році 1319, а в 2022 році лише 570 проваджень. Що може свідчити про напрацювання механізму розслідування та доказування привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Що не може не тішити.

Якщо звернутись до Єдиного державного реєстру судових рішень можемо побачити, що зареєстровано 7256 вироків за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. За 2009 рік – 2 вирок, за 2010 рік – 427 вироків, за 2011 рік – 1842 вирок, за 2012 рік – 1767 вироків, за 2013 рік – 1844 вирок, за 2014 рік – 1345 вироків, за 2015 рік – 1 вирок, за 2016 рік – відсутні вирок, за 2017 рік – 1 вирок, за 2018, 2019, 2020 роки знову відсутні вирок, за 2021 рік – 1 вирок, за 2022 рік – 25 вироків. Як можемо побачити виражений спад вироків за ст. 191 КК України приходить на початок 2015 року. Разом із тим, вбачається підвищення починаючи з 2022 року.

З приводу наступної обставини соціальної обумовленості кримінально-правової норми «співрозмірність позитивних і негативних наслідків» цілком слушно процитуємо О.О. Пащенко.

На думку науковця питання щодо негативних наслідків кримінально-правової заборони варто вирішувати залежно від виду покарання, який закріплено у санкції аналізованої кримінально-правової норми, а тому, і може бути реально застосований до особи, яка вчинила діяння, нею передбачене. Це пов'язано із тим, на його переконання, що зазначені негативні наслідки проявляються передусім у тих обмеженнях прав і свобод, які становлять зміст покарання, що призначається за вчинення діяння, передбаченого у

досліджуваній кримінально-правовій нормі [82, с. 59]. Тому можемо погодитись із автором, що для визначення кримінально-правової норми соціально обумовленою негативні наслідки заборони повинні бути меншими за позитивні. При цьому варто враховувати, що шкода від наявної заборони заподіюється не лише засудженому за відповідне кримінальне правопорушення, а й іншим особами та суспільству в цілому. Більше того, О.О. Пащенко наголошує, що ця обставина має значення лише для встановлення соціальної обумовленості охоронних кримінально-правових норм (норм заборон). Для інших таких норм (регулятивних, заохочувальних та норм-дефініцій) дослідження співвідношення позитивних і негативних наслідків заборони вбачається неможливим і взагалі нелогічним [82, с. 63]. Що ми в свою чергу і підтримуємо.

Відповідно до санкції ч. 2 ст. 191 КК України за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем передбачено кримінальну відповідальність у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [55]. Разом із тим, необхідно пам'ятати, що негативні наслідки буде мати будь-яка заборонна кримінально-правова норма. Проте характер санкції повинен зумовлюватись ступенем суспільної небезпечності протиправного діяння.

З цього приводу О.О. Пащенко зазначає, що такі покарання, як штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, конфіскація майна передбачають позбавлення засудженого певних грошових сум, які він міг би з користю витратити на себе і членів своєї сім'ї (сплата за навчання, придбання книжок, розвиваючих ігор, продуктів харчування, екскурсій, путівок у санаторій, відпочинок на морі тощо). При цьому при призначенні штрафу або конфіскації майна особа позбавляється наявних у неї грошей (а при конфіскації – ще й іншого майна). Для виправних робіт і службових

обмежень для військовослужбовців характерним є утримання певної частки доходу засудженого (від 10 до 20 %), який йому нараховується, але не сплачується. Негативні ж наслідки позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, в цьому аспекті, полягають у тому, що особа не може отримувати дохід від зайняття відповідної посади або діяльності, якою вона займалася перед учиненням кримінального правопорушення. Тобто негативні наслідки матеріального характеру існують в цьому випадку у вигляді упущеної вигоди. Більше того, на думку науковці, негативні наслідки такого покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю полягають, крім вже відзначених, у тому, що засуджений не може реалізовувати себе у тій сфері суспільно-корисної діяльності, якою він займався. Крім того, автор зазначає, що вчинення кримінального правопорушення за посадою або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю, з його точки зору, не перекреслює тих позитивних для суспільства результатів, яких особа досягла у відповідній сфері. Уявимо, говорить вчений, що через недбалість лікаря-хірурга під час операції загинув пацієнт (або була заподіяна шкода його здоров'ю), за що йому в якості додаткового покарання заборонили обіймати відповідні посади. Але до того той самий лікар успішно здійснив сто операцій, врятувавши при цьому не одне життя. Тому, переконаний правник, негативним наслідком встановлення заборони у цьому разі буде, зокрема, і те, що протягом часу відбуття покарання (основного і додаткового) особа не зможе проводити операції, рятуючи життя та здоров'я хворих, у чому, очевидно, суспільство зацікавлене. Тобто, підкреслює автор, крім негативних наслідків для засудженого у вигляді неотримання заробітної плати або іншого доходу через позбавлення відповідного права, неможливості кар'єрного зростання та отримання задоволення від зайняття обраним видом діяльності (самореалізації), шкоди від криміналізації зазнає і суспільство, не отримуючи від засудженого раніше наявної користі від його діяльності [82, с. 59–60].

Ба більше привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем відноситься до корупційних кримінальних правопорушень, а тому несе підвищену небезпеку як для суспільства в цілому, так і для держави, зокрема. Тому, особа за вчинення корупційного кримінального правопорушення повинна бути позбавлена права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, завдяки чому вона мала змогу вчинити кримінальне правопорушення хоча б певний час.

Щодо неможливості боротьби із заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем за допомогою інших засобів відзначимо наступне.

На думку О.О. Пащенко така обставина соціальної обумовленості, як «наявність можливості боротьби з діянням кримінально-правовими засобами», утворюється двома парними категоріями: можливістю боротьби за допомогою кримінально-правових засобів і неможливістю боротьби за допомогою інших, що впливає з терміну «наявність можливості». Автором наголошується, що можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів – це власне можливість виявлення, розслідування і доказування відповідних діянь, а не «ціна» здійснення такої можливості. Тут йдеться лише про те, чи взагалі можна чи ні це зробити на сучасному рівні розвитку науки і техніки [83, с. 5].

Разом із тим, аксіоматичним є твердження, що у розвитку суспільстві де вищою соціальною цінністю є людина, заходи кримінально-правової репресії повинні бути останнім важелем впливу регулювання суспільних відносин.

Відповідно до ст. 17 (Розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою) Конвенції ООН «Проти корупції» від 31.10.2003 кожна Держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинами умисного вчинення розкрадання, неправомірного

привласнення або іншого нецільового використання державною посадовою особою з метою одержання вигоди для самої себе або іншої фізичної чи юридичної особи будь-якого майна, державних або приватних коштів, або цінних паперів, чи будь-якого цінного предмета, що знаходиться у відання цієї державної посадової особи на підставі її службового становища [43].

Більше того, наявність ознак корупції у вчиненому суспільно небезпечному діяння, автоматично робить кримінального правопорушення корупційним, та виключає можливість передбачити інші види відповідальності.

Розглядаючи наступну обставину соціальної обумовленості кримінально-правової норми, як визначеність та єдність термінології можемо відзначити наступне. З прийняттям Закону України «Про антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII та Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII законодавцем було визначено та сформовано єдність термінології, яка, зокрема, стосується питання корупції, що в подальшому вплинуло і на текст КК України. Проте текст ст. 191 КК України не піддавався правкам, у зв'язку з цими змінами в законодавстві. Лише в подальшому у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII та Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03.03.2022 № 2117-IX було внесено декілька змін до тексту ст. 191 КК України. Однак, вони не стосувалися визначеності та сутності термінологічного навантаження досліджуваної статті.

Таким чином, за результатом дослідження можна зробити висновок, що криміналізація привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є соціально обумовленою, адже вона відповідає основним обставинам соціальної обумовленості кримінально-правових норм.

1.2. Генеза кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем

Розпочинаючи дослідження генези кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем приведемо слова Ю.А. Дорохіної, які на нашу думку, відображають актуальність та своєчасність нашого дослідження.

Так, цілком справедливо зазначає Ю.А. Дорохіна, що реалізація сучасних ліберальних реформ, безперечно, залежить від закону, від тих правових регуляторів, які спрямовані на захист прав та свобод людини та громадянина у сфері охорони прав власності. Проте, це неможливо без всебічного захисту власності, оскільки відносини власності є фундаментом повноцінного соціально-економічного розвитку українського суспільства, а відповідно, протиправні посягання на власність власності негативно впливають на соціальні і економічні процеси, що відбуваються в державі, несприятливо впливають на загальний стан злочинності, виступають одною з детермінантів, які здатні перешкоджати зростанню матеріального добробуту громадян України і розвитку української економіки в цілому. У зв'язку з цим, на сучасному етапі вкрай необхідно вирішення теоретичних проблем кримінально-правової охорони власності в Україні, що буде сприятиме як удосконаленню національного законодавства щодо всебічного захисту власності кримінально-правовими засобами, так і підвищенню ефективності правозастосовної практики у цій сфері [25, с. 4].

Разом із тим, не можемо не погодитись із думкою К.М. Бруссо, що корупція була, є і, очевидно, буде (принаймні в найближчому майбутньому) однією з найбільш масштабних та глобальних проблем в Україні. Відповідно

до ст. 19 Конституції України, посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені законами нашої держави. Від реалізації цього положення значною мірою залежить належна діяльність державного апарату, функціонування підприємств, установ та організацій усіх форм власності, своєчасне й справедливе розв'язання соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів юридичних осіб. На вирішення цих питань має бути спрямовано зусилля всіх службових осіб владних органів [15, с. 15].

Більше того, будь-який предмет наукового дослідження має свою специфіку, що обумовлено комплексним характером того чи іншого поняття та його змісту. Правова охорона власності знаходиться на межі вивчення багатьох галузей права (конституційного, цивільного, адміністративного, господарського тощо), проте на сучасному етапі виникає особлива необхідність у формуванні теоретико-правових підходів та методологічного інструментарію наукового дослідження охорони власності, оскільки розвиток суспільства неможливий без забезпечення належного її захисту, а також прав власника або законного володільця майна від будь-яких незаконних посягань. Тому, можемо погодитись із Ю.А. Дорохіною, що з огляду на важливість власності для держави, суспільства і особи цілком очевидною є доцільність розробки та подальшого удосконалення доктринальних положень кримінально-правової політики щодо охорони власності, що забезпечить належний захист відносин власності саме кримінально-правовими засобами [25, с. 7].

Таким чином, ґрунтовне та всебічне дослідження будь-якої кримінально-правової норми, в тому числі, і про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становище буде лише в тому випадку, коли буде досліджено її генезис.

Як зазначає Є.М. Вечерова «генезис» буквально означає «момент зародження та наступний процес розвитку, що привів до певного стану, виду, явища». В свою чергу, право (кримінальне право) – це особлива соціальна нормосистема, яка виникла не відразу, а пройшла довгий шлях формування, становлення та розвитку, відповідно, і поява нормативності права (кримінального права) як його квінтесенції – це не одномоментний акт, а такий, що розгортається в часі та просторі і має певний напрям руху (вектор), процес, який найбільш повно характеризує саме термін «генезис». Даний термін, по суті, наголошує науковець, включає в себе такі поняття, як: джерела, витoki, основу, а тому дозволяє аналізувати їх у динаміці [18, с. 108].

Ба більше, зазначає Є.М. Вечерова жодне суспільство не може існувати без упорядкування поведінки людей, уведення її в ті чи інші рамки, надання їй спрямованості. Іншими словами, говорить правник, історично складається й існує соціальне регулювання, що використовує нормативні і ненормативні регулятори. При цьому основну роль у регулюванні поведінки людей та їх колективів відіграють саме нормативні засоби. Нормативне регулювання відносин притаманне всьому процесу історичного розвитку суспільства. Більше того, наголошує автор, нормативність соціального буття людини – умова функціонування всієї соціальної системи, оскільки базується на законах природи та суспільства, закономірностях і тенденціях, що складаються із стихійного регулювання природного характеру. У процесі історичного розвитку явища зв'язки, відносини взаємодіють між собою, а нормативність виражає прояви цієї взаємодії, виступає формою їх розвитку. Форма нормативності – універсальна форма будь-яких закономірних зв'язків. Явище нормативності саме по собі виступає важливою закономірністю суспільного розвитку [18, с. 109].

Отже, спробуємо пройти шляхом розвитку та становлення кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння

чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем в Україні.

В першу чергу необхідно розуміти що ми маємо звертатись, від початку, до стародавніх джерел права, які можуть прямо чи опосередковано стосуватись предмету нашого дослідження. Тому, дотримуючись послідовності наукового пошуку, необхідно звернути увагу на визначення поняття «джерело права».

Як зазначає Н. Пархоменко національна правова доктрина щодо теорії джерел права у своєму розвитку пройшла декілька етапів і сьогодні загалом має представлений нами вигляд. Новітній етап української державності ставить нові виклики перед юридичною наукою щодо виявлення найоптимальніших шляхів удосконалення правового регулювання суспільних відносин з урахуванням загальноновизнаних цінностей та європейських стандартів. Зокрема, наголошує автор, це передбачає активізацію наукового пошуку у напрямі вдосконалення вже існуючої системи джерел права шляхом внесення змін і доповнень та розробки і прийняття якісно нових правових актів; розробки методологічних засад утвердження судового прецеденту у системі джерел права України та встановлення функціональних зв'язків з іншими джерелами права; щодо підвищення якості нормопроектної діяльності; удосконалення понятійно-категоріального апарату теорії джерел права як основи для модернізації галузевого національного законодавства та ін. [78, с. 15].

М. Новікова в свою чергу наголошує, що ефективне функціонування будь-якої правової системи великою мірою пов'язане із процесом правотворчості. Саме система джерел права, як зовнішня форма вираження та об'єктивації права, забезпечує належну охорону природних прав людини, регулювання різноманітних суспільних відносин, цілісність правової системи та правопорядок як необхідну передумову подальшого розвитку суспільства. А термін «джерело» дозволяє характеризувати право як з внутрішнього, так і з зовнішнього боку. Іншими словами, говорить правник, це поняття

стосується і змісту права, і форми. Адже дійсно на її думку, під джерелом права розуміють і матеріальні умови життя суспільства, а також об'єктивні чинники формування тієї чи іншої правової норми або правового припису, і саме формулювання змісту правових норм, приписів, і причини їх юридичної обов'язковості [75, с. 71].

А.І. Дрішлюк зазначає, що в загальній теорії права форми виразу і закріплення правових норм визначаються як джерела права в юридичному, формальному значенні. Таке трактування джерела права певною мірою умовне, оскільки дане поняття може мати також інше значення. Так, на думку науковця, під джерелом права можна розуміти соціальні фактори, що визначають зміст правових норм; державу як безпосередню силу, що творить право; джерела інформації про право (законодавчі пам'ятки, підручники по праву та ін.). Приведене визначення юридичного джерела права, на думку правника, є результатом відомої «джентльменської угоди» між юристами (як практиками, так і вченими), покликаної уникати багатозначності цього поняття. А щоб підкреслити його формально-юридичне значення, зазвичай поняття «джерела права» уточнюють в дужках поняттям «форми» [26, с. 16].

Разом із тим, необхідно відмежовувати поняття «джерело права» від «форми права», адже вони описують різні правові явища.

Як зазначає, А.І. Дрішлюк правова форма відображає всю правову реальність. Це поняття використовується для позначення зв'язку права з іншими соціальним процесами. В даному випадку увага акцентується на юридичних властивостях правових явищ, опосередковуючих економічні, політичні, побутові і інші відносини. Категорія «форма права», як найширша, відображає всю юридичну реальність, що існує в суспільстві, всі її елементи, які опосередковують економічні, політичні, господарські, культурні і інші фактичні відносини, в тому числі спосіб виробництва і обміну притаманний конкретному економічному базису. Так само, під формою, на думкою науковця, маються на увазі певні способи зовнішнього виразу права, як одного з компонентів «юридичної форми», іншими словами, як вузлого

самостійного явища. Призначення цієї форми – упорядкувати зміст, додати йому властивості державно-владного характеру. Разом із тим, продовжує автор, у науці розрізняють внутрішню і зовнішню форми права. Під внутрішньою розуміється структура права, система елементів (нормативні приписи, інститути, галузі). Під зовнішньою – комплекс юридичних джерел, що об'єктивуються та формально закріплюють правові явища і дозволяють адресатам правових встановлень ознайомитися з їх реальним змістом і користуватися ними. Враховуючи вищевикладене, А.І. Дрішлюк дійшов до висновку, що поняття «форма права» і «джерело права» тісно взаємозв'язані, але не співпадають. Якщо «форма права» показує, як зміст права організований і виражений зовні, то «джерело права» – витoki формування права, систему факторів, що зумовлюють його зміст і форми виразу [26, с. 17].

Разом із тим, на думку Ю.О. Тополь, проблема визначення змісту категорій «джерело права» та «форма права», незважаючи на те, що вона є предметом однієї із найдавніших наукових дискусій, у теоретичному аспекті залишається недостатньо дослідженою і найбільш заплутаною. Теоретичні дебати про те, яке з понять – «форма права» чи «джерело права» – надає правилу поведінки якості правової норми, роблять його загальнообов'язковим, а у випадку необхідності – і забезпеченим до виконання заходами державного примусу, наштовхуються на багатозначність самих термінів. Ба більше, наголошує автор, загальне, академічне уявлення про поняття, зміст, роль форми та джерела права в правовій системі ускладнюється і тим, що використання цих категорій не закріпило за ними чіткого змісту. Багатозначність та нечіткість змісту вживаних термінів потребують подальшого наукового дослідження цих категорій [129, с. 145].

Цікавими для нашого дослідження також можуть виступати висновки, які робить Ю.О. Тополь за результатом огляду джерел та форм права.

Так, науковець зазначає, що право як соціальне явище офіційно формується, існує та розвивається в певній формі, що відповідає

фундаментальній ознаці права – формальній визначеності. Форма права показує, яким чином держава створює, фіксує ту чи іншу норму права і в якому вигляді ця норма доводиться до свідомості членів суспільства. У цьому значенні форма права є сукупністю визнаних конкретною державою офіційно-документальних способів зовнішнього вираження і закріплення правових норм, змісту права. Також наголошує автор, що саме завдяки державно-офіційним (офіційно-документальним) способам вираження і закріплення норм права, тобто певним формам права, загальні правила набувають загальнообов'язкового юридичного значення [129, с. 149].

Ба більше, правник торкається питання і класифікації норм прав, зазначаючи, що у юридичній науці і практиці найвідомішими є такі домінуючі форми права: нормативно-правовий акт, правовий звичай, правовий прецедент, нормативно-правовий договір. Називають також і такі форми права, як загальні принципи права, правові доктрини та релігійно-правові тексти. Разом із тим, наголошує правник, коли говорять про джерела права в юридичному (формальному) розумінні, то мають на увазі різні форми (способи) зовнішнього вияву, об'єктивації правових норм, нормативної державної волі. Тільки в цьому сенсі джерела права розглядають як спеціальний юридичний термін, що використовується для позначення зовнішніх форм вираження юридичних норм. Під цим терміном розуміється не те, що обумовлює саме існування права, а форма, в якій існують правові норми, тобто те, звідки ми черпаємо юридичні норми. Тому, на його переконання, всі форми права є джерелами, але не кожне джерело права набуває якостей офіційної норми права. А для того, щоб джерело права набувало якостей державної обов'язковості і загальності, необхідним є його офіційне визначення, тобто санкціонування. Органами правотворчої влади [129, с. 149–150].

Таким чином, в ході послідовного дослідження питання генези кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання

службовою особою своїм службовим становищем ми підійшли до розкриття класифікації джерел права.

Так, Л.А. Корунчак стверджує, що основою нормального і стабільного функціонування будь-якого суспільства є закріплення і урегулювання суспільних відносин правом. Формування права є складним, багатоаспектним соціальним процесом, зумовленим взаємодією об'єктивних та суб'єктивних чинників, що визначають і забезпечують утворення нових норм права. Процес правоутворення починається з визнання державою певних повторюваних суспільних відносин, усвідомлення необхідності їх правового регулювання, формального закріплення і державного захисту юридичних приписів. Повторювані відносини, що склалися стихійно, відображаються у формуванні звичаїв, релігійних норм. На цій основі, вважає науковець, виникає потреба визнання загальної обов'язковості і охорони найбільш важливих і сталих суспільних відносин. Ба більше, науковець наголошує, що будь-яке джерело права представляє собою певну систему норм. Причиною створення цих норм може виступати необхідність зниження показників хаосу (внутрішніх напружень) в суспільстві. Найпоширенішими, вважає автор, є: нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір, правовий прецедент та правовий звичай [47, с. 32].

І.О. Дунас в свою чергу зазначає, що джерела права як складне та багатоаспектне явище слід класифікувати на загальносоціальні та формально-юридичні, оскільки традиційний поділ усіх джерел права на юридичні та матеріальні не дозволяє розглядати як джерела права суб'єкти правотворчості. Загальносоціальні джерела права об'єднують матеріальні, соціальні, політичні та ідеологічні. Формально-визначеними виступають встановлені або санкціоновані державою у вигляді документів форми вираження та закріплення правових норм: нормативно-правові акти, правові звичаї, правові прецеденти, нормативні договори, правові акти громадських об'єднань, юридична практика, правові доктрини, релігійні норми. Подібна

класифікація, на його думку, показує шляхи і засоби походження права взагалі та його формально-визначені джерела зокрема [105, с. 30; 27, с. 8].

Т. Міхайліна наголошує, що універсальність правосвідомості щодо всіх правових явищ у суспільстві зумовлює її провідну роль у процесі прийняття юридичних рішень будь-якого характеру, що детермінують чинники правової поведінки, якість та ефективність функціонування державних інституцій. До того ж формування джерел права, їх синтез у єдину систему не позбавлені впливу правосвідомості в процесі й після їх остаточного оформлення. Це, на думку науковця, вимагає проведення більш поглиблених досліджень щодо конкретизації точок перетинання правосвідомості й системи джерел права в усіх її виявах з метою дієвого реформування останньої через удосконалення процесів пізнання, засвоєння та сприйняття права як регулятора суспільних відносин [68, с. 175].

Ба більше, Т. Міхайліна, такі джерела права, як корпоративні акти та релігійно-правові тексти відносить до розряду «нетрадиційних». Але і наводить свої аргументи щодо можливості визнання релігійно-правових текстів, як повноцінного джерела права.

Так, зазначає науковець, це може бути перспективним у світлі значних трансформацій суспільних відносин, пов'язаних із глобалізаційними тенденціями, прискоренням розвитку соціально-економічних процесів, специфікою системи джерел права різних правових систем, які внаслідок правової конвергенції починають відігравати більш впливову роль за їх межами. Із цього, на її думку, випливає готовність правової свідомості в окремих системах і на наднаціональному рівні до розширення класифікації джерел права за рахунок визнання нарівні з нормативно-правовим актом, правовим прецедентом, нормативним договором (видом якого, у свою чергу, є міжнародні угоди), правовим звичаєм і юридичною доктриною нетрадиційних джерел права у вигляді релігійно-правових норм і загальних принципів права). Поряд із цим, науковець робить зауваження, що звісно, формування та дія релігійних норм як джерел права опосередковуються

абсолютно своєрідними механізмами, але через розповсюдженість таких систем у світі немає потреби говорити про них у контексті будь-якої винятковості. Просто необхідно усвідомлювати ще більш тісні зв'язки між розгалуженими підсистемами суспільства, які забезпечуються правосвідомістю й водночас впливають на її особливості [68, с. 177].

Нам в свою чергу імпонують класифікації, які запропонували О.Ф. Скакун та Н.В. Лазнюк.

Так, зокрема, О.Ф. Скакун наголошує, що юридичні джерела, вони ж і форми права – це вихідні від держави або визнані нею офіційно-документальні форми вираження і закріплення норм права, які надають їм юридичного, загальнообов'язкового значення. До джерел (форм) права вона відносить: нормативно-правовий акт, правовий прецедент, нормативний договір, правова доктрина, релігійно-правова норма, міжнародно-правовий акт [111, с. 308].

Н.В. Лазнюк зазначає, що форми (джерела) права – це спосіб вираження зовні юридичних правил поведінки, засіб об'єктивізації норм права. Класифікує форми (джерела) права, правник, наступним чином: нормативно-правовий акт; правовий звичай; судовий чи адміністративний прецедент; нормативний договір; релігійні тексти; правова доктрина; принципи права [124, с. 155–156].

Однак, остання класифікація, запропонована Н.В. Лазнюк, виглядає досить дискусійною, з приводу виділення в якості джерела (форми) права принципів права. Адже принципи права виникають вже в самому процесі створення або змін, наприклад, якогось нормативно-правового акту (як безпосереднього джерела (форми) права). Тому, виділяти окремо принципи права, як джерело (форму) права, на нашу думку, є нелогічним. Таким чином, за основу розуміння класифікації джерел (форм) права будемо використовувати положення запропоновані О.Ф. Скакун.

Ба більше, з метою більш ґрунтовного та всебічного дослідження генези кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за

привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем спробуємо коротко охарактеризувати джерела (форми) права.

За Н.В. Лазнюк нормативно-правовий акт – це юридичний документ компетентного органу держави, в якому закріплено формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, що охороняється державною владою від порушень. Нормативно-правовий акт є основною формою (джерелом) права в Україні, результатом діяльності компетентних суб'єктів держави [124, с. 155].

За О.Ф. Скакун нормативно-правовий акт – це офіційний акт-документ компетентних органів, що містить норми права, забезпечувані державою (конституції, закони, укази президента, постанови та ін.). Є основним юридичний джерелом права більшості країн, особливо романо-германського типу (сім'ї) правових систем [111, с. 309].

На думку Л. Андрусів нормативно-правовий акт можна визначати як юридичний документ нормативного змісту, який прийнятий уповноваженим органом і в установленому порядку з метою регулювання суспільних відносин [2, с. 128].

Отже, нормативно-правовий акт є найпоширенішим джерелом (формою) права, а тому не випадково серед більшості класифікацій джерел (форм) права подається першим, як тому свідчать наведені вище класифікації. Наступним джерелом (формою права) виступає правовий прецедент.

Зазвичай під правовим прецедентом розуміють – акт документ, що містить нові норми права в результаті вирішення конкретної юридичної справи судовим або адміністративним органом, якій надається загальнообов'язкове значення при вирішенні подібних справ у майбутньому. Є одним із провідних джерел права англо-американського типу правових систем [111, с. 309]. Як зазначає Р.Я. Демків на сьогодні розрізняють такі види правових прецедентів: адміністративний, що виступає джерелом права у

сфері управлінської діяльності, та судовий, що є джерелом права, яке означає визнання правотворчої функції суду [23, с. 9].

Так, на думку Б.І. Квятковська під судовим прецедентом доцільно розуміти оприлюднене в офіційному виданні судове рішення, винесене судом вищої інстанції у процесі вирішення конкретної справи за відсутності належного правового регулювання, котре містить нормативний елемент, в силу якого є обов'язковим чи рекомендованим для застосування іншими судами в процесі відправлення правосуддя при вирішенні такого ж питання права у подібних правовідносинах. Разом із тим, науковець, наділяє судовий прецедент наступними характеристиками: нормативний характер; створення за відсутності достатнього чи належного правового регулювання; формалізація в судовому рішенні; створення судом вищої інстанції; створення у процесі відправлення правосуддя; оприлюднення в офіційному виданні. При цьому, наголошує науковець, нормативність як ключова властивість прецеденту є передумовою для визнання його джерелом права у формально-юридичному значенні [38, с. 55].

Ба більше, як зазначає О.Б. Черномаз в Україні правовий прецедент офіційні не визнається джерелом права. Тому лише судові прецеденти зарубіжних країн, що визнають прецедентне право, можуть розглядатися в Україні як норми права. Значення таких правових прецедентів на тлумачення норм правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні є безспірним. Воно зростає у зв'язку з поширенням на Україну юрисдикції Міжнародного суду ООН, Міжнародного комерційного арбітражного суду при Міжнародній торговій палаті, Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів, Європейського суду з прав людини, Міжнародного центру по вирішенню інвестиційних спорів (ICSID), а також з огляду на прийняття Україною *acquis communautaire*, одним з джерел якої є рішення Європейського суду [152, с. 44].

Наступним джерелом (формою) права виступає нормативно-правовий договір. Який в свою чергу має свої риси та відмінності від двох попередніх розглянутих нами вище.

Як зазначає з цього приводу Л.А. Корунчак, нормативно-правові договори мають більший ступінь самоорганізації аніж правові прецеденти. Разом із тим серед них виділяють міжнародні та внутрішньодержавні нормативно-правові договори [47, с. 33].

За О.Ф. Скакун нормативно-правовий договір – це спільний акт-документ, що містить нові норми права, які встановлюються за взаємною домовленістю між правотворчими суб'єктами (результат двосторонньої або багатосторонньої угоди) із метою врегулювання певної життєвої ситуації, і забезпечується державою [111, с. 309].

За Н.В. Лазнюк нормативний договір – це об'єктивне, формально обов'язкове правило поведінки загального характеру, яке встановлене за взаємною домовленістю двох і більше суб'єктів суспільних відносин і забезпечується державою (наприклад, колективний договір) [124, с. 156].

Ще більший ступінь самоорганізації вкладається в зміст наступного джерела (форми) права – правового звичая. Адже саме він формується самостійно шляхом загальноприйнятого систематичного повторення певних дія, або утримання від вчинення останніх.

Так, як наголошує О.Я. Коров'як звичай як джерело права визнавався споконвіку. Але його роль у регулюванні правових відносин змінювалася на різних етапах державного розвитку. Найважливішу роль звичай відігравав у давньоруській державі та, звичайно наголошує автор, в Запорозькій Січі, де панувало виключно звичаєве право. Пізніше закон зайняв панівну позицію серед джерел права і не поступається нею до сих пір. Але звичай залишається джерелом права і в сучасній правовій системі. Увага до нього серед дослідників активізувалась нині. Причиною цьому є те, переконаний автор, що, по-перше, звичай як найдавніше джерело права вплинув на розвиток українського права і багато звичаїв знайшли своє закріплення в правових

нормах. А по-друге, деякі регіони України заселені представниками багатьох національностей, які зберігають свою культуру, звичаї, традиції. І цей факт потрібно враховувати для того, щоб зберегти їхню самобутність та забезпечити мир і злагоду в багатонаціональній державі. З розвитком суспільства і держави правовий звичай, а разом з ним і звичаєве право поступово витіснялись законами та іншими формами й інститутами права, ставали другорядними джерелами права [46, с. 14].

На думку Н.Є. Толкачова правовим звичаєм визнається правова норма, не передбачена законодавством, яка склалась і стала обов'язковою у певній сфері діяльності в результаті багатократного і одноманітного повторення відомої поведінки, забезпечена соціальним примусом (авторитетом) і використовується для регулювання конкретних цивільно-правових відносин в установленому порядку з санкції держави [127].

Разом із тим, на думку В. Озель, норми звичаєвого права завжди будуть залишатися формальними. Вони є досить визначеними і традиційними, їх можна сприймати як найяскравіший виразник правової культури того чи іншого рівня суспільного розвитку, і на відміну від законодавства саме норми звичаєвого права можна вважати дуже динамічним віддзеркаленням усіх перетворень у суспільно-правовому житті. Так, на її думку, на сучасному етапі свого розвитку українська держава, що зіткнулася з важкими випробуваннями як на внутрішньому, так і на зовнішньополітичному рівні, як ніколи раніше потребує впровадження та зміцнення ефективних механізмів побудови правової держави та належного захисту прав і свобод громадян. Процеси формування в Україні сучасного демократичного громадянського суспільства, запозичення іноземного позитивного досвіду, удосконалення дієвих, підтверджених практикою, факторів щодо зміцнення верховенства права та законності у майбутньому, безперечно, матимуть позитивний вплив на розвиток держави в цілому [76, с. 204].

Отже, як можемо зрозуміти правовий звичай, як джерело (форма) права історично передував законодавству, тобто нормативно-правовому акту, але

не мав свого нормативного закріплення, а тому існував у формі прояву загальноприйнятих правил поведінки певного соціуму.

Далі, як І.В. Семеніхін термін «правова доктрина» у вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі використовується для позначення таких явищ, як вчення, філософсько-правова теорія; наукові твори найбільш авторитетних дослідників у сфері держави і права; позиції вчених-юристів з актуальних питань, проблем правотворчості і правореалізації. Природним є те, на думку науковця, що розуміння самого поняття «правова доктрина», її ролі у формуванні і реалізації права в різних країнах є неоднаковим. Це залежить, вважає автор, від багатьох чинників: історичних традицій, особливостей правоустрою кожної окремої країни, її належності до певної правової системи, пануючих типів праворозуміння, специфіки організації та розвитку системи джерел права. Разом із тим, під правовою доктриною автор розуміє – систему авторитетних наукових ідей, поглядів, що набули загального поширення і визнання, формуються здебільшого представниками наукового співтовариства, відображені в нормативно-правових актах, програмних документах політичного характеру, рішеннях органів державної влади і місцевого самоврядування, впливають на процеси формування і реалізації права [107, с. 138–139].

На думку Є.Ю. Полянського під правовою доктриною доцільно розуміти сукупність ідей та принципів, а також правових інститутів, які знаходяться в нерозривному двосторонньому зв'язку з юридичною наукою, законодавством і практикою та визначають основні засади, на яких засновується правова система держави. Доктрина бере свій початок у минулому, прямо регламентує право сучасності, визначає право майбутнього та постійно функціонує як динамічна категорія, що забезпечує подальший розвиток та вдосконалення права. До складу правової доктрини держави, або ж генеральної доктрини, вважає автор, входять усі знання, які відповідають загальним вимогам чинної теорії права, відображені у законодавстві та використовуються на практиці. Галузева ж доктрина, наводить приклад

Є.Ю. Полянський, кримінально-правова доктрина, є сукупністю знань, яке визначає принципи кримінального права, його предмет та методи, а також є ідеологічною основою для створення та забезпечення діяльності кримінально-правових інститутів [85, с. 311].

За результатом комплексного історико-теоретичний аналіз правової доктрини як джерела (форми) права, М.В. Кармаліта мала змогу виявити такі притаманні їй особливості, які значною мірою зумовлені відповідними факторами формування правової системи тієї чи іншої держави:

- доктрина зазвичай передусє правовому формулюванню юридично обов'язкового варіанту поведінки, пояснює її необхідність та доцільність, узгоджує з моральними, етичними, релігійними переконаннями, що панують в тому чи іншому соціальному середовищі;

- становить систему правових принципів, ідей, теорій концептуального рівня, тобто до неї входять лише ті знання, що їх було теоретично обґрунтовано та концептуально викладено;

- відповідає належному рівню в ієрархічній системі джерел (форм) права;

- може виступати як найменування правових актів державної влади, а не лише в контексті неписаних джерел права, правової науки;

- виступає засобом гармонізації правової системи та системи права;

- встановлює напрями державно-правового життя, спираючись на досягнення національної і світової юридичної думки та науки;

- має відповідний механізм виникнення та дії як джерела (форми) права, що включає декілька складових. До них можна віднести, на думку авторки, виникнення необхідності у правовому регулюванні окремих суспільних відносин, появи ідеї, обґрунтування її, визнання на державному рівні і схвалення громадськістю, перетворення ідеї на напрямок проведення правової реформи у будь-якій сфері суспільного життя;

- формалізується шляхом посилянь, звернень, тобто набуває своєї обов'язковості, чим відрізняється від правової теорії [35, 181].

Отже, для України, як для держави, яка відноситься до групи романо-германської правової сім'ї не характерна правова доктрина. У зв'язку з цим, кримінально-правова доктрина носить тільки рекомендаційний характер. В свою чергу, може бути використана законодавцем при внесенні змін до чинних нормативно-правових актів, або прийнятті нових. Для судових органів, при тлумаченні тих чи інших законодавчих положень та винесення рішень.

З приводу цього, слушно С.В. Васильєв зазначає, що в Україні правова доктрина не закріплена як джерело процесуального права. В той же час вона може мати статус неформального (нетрадиційного) джерела права. Так, посилання на праці видатних юристів зустрічаються в правозастосовчій практиці, але ж як додаткова аргументація. Крім того, наголошує автор, роль правової доктрини виявляється в створенні конструкцій, понять, визначень, якими користуються судові органи. У судові засідання можуть бути запрошені вчені-юристи для подання висновків [16, с. 74].

В свою чергу Г.С. Єрмакова наголошує, що при наявності певних умов правова доктрина може виступати самостійним джерелом права в цілому, у зв'язку з чим, на її думку, доцільне прийняття відповідного державного рішення про долю нормативно-правових актів, що мають доктринальний характер. Більше того, авторка наголошує, що на розвиток та формування правової доктрини як джерела права значний вплив в релігійно-правових системах мають релігійно-філософські чинники (релігійний фактор), яких дотримувалися засновники правових шкіл і під впливом яких відбувалося формування догматів ісламу і, відповідно, норм, зокрема, ісламського права [29, с. 55].

Як можемо побачити, питання можливості законодавчого закріплення правової доктрини в Україні вже відкрито. Можемо погодитись, із тією категорією вчених, які вважають, що це може бути перспективним напрямком в контексті забезпечення прав та свобод людини та громадянина.

Наступним джерелом (формою) права є релігійно-правова норма. Адже, як зазначає Ю.А. Холод аналіз взаємозв'язку права з іншими нормативними регуляторами суспільних відносин буде неповним без аналізу зв'язку права з таким істотним регулятором людської поведінки, як релігійні норми, які регламентують поведінку віруючих у Бога. Більше того, наголошує автор, релігійні норми – одна з найдавніших форм регуляції поведінки людей. Так, наголошує автор, існування релігії (християнства, ісламу тощо), релігійних норм істотно вплинуло на розвиток правових систем певних держав. Приміром, говорить правник, священні книги (Біблія, Коран та ін.) містять багато норм релігійної моралі, які знайшли закріплення в законодавстві відповідних держав і внаслідок цього набули додаткового, гарантованого державою, формально-обов'язкового значення. Законодавство сучасних світських держав (України, Франції та ін.) про свободу совісті, релігії, релігійні організації, відносини держави й церкви нормативно забезпечує можливість вільної реалізації тих чи інших релігійних норм, оскільки держава гарантує кожній людині свободу совісті, віросповідання, релігійної або атеїстичної діяльності. Також, погоджуємось із автором, що як і в інших державах, в Україні законодавець, інші суб'єкти правового регулювання, з огляду на проблему прав людини, проблему ефективності норм права тощо, мають враховувати релігійну складову життєдіяльності суспільства [125, с. 182–183].

Як наголошує Н.В. Лазнюк, релігійні тексти – це документи, які містять церковний канон або іншу релігійну норму, що переплетена з нормами моралі та права, санкціонована державою для надання їй загальнообов'язкового значення і забезпечена нею (наприклад говорить автор, Талмуд, Коран, Сунна тощо) [124, с. 156].

Разом із тим, К.Г. Волинка наголошує, що під безпосереднім впливом релігійних норм формується канонічне право – правила поведінки нормативного загальнообов'язкового характеру в країнах, де релігія не відділена від держави, визнається одним із державних інститутів. Його

змістом є релігійні настанови, визнані органами державної влади. Вважається, продовжує автор, що вони є результатом божественного одкровення і здебільшого не підлягають зміні чи скасуванню. Канонічні норми як джерело права набули широкого розповсюдження в Середні віки, а нині мають офіційний характер лише в деяких країнах мусульманського Сходу й у Ватикані [19, с. 122–123].

Якщо звернутись до Конституції України, то ми зможемо побачити, що України держава відокремлена від релігії, а тому релігійно-правові норми не виступають офіційним джерелом (формою) права країни.

Так, у ст. 35 Конституції України проголошено, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою [44].

Міжнародно-правовий акт, за визначенням деяких науковців, це спільний акт-документ двох або кількох держав, що містить норми права про встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків у різних відносинах між ними. З санкції держави такий акт поширюється на її територію, стає частиною внутрішньонаціонального законодавства. На внутрішньодержавне право впливають джерела міжнародного права: загальновизнані принципи міжнародного права, міжнародні договори (пакти, конвенції) [111, с. 311].

Разом із тим, як наголошує А. Мінченко та А. Мазур зовнішньоекономічна діяльність є особливою сферою суспільних міждержавних відносин. Її правове регулювання знаходиться на декількох рівнях: національному та міжнародному, приватному та публічному – і, у свою чергу, не позбавлене відповідних прогалин. У такій системі відносин публічний рівень часто змішується із приватним, стверджує автор, що хоча й не є непритаманним для зовнішньоекономічних відносин, однак потребує додаткової уваги під час правозастосування. А тому, наголошує правник, під час провадження зовнішньоекономічних операцій важливо віднаходити оптимальне співвідношення усіх форм права. Крім того, зосереджує увагу автор, коректне групування міжнародних договірних норм у сфері зовнішньоекономічної діяльності потенційно слугує правильному структуруванню національного законодавства у цій сфері [67, с. 67].

Разом із тим, питання визнання міжнародно-правових актів визначено в Основному Законі України.

Так, відповідно до ст. 9 Конституції України проголошено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [44].

Разом із тим, міжнародні-правові акти згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України мають вищу юридичну силу аніж національне законодавство. Про це зазначено в ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори».

Так, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у

відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [95].

Ба більше, як зазначає Т.Є. Мураховська, кожна держава законодавчо визначає власний варіант співвідношення національного і міжнародного права, встановлюючи особливості застосування норм міжнародного права. Сучасна тенденція зміни варіантів співвідношення національного та міжнародного права багатьох держав зумовлена процесами зближення та взаємовпливу держав для якісного спільного вирішення загальних проблем, для забезпечення миру та безпеки. Практична потреба визначення варіанту співвідношення міжнародного та національного права для України наразі є досить гострою, адже зовнішньополітична діяльність нашої держави спрямована на інтеграцію до світової та європейської системи міжнародного співробітництва [125, с. 217–218].

Враховуючи вищевикладене, можемо зрозуміти, що для України характерним джерелом (формою) права є нормативно-правовий акт. На що і потрібно звернути увагу під час дослідження генези кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Разом із тим, під час дослідження генези будь-якої кримінально-правової норми, необхідно враховувати тисячолітню історію становлення Української держави. Тобто, враховувати той факт, що в різні періоди розвитку, для суспільства мали значення, окрім нормативно-правових актів, і правові звичаї, і релігійно-правові норми тощо.

Так, як зазначає Ю.А. Дорохіна, окремі злочини проти власності, а саме крадіжки, були відомі ще задовго до появи Руської Правди: такі стародавні пам'ятники права, як закони Мойсея, «Закони XII таблиць» вважали посяганням на власність крадіжку і пошкодження чужого майна. Проте, наголошує Ю.А. Дорохіна, з числа рукописів, що дійшли до наших часів, Руська Правда була першим стародавнім пам'ятником права слов'ян, в якому значне місце відводилося кримінально-правовій охороні власності. Разом з

тим, наголошує авторка, у першому джерелі українського права закріплювався лише певний перелік таких злочинів без будь-якої їх систематизації [25, с. 8].

В.З. Ухач зазначає, що «Руська Правда», як перша відома юридична пам'ятка виступає не тільки українського, але й світового значення. Назва її означає «руський закон», «право», «справедливість». Біліше того, наголошує науковець, досі в наукових колах дискусійним залишається питання про її походження, появу першої редакції. Так, більшість сучасних дослідників пов'язують її появу з іменем Ярослава Мудрого. Оригінал тексту не зберігся. Проте, робить наголос автор, відновити ж текст зводу вдалося за рахунок численних (106) списків, що збереглися у Кормчих книгах та інших юридичних збірниках. Залежно від часу написання, обсягу та авторства виділяють: коротку, розширену та скорочену Руську Правду [144, с. 47].

Л. Білецький в свою чергу наголошує, що Руська Правда відбиває в собі розвиток рівня правної і моральної свідомості українського народу в найглибших і найделікатніших взаєминах між собою. Коли порівняти цю сторону Руської Правди з нормами старонімецького права, зазначає науковець – в Руській Правді кидається в вічі відмінність правових відносин, а власне: Руська Правда фіксує знесення кривавої помсти й заміну останньої на грошеві покути (віра, продаж, уроки), фіксує рівність жінки перед законом і в спадковій праві та в праві родиннім, і за вбивство жінки та сама відповідальність убивника що і за чоловіка; нарешті фіксує змагання законодавців полегшити становище найбільшого населення (смердів, закупів, холопів, рабів) перед сильними світу, великими землевласниками, перед тими богачами що дають у позику гроші і стягають великі проценти і т.д. [12, с. 13–14].

Отже, звернемось до тексту Руської правди за редакцією С. Юшкова, з метою пошуку витоків сучасної кримінальної відповідальності за привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Так у тексті Руської правди зазначалось, що коли хто сяде на чужого коня, не запитавши, то сплачує 3 гривні продажі. Коли хто загубить коня, чи вбрання, чи зброю і про це звіщено на торгу, а потім впізнають їх у своєму місті, то своє власник має забрати в наявності і одержати за кривду 3 гривні. Коли хто впізнає своє, що загубив чи що було у нього вкрадено – чи кінь, чи одяг, чи худоба, то хай не говорить: «це моє», але: «веди на свод, де взяв»; встановлять, хто злодій, тоді своє візьме і, що загинуло, винуватець почне сплачувати. Коли буде конокрад, то віддати його князеві на поток; якщо ж виявиться наклеп, то наклепник має сплатити потерпілому 3 гривні (доказ невинуватості) [87].

Окрім відповідальності за використання чужого коня в Руській Правді передбачалася відповідальність і за крадіжку різної худоби.

Так, коли злодія уб'ють в домі під час крадіжки, то уб'ють його як пса, а коли виживе до ранку, то мають привести на княжий двір. Коли ж буде вбитий і будуть люди, що бачили його зв'язаним, то платити за нього 12 гривень. Коли краде в хліві чи в домі, то якщо буде один – платити йому 3 гривні і 30 кун, а буде злодіїв багато, то всім платити по 3 гривні і 30 кун. Коли крадуть худобу на полі, чи вівці, чи кози, чи свині (і будуть зловлені), то сплачують по 60 кун; якщо злодіїв буде багато, то кожен сплачує по 60 кун. Коли обкрадає тік чи збіжжя в ямі, то скільки б не було злодіїв, усім платити по 3 гривні і по 30 кун; коли крадене пропало, то власник може взяти наявне, коли воно (у злодія) буде, а впродовж літа має взяти із злодія по півгривні. Якщо вкрадуть княжого коня і наявного не буде, то платити за нього 3 гривні, а за інших по 2 гривні [87].

Як можемо побачити, законодавче забезпечення права власності вже було передбачено навіть в стародавніх пам'ятках українських земель, зокрема, Руській Правді. Навіть незважаючи на те, що відповідальність передбачалася переважно за крадіжку худоби, це свідчило про забезпечення високого пріоритету права власності з боку державної влади.

Викладене вище також дає змогу погодитись із В.М. Калашніковим, що звичаєве право грало настільки важливу роль у правовому житті й судочинстві, що навіть у всіх трьох Литовських статутах підкреслювалася необхідність його застосування в разі відсутності якої-небудь норми права або складної правової ситуації, яка не підпадала під дію Статутів. Визнання звичаїв нормами права відбувалося як шляхом мовчазної згоди влади на їх застосування, так і включенням їх в офіційні джерела права. Копні (сільські) суди, наприклад говорить науковець, вирішували питання тільки на основі звичаїв. Їх діяльність була спочатку затверджена земськими привілеями, а пізніше офіційно визнана державою. Звичаї лягли в основу козацького права, де грали засадничу роль. Разом із тим, наголошує автор, «Руська правда» грала первинне значення в перший період існування Великого князівства Литовського, як зважаючи на відсутність в Литві юридичної збірки подібного роду, так і у зв'язку з тим, що українські землі складали важливу частину його території і населення. Багато положень Руської правди увійшли потім складовою частиною в офіційне законодавство Великого князівства, зокрема в Литовські Статути [33, с. 63–64].

Подальший розвиток нормативно-правового забезпечення українських земель, як зазначає А.А. Третична, а саме кінець XII – початок XIII століття характеризується періодом розпаду та занепаду української державності. Галицько-Волинське князівство, яке проіснувало до 1340 року, було створено в 1199 році на заході сучасної України та сприяло подальшому розвитку державотворення на теренах нашої держави. Проте судова система цього могутнього державно-політичного центру характеризувалася основною ознакою, притаманною Київській Русі, судові функції не були відмежовані від адміністративних та продовжувала діяти Руська Правда. У середині XIV ст. Польща, Литва і Молдавія загарбали та поділили землі Галицько-Волинського князівства. У результаті такого поділу під владою Великого князівства Литовського опинилася основна частина політично роз'єднаних Південно-Західних земель. Кінець же XIV ст., наголошує авторка,

характеризується формуванням на території України системи судів, яка складалася із центральних, місцевих і спеціальних судів [130, с. 199].

Далі, зазначає Н.В. Єфремова, з метою покращення роботи судів Великого князівства ще в 1468 р. був виданий збірник законів – Судебник великого Князя Казимира IV, але цього виявилось недостатньо. Отже, з часом під тиском послідовників ексекторського руху в Польщі та Великому князівстві Литовському було розпочато процес кодифікації, який відбувся в три етапи: 1529, 1566, 1588 рр. Із середини XV ст. через цілу низку об'єктивних і суб'єктивних причин відбуваються помітні якісні зрушення в економічній сфері й у політичному житті Великого князівства Литовського. Удільно-князівська система управління починає розпадатися. Відбувається процес централізації влади й управління та постає питання про створення загальнодержавних законодавчих актів для всіх земель князівства. Зростає рівень загальної культури й освіти привілейованої частини населення. Формуються основні поняття і терміни [30, с. 79].

Таким чином, в першу чергу звернемо свою увагу на Судебник великого князя Казимира Ягайловича, який датується від 1468 року.

Так, в ньому було проголошено, що Казимир, Божою милістю король польський, великий князь литовський і руський, княжич прусський і жемайтський і інших [земель], проголошуємо цим нашим листом, хто його побачить, або читаючого [цей лист] почує, що ми з князями і з Пани-Радюю нашою Великого князівства Литовського, і з усім поспільством погадавши, урядили були так:

– якщо б злодій у когось що вкрав, і де вкрадено, там його схопили з лицем, і він у дім не приніс, [і] жінка і діти того не вживали, [то] злодій терпи, а жінка і діти і дім їхній невинуватий;

– якщо злодій, з дому вийшовши, вкрав щось і загубив або з'їв, а жінка і діти того не робили, то домашніми статками, того татя власними, заплатити, а жінка і діти і статки жінки від того вільні;

– хто вкраде [на суму] вище півкопи, або корову, того повісити;

– хто вперше вкраде, а до того не крав, то за першу крадіжку карати його сплатою вини, якщо [вартістю] нижче полтини домашніх речей крав, то домашніми ж речами платити; а якщо вище полтини вкрав, хоча б і уперше крав, то його повісити;

– який хоча б і вперше вкрав, а кінська татьба, коня вкрав, і з лицем приведуть, того повісити;

– коли злодія приведуть, на якого сок сочитиме, і під мукою у крадіжці зізнається, і якщо до того крав і околиця про те відала – без лиця повісити;

– якщо сок сочитиме, а лиця не буде, і вкрав уперше, і околиця за ним до того злодійства не відала, і [він] нікому [за крадене] не сплачував, то йому сплатити татьбу потерпілому і вини, а смертною карою його не карати;

– якщо татя піддадуть мукам, а [він] зілля знає, і докази будуть проти нього добрі: сочіння сока, або перед тим бував крав, або був мучуваний, і про те відала околиця, то того зілейника, хоча і не зізнається під мукою, повісити;

– якщо чийсь паробки вкрадуть щось у кого, то за крадіжку так карати, як у цьому листі вище написано: якщо вперше вкрав, то його не вішати, а сплатити бондою його; а не буде бонди, то господар його за нього [нехай] заплатить, а паробка покарати і побити; а якщо буде часто красти після того, і вище півкопи, то паробка повісити [40, с. 50–51].

Як можемо побачити, у Судебнику великого князя Казимира Ягайловича від 1468 року передбачено вже більш розгалужену класифікацію відповідальності за майнові злочини у порівняння з Руською Правдою. Разом із тим, важко не помітити суворість покарань, переважна більшість яких закінчується смертю винного.

Далі, звернемо свою увагу на Статути Великого Князівства Литовського з метою встановлення того, яким чином забезпечувалось право власності цього періоду. Так, перший Статут Великого Князівства Литовського був прийнятий у 1529 році.

Як зазначає С. Ківалова Статут 1529 р. під час його прийняття надрукований не був. Для практичного використання він переписувався і

розповсюджувався на місцях у рукописних списках. Із розвитком законодавства до списків вносилися зміни і вони доповнювалися новими артикулами. Рукописними були і переклади Статуту 1529 р. з давньоруської мови на латинську (1530 р.) і старопольську (1530 р.). З часом з'явилися багаточисельні списки Статуту 1529 р. на трьох мовах (давньоруській, латинській і польській), але в пожарищах війн і всіляких стихійних лих як юридичний оригінал, так і більшість цих списків було загублено. На сьогодні є відомості про дев'ять списків, з яких до нас дійшли повні тексти тільки семи. Списки отримували свою назву або від місця, де їх знаходили, або від прізвища того, хто їх знаходив чи у чийй бібліотеці вони зберігалися. Назви цих списків наступні: Дзялинський, Замойських, Слуцький, Фірлейський, Лаврентіївський, Пулавський, Ольшевський, Остробрамський і Свідзинський. Давньоруською мовою збереглися чотири списки: Замойський і Фірлейський (30-ті роки XVI ст.), Дзялинський (кінець 50-х років XVI ст.) і Слуцький (кінець 80-х років XVI ст.). До наших часів дійшли два списки латинською мовою: Лаврентіївський і Пулавський і один – ставропольською: Ольшевський. Ще два списки старопольською мовою – Остробрамський і Свідзинський – пропали в роки Другої світової війни. Лаврентіївський і Пулавський списки, наголошує автор, дуже цікаві з точки зору коментарів юридичної термінології, оскільки в них зійшлися різні юридичні терміни давньоруського, литовського, польського, римського права і права країн Західної Європи, які певною мірою стали підґрунтям майбутньої правової акультурації [118, с. 6].

Як зазначає Ю.В. Копик законодавство Великого князівства Литовського надавало істотного значення кримінально-правовій охороні життя, здоров'я, честі, свободи та власності особи. У цей період історії українського кримінального права вже відбулось розмежування злочинів проти особи та злочинів проти власності. Однак серед злочинів проти особи ще не виділились в окремі види (за родовим об'єктом) злочини проти життя та здоров'я особи, злочини проти її волі, честі та гідності, злочини проти

статевої свободи та статевої недоторканності. Усі вони розглядались у комплексі як злочини проти особи. Крім того, наголошує авторка, існували склади злочинів, які за родовим об'єктом перебували на межі злочинів проти особи та злочинів проти власності (розбій, наїзд тощо). Це на її думку, дозволяє говорити про кримінально-правову охорону життя, здоров'я та власності особи у Великому Князівстві Литовському як цілісну систему юридичних засобів, заснованих на принципах станового суспільства та захисту особистих прав людини [45, с. 161].

Також як можемо побачити Статут Великого князівства Литовського 1529 року був структурований у тринадцять розділів за об'єктом посягання. Разом із тим, злочини проти власності були розміщені у розділі дванадцять «Про грабежі і нав'язки» та тринадцять «Про злодійство».

Так, наприклад, у статті 1 Розділу «Про злодійство» передбачено відповідальність паробків, які десь крадуть. Зокрема, якщо паробки крадуть десь поблизу і їх спіймали на місці злочину і якщо вкрадена річ буде коштувати п'ятдесят грошей, тоді затриманий повинен покараний бути як злодій. А якщо вкрадена річ не буде коштувати п'ятдесят грошей, тоді має бути відшкодований збиток із бонди паробка або має бути повернута вкрадена річ, а замість грошової винагороди потерпілому винуватий має бути караний батогом. А якщо повторно вкраде, навіть якби украдене не коштувало десяти грошей, і злодій буде спійманий на місці злочину, тоді його повинні на шибеницю віддати [118, с. 290].

Отже, слушно зазначає П.П. Музиченко, що на відміну від систематизації права в західних країнах, де вона проводилася виключно на основі римського права і охоплювала тільки приватне право, у Великому князівстві Литовському систематизація торкалася і позитивного права, в тому числі й державного. В основу цієї систематизації були покладені нові принципи: суверенність державної влади (всупереч середньовічному церковному космополітизму), єдність права для всієї держави та її громадян і пріоритет писаного права. Проте, наголошує автор, закріплення правом

різноманітних пільг і привілеїв для різних станів і груп людей, що було характерним для феодального суспільства, підривало загальний принцип єдності права [71, с. 138].

У подальшому, наголошує С. Ківалов, коли минуло не так вже й багато років після набуття чинності Статутом Великого князівства Литовського 1529 року, а на порядку денному постало питання створення нового нормативного акту, головним теоретичним завданням якого були затвердження і подальший розвиток культурно-правової парадигми Першого Статуту, а практичним – остаточне законодавче оформлення шляхетських «прав і вольностей». Проте, наголошує науковець, принцип «старини не рушити, а новини не вводити», на засадах якого базувалася ця самостійність, не зміг стати перепорою тим змінам, що стали підґрунтям для оформлення правового становище привілейованих станів у Литовсько-Руській державі. Головним чином, продовжує автор, ці зміни стосувалися порядку проходження військової служби. Складні зовнішньополітичні обставини вимагали залучення до такої служби найрізноманітніших суспільних елементів, що вело до зростання у війську прошарку дрібного міщанства, а це, у свою чергу, вимагало забезпечення його умовним землеволодінням, з обов'язковим несенням військової служби. Також, відзначає автор, що на відміну від інших європейських держав середньовіччя, в яких військова служба існувала тільки в рамках сюзеренітету-васалітету, у Великому князівстві Литовському ця служба набула характеру державного обов'язку, оскільки земля надавалася з великокнязівського домену і військова служба не ототожнювалася тільки зі знатним походженням [117, с. 3].

Так, у 1566 році було прийнято другий Статут Великого князівства Литовського. Проте, враховуючи стрімкі зміни соціального розвитку населення, та нові виклики перед міжнародною спільнотою, було прийнято «новий» Статут Великого князівства Литовського, який датується 1588 роком.

Як зазначає П.П. Музиченко, видання цього Статуту мало виключне значення для всієї поточної історії України. Статут 1588 р. став, на його думку, важливим кроком на шляху розвитку української правової думки і правової культури українського народу в цілому. Його норми діяли на українських землях, які були інкорпоровані до складу Речі Посполитої, а також у тій частині України, що була приєднана до Московської держави. Фактично, норми Статуту діяли на українських землях (зокрема, у Полтавській і Чернігівській губерніях) майже до 1917 р. [70, с. 126].

У Статуті Великого князівства Литовського від 1588 року вже було розміщено чотирнадцять розділів. Останні два з яких характеризувалися, як охоронні щодо власності.

Отже, можемо погодитись із Ю.А. Дорохіною, що у Статутах Великого князівства Литовського законодавцем не було сформовано як системи злочинів проти власності, так і не розкрито їх зміст. Разом із тим, варто погодитись із авторкою, що у статутах Литовських статутів було передбачено певну кількість диференціюючих ознак, зокрема: предмет посягання, суб'єкт злочину, становість, ознака повторності, місце вчинення посягання тощо [25, с. 9].

В подальшому на українських землях розпочинається Гетьманський період. Він мав свій початок від 1648 року і закінчився у 1767 році, проіснувавши більше двохсот років. Це в свою чергу, не могло не залишити свій відбиток і в юридичній сфері.

Так, як зазначає В.М. Іванов національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького (1648–1654 рр.) завершилася створенням Української національної держави, яку заведено ще називати Гетьманською державою. Уже перші перемоги козацько-селянського війська під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями у 1648 р. завдали нищівного удару політичному режиму Речі Посполитої в Україні. Намагання польського короля Яна Казимира приборкати козаків спричинили новий спалах бойових дій у 1649 р. Зрада кримськотатарського війська під Зборовом не дала

Б. Хмельницькому розгромити шляхетську Польщу і визволити Україну з-під її влади [32, с. 174].

Ба більше, за часів Гетьманської імперії було прийнято Соборне Уложення, яке датується 1649 р. Огляд якого в свою чергу, має безпосереднє значення для предмету нашого дослідження.

Так, зазначає Ю.А. Дорохіна, прийняття Соборного Уложення 1649 р. стало наступною важливою віхою регулювання відносин власності кримінально-правовими засобами. Цей період характеризувався новим етапом розвитку юридичної техніки: вперше була здійснена класифікація за спрямованістю і соціальною небезпечністю злочинів по главах, де, зокрема, зазначає фахівець, знайшли своє місце і злочини проти власності [25, с. 10].

У Соборному Уложенні 1649 року було сформовано окрему главу ХХІ «О розбойных и о татиных делех», яка передбачала окремо відповідальність за майнові злочини (загальна кількість 104 статті). Так, у ст. 1 зазначалось, що «Которые розбойники разбивают, и людей побивают, и тати крадут в Московском уезду и в городех, на посадах и в уездех, и такие розбойные и убийственные и татные дела ведить в Розбойном приказе» [115]. «Татьба» – у стародавньому російському праві означала злочинне викрадення чогось або насильницьке відібрання, що не переходить у розбій. Головним чином цей вислів використовувався тоді, коли йшлося про корисливе викрадення майна, але суттєвою ознакою татьби було не порушення майнових прав, а корисливий мотив, яким керувався діяч [28, с. 682].

Разом із тим, як зазначає О.В. Макаренко джерелами кримінального та кримінально-процесуального права Гетьманщини 1648–1657 рр. були: Литовські статuti, Магдебурзьке право, звичаєве право, церковне звичаєве право, гетьманське законодавство, почало проникати російське право. Домінуючим було козацьке звичаєве право, яке представляло собою систему звичаєвих норм, сформованих на Запорозькій Січі, на основі якої базувалась структура та діяльність військово-адміністративних і судових органів, регулювались питання господарських та цивільно-правових відносин.

Характерними рисами козацького звичаєвого права були: корпоративність, консерватизм, переважання публічного права, демократизм, усна форма вираження, відсутність поділу на галузі, суворість покарань. Важливим джерелом права української держави були і нормативні акти гетьманської влади, що видавались у формі універсалів, грамот, ордерів, листів, декретів. Разом із тим, вчена встановила, що у Литовському статуті при визначенні поняття «злочину» на перший план виходило його протизаконність, небезпечність, суспільна значимість. Поняття злочину було пов'язане з релігійними нормами: злочин ототожнювався з гріхом. Поняття злочину як «кривда» поволі відходило на другий план. Проведене дослідження, на її думку свідчить про існування відмінностей між розумінням злочинів за різними джерелами права, перш за все за найбільш поширеними – Литовськими статутами і звичаєвим правом. Ці відмінності стосуються державних, військових, релігійних злочинів та злочинів проти моралі. Це пояснюється тим, переконана авторка, що об'єкти злочинного посягання визначаються політичними, економічними, соціальними, культурними чинниками розвитку кожної держави. Більше того, правниця наголошує, що кримінальне право Гетьманщини періоду 1648–1657 рр., характеризується наявністю таких видів злочинів, як: державні, військові, службові, майнові та господарські, злочини проти православної віри, церкви та духовенства, злочини проти особи та моралі. Злочини поділялися на умисні, по необережності, але чітких критеріїв визначення вини злочинця не існувало [59, с. 17]. Також, як зазначає П.П. Захарченко, з-поміж основних видів злочинів виділялися, зокрема майнові злочини. Право розрізняло крадіжку, пограбування і розбійний напад. Щоправда, наголошує науковець, пограбування тлумачилось інакше, ніж нині. Під пограбуванням тогочасне право розуміло відкрите заволодіння чужою річчю, спричинене необхідністю виконання судового рішення, повернення боргу чи відшкодування завданих збитків [31, с. 168–169].

Разом із тим, в ході проведення юридичної реформи Російської імперії, 30 березня 1716 року Петром I було затверджено «Військовий статут» та «Військовий артикул».

Більше того, законодавцем у Військовому артикулі від 1716 було передбачено Розділ 21 в якому було встановлено відповідальність за підпали, грабежі та крадіжки. Більше того, якщо звернемо свою увагу на артикул 194 та 195 Військового артикулу від 1716 року, то зможемо побачити перший прообраз кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Так, відповідно до артикулу 194 Військового артикулу було передбачено, що «Хто його величності або державні гроші в руках має, та з них якісь привласнить, вкраде, або на свою користь оберне, та у витрату записано буде і пораховано буде, якщо користі не отримав, то живим залишиться, якщо користь отримав, то вбитий буде. Цією ж смертю буде покараний, якщо знав про це, та не повідомив» [3, с. 56].

Відповідно до артикулу 195 Військового статуту було встановлено, що «Якщо хтось найде в поході або деінде, на дорозі або місці, хоч би щось, той повинен повідомити відповідному Офіцеру, та знайдене відразу віддати, з метою повернення дійсному володарю, хто по іншому зробить, буде мати покарання, як то була б крадіжка, а знахідка буде повернута» [3, с. 56].

Таким чином, можемо побачити, що на початку XVIII ст. законодавець вже намагався впливати на зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Адже саме ці злочини підривали авторитет державних службовців, та більше того, державного апарату в цілому.

Продовжуючи дослідження відзначимо, що за ствердженням П.П. Захарченко чинні джерела права в Українській гетьманській державі були надзвичайно розмаїтими і невпорядкованими. Конгломерат правових норм, запозичених із правових систем Литви, Польщі, Німеччини, а в останній період – Російської імперії, не сприяв однотипності їх застосування

відповідними державними органами. Ідея систематизації національного права поступово проникала в середовище козацької старшини, з одного боку, а з іншого – видавалася привабливою і для російського уряду. Щоправда, наголошує автор, кожна зі сторін у цьому процесі вбачала власні інтереси. Українська верхівка сподівалася на впорядкування саме чинного права, яке забезпечувало їм широкі права та привілеї. Російська влада виношувала іншу думку. Вона розраховувала провести таку систематизацію, яка відкрила би можливість для поширення на українські землі російського законодавства. З цією метою, наголошує автор, 1728 р. з кращих українських правників було створено комісію, якій доручалося розробити новий кодекс, узявши за основу норми чинного права. Так, продовжує П.П. Захарченко, з 1728 по 1743 рр. у складі комісії працювали 49 осіб, які представляли різні верстви українського населення. Від духівництва до її складу входило 16 осіб, були представники військової знаті, козацької старшини міщанства. Так, закінчує автор, наслідком роботи комісії стало укладення у 1743 р. зводу законів «Права, за якими судиться малоросійський народ» [31, с. 175–176].

Отже, звернемо увагу на звід законів під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ» від 1743 року (Український кодекс 1743 року), з метою подальшого дослідження розвитку кримінального законодавства, яке розвивалось на українських землях.

В першу чергу необхідно відзначити, що у досліджуваному Зводі законів було передбачено інститут володіння та права власності. Такі, А. Яковлів зазначає, що володіння (*possessio*), за Кодексом, є найголовнішим елементом права власності. З цієї причини, наголошує автор, майже всюди, де говориться про право власності, Кодекс уживає термін «володіння» замість «власність», але в деяких випадках Кодекс говорить і про фактичне володіння, як окремий інститут речового права. Наприклад, говорить науковець, в арт. 7 глави XIV вміщено правило, за яким фактичний володілець, що придбав володіння правним шляхом, має право обороняти своє володіння проти позову не вододіючого власника, і, коли суд визнає

позовникові право власності, тоді володілець доброї віри не повинен повертати власникові доходів, ані платити чиншу за час володіння чужим майном [164, с. 129].

Разом із тим, наголошує А. Яковлів, при кодифікації норм кримінального права Комісія наразилась на неборні труднощі. Перед нею постало тяжке завдання погодити та звести до певної системи кримінальні постанови чужих Кодексів, що різнились між собою як з погляду часу й місця, так і з погляду основних принципів кримінальної політики, а крім того, наголошує науковець, пристосувати їх до політичних і соціально-економічних умов українського життя й побуту [164, с. 149].

Більше того, якщо звернутись до безпосереднього тексту зводу законів під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ» від 1743 року. Так, відповідно до пункту 2 артикулу 11 Глави 24 йдеться, що хто Імператора або Державні гроші в своїх руках та володінні матиме і з них щось вкраде, або приховає, або в розтраті менше навмисно зазначить, аніж отримає, і це по рахунку на нього буде з магазину Імператора або з грошей які зберігаються в канцеляріях чи других речей, або перебуваючи на караулі, там щось вкраде, або при отриманні чи рахуванні грошей навмисно зробить прорахунок, а не випадково, и це що буде не враховано привласнить, то він має бути повішений [86, с. 718].

Таким чином, у зводі законів «Права, за якими судиться малоросійський народ» від 1743 року ми можемо побачити використання та вдосконалення норм Військового артикулу від 1716 року, що стосуються відповідальності службових осіб за привласнення чужого майна.

Разом із тим, як наголошує М.І. Хавронюк, норми, вміщені в збірнику, обґрунтовували право української людності на самовизначення, що суперечило інтересам царського уряду. Тому, переконаний науковець, збірник було відправлено на доопрацювання та перегляд і врешті-решт він так і не став офіційним джерелом права, хоча його норми походили з чинного права [147].

В подальшому, як зазначає П.П. Захарченко, Галичина увійшла до складу Австрії внаслідок першого поділу Речі Посполитої 1772 р. Австрійський уряд штучно об'єднав Західну та Східну Галичину, населених у більшості своїй відповідно поляками та українцями, в один адміністративний округ – Королівство Галичини і Лодомерії. До складу Австрії входив також Тернопільський округ, за винятком Хотинського повіту, що у 1812 р. був переданий Росії. Північна Буковина перейшла під австрійську владу внаслідок Кючук-Кайнарджійського мирного договору 1773 р. між Росією та Туреччиною. Крім того, наголошує автор, з XVI ст. у складі Австрійської монархії під владою Угорського королівства опинилося ще й Закарпаття. У 1723 р. угорські представницькі збори відмовилися від власної державності на користь багатонаціональної Австрійської імперії [31, с. 201].

Таким чином, постійні зміни в державному та суспільному ладі населення потребували затвердження нового законодавства, яке б задовольняло вимоги, які висувалися перед державним управлінням. Враховуючи це, у 1813 році було видано проєкт Кримінального уложення Російської імперії.

Так, у проєкті Кримінального уложення 1813 норми, які мали регулювати відповідальність за злочини проти власності зосередили в двох відділеннях (відділення четверте «Про крадіжку» та відділення п'яте «Про покарання за привласнення чужої власності через обман»). Більше того, у ст. 541 було встановлено, якщо хто небудь вкраде державну власність, довірену йому по посаді, то з таким поступати на основі Глави о злочинах посадових [102, с. 94].

Далі, у 1845 році було прийнято Уложення про покарання кримінальні і виправні, яке в подальшому проіснувало, безпосередньо, до падіння царизму проголошеного на теренах Російської імперії.

Таким чином, у Розділі 5 «Про злочини і проступки по службі державній, або громадській» було передбачено вже виокремлено цілу Главу

«Про протизаконні діяння посадових осіб при зберіганні та управлінні ввіреного їм по службі майна», яка передбачала відповідальність за незаконне поводження посадових осіб із ввіреним майном. Так, у ст. 383 було зазначено, що у випадку коли чиновник чи взагалі перебуваючи на службі, має на руках своїх якісь державні або приватні суми, банківські білети, облігації і т.п., або керуючи, по розпорядженню керівництва, державним або приватним майном, буде цим користуватись та використовувати що-небудь із довіреного його майна або доходів на свої власні потреби, або надавати іншим особам без дозволу на це керівництва, або привласнить собі чи розтратить що-небудь із цього майна або доходу, то він у випадку, якщо до відкриття цього діяння поверне особисто все взяте, привласнене, або розтрачене, підлягає грошовому стягненню, яке дорівнює сумі привласненого, або розтраченого, та звільняється з посади. Але якщо він повернув все добровільно, однак вже після викриття його діяння, то така особа більше того звільняється зі служби. Той, хто добровільно не повернув привласнене або розтрачене, і після викриття його діяння карається позбавленням всіх наданих йому прав та власності і висиланням на проживання в губернію Томську або Тобольську, з ув'язненням на строк від одного року до двох, або буде покараний покараннями тілесними розгами в мірі статті 35 цього Уложення для четвертого ступеня покарання та передачі у виправні арештантські роти громадського відомства на строк від двох до чотирьох років [142, с. 165].

Як можемо побачити, в Уложенні про покарання кримінальні і виправні від 1845 р. відповідальність за привласнення або розтрату чужого майна службовою особою, було вперше винесено до розряду службових злочинів. Більше того, було диференційовано ступіть покарання в залежності від того, чи повернула винна особа привласнене або розтрачене майно, яке було ввірене їй по службі.

В подальшому після тривалої підготовки 1864 р. було затверджено пакет документів, які склали судову реформу. Запроваджувалися нові принципи судочинства і процесу, а саме:

- незалежність суду, відокремленість його від адміністрації;
- створення безстанового суду;
- рівність усіх перед судом;
- запровадження інституту присяжних засідателів;
- запровадження прокурорського нагляду;
- усність, гласність, публічність судових засідань;
- забезпечення рівності сторін;
- змагальність процесу;
- презумпція невинуватості [31, с. 224].

Через деякий час після проведення судової реформи 1864 р. виникла поточна необхідність оновлення кримінального законодавства. Адже, розвиток суспільної думки та державного управління постійно повинен йти в ногу з оновленням законодавства. Тільки в такому випадку, буде забезпечено нормальний розвиток системи соціальних цінностей. Таким чином, 22 березня 1903 року було прийнято нове Кримінальне уложення.

Так, в Главі XXXI було передбачено відповідальність за неповідомлення про знахідку, привласнення чужого майна та зловживання довірою. Зокрема, у ст. 574 було передбачено, що винний в привласненні довіреного йому чужого майна карається обмеження волі на строк не менше трьох місяців. Якщо вартість привласненого перевищує п'ятсот рублів, то винний карається, поміщенням до виправного будинку. Якщо власність привласненого не перевищує п'ятдесят копійок або якщо винний до оголошення вироку, резолюції або рішення про винуватість добровільно повернув привласнене або інакшим способом задовольним потерпілого, то винний карається обмеженням волі на строк не більше шести місяців. Якщо привласнення, третьою частиною статті передбачене, вчинено по легковажності, то винний карається арештом [134, с. 115].

Проте, довго проіснувати новому Кримінальному уложенню від 22 березня 1903 року не вдалося. Цьому, в першу чергу, дав свій товчок суспільно-політичний рух 1917 року. Цим роком датується повалення царизму Російської імперії.

Як зазначає В.М. Калашніков, повалення царизму стало лише початком революційних подій, громадянської війни й боротьби за владу. Учасниками цих подій стали практично всі верстви населення й усі народи, що населяли Росію. У політичному спектрі були представлені всі сили – від більшовиків до монархістів, у національному – від прихильників державної самостійності України до збереження «єдиної й неділимої Росії». Більше того, наголошує автор, важливою особливістю громадянська війни в Україні було тісне поєднання соціальної революції, національно-визвольних змагань і боротьби проти іноземної окупації [33, с. 149].

Перехід від поваленого царизму до становлення радянської влади, на території українських земель, знову потребував зміни законодавства. Адже, як було з'ясовано нами вище, всі нормативно-правові акти, які приймалися за часів панування царизму, були сформовані монаршим устроєм. Що в свою чергу не задовольняло тих положень, які висувалися, як основоположні радянською владою. Таким чином, у 1922 році було прийнято перший Кримінальний кодекс Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки.

Так, у Кримінальному кодексі від 1922 року посадові (службові) злочини були виділені в окрему Главу 2. До посадових злочинів було віднесено:

- зловживання владою;
- перевищення влади;
- бездіяльність влади;
- недбале ставлення до служби;
- дискредитування влади;

- зловживання, перевищення, бездіяльність і недбале ставлення, пов'язане з особливо шкідливими наслідками;
- постанову суддями на підставі особистих видів неправосудного вироку;
- незаконне затримання;
- присвоєння грошей чи цінностей;
- хабар;
- провокація хабара;
- службова фальсифікація;
- неподання інформації [141, с. 9].

Більше того, відповідно до ст. 113 Кримінального кодексу 1922 року було передбачено, що привласнення посадовою особою грошей чи інших цінностей, що у його віданні завдяки його службовому становищу, карається позбавленням волі строком не нижче одного року із звільненням з посади. Ті ж дії, вчинені посадовою особою, наділеною особливими повноваженнями, або присвоєння особливо важливих державних цінностей, караються покаранням, передбаченим 2 частиною 106 статей. Тобто позбавленням волі на строк не нижче трьох років, а за особливо обтяжуючих обставин – найвищою мірою покарання [141, с. 13].

Отже, можемо побачити, що на відміну від Кримінального уложення 1903 року, у Кримінальному кодексі 1922 року, привласнення посадовою особою чужого майна віднесено знову до службових злочинів. Як то було в Уложенні про покарання кримінальні і виправні від 1845 р. Разом із тим, не може не дивувати, суворість покарання за кваліфікований вид злочину, а саме вища міра покарання, тобто смертна кара.

В подальшому, як наголошує М.І. Хавронюк, проголошення курсу на індустріалізацію країни, стрімке зростання загальносоюзного законодавства, ухвалення Конституції СРСР 1924 р. зумовили ухвалення нових редакцій Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів (1927 р.), інших кодексів. Більше того, наголошує автор, не сприймаючи буржуазно-правових

форм, більшовики висунули ідею наповнення їх новим змістом, що означало пріоритет загальнодержавних інтересів над «традиційними правами і свободами». У результаті, наголошує науковець, порушуючи класичний юридичний принцип «*nullum crimen sine lege*», ст. 10 Кримінального кодексу УСРР припускала можливість визнання певного діяння злочином за аналогією. Стаття 49 цього ж Кодексу дозволяла визнати особу соціально небезпечною у зв'язку з минулою її злочинною діяльністю або у разі наявності відомостей про її зв'язки зі злочинним середовищем і позбавити її права перебувати в певних місцевостях строком до 3 років [147].

Отже, 8 червня 1927 року було прийнято та затверджено Центральним Виконавчим Комітетом Української РСР, замість попередника (мається на увазі Кримінальний кодекс 1922 року), який проіснував відносно небагато, новий Кримінальний кодекс УРСР.

Так, відповідно до ст. 104 Розділу III «Службові злочини» Кримінального кодексу 1927 року було встановлено, за те, що службова особа привласнить або розтратить гроші. Цінності або інше майно, яким вона відає в силу свого службового становище, – позбавлення волі на строк до десяти років [56, с. 38].

Разом із тим, відповідальність за схожий злочин було передбачено у Розділі VII «Майнові злочини».

Так, відповідно до ст. 177 Кримінального кодексу 1927 року було встановлено, що за привласнення, тобто удержання з корисливою метою чужого майна, дорученого для певної мети, або за розтрату цього майна, – позбавлення волі на строк до шести місяців або виправно-трудова робота на той самий строк [56, с. 52].

Більше того, згідно зі ст. 177-1 Кримінального кодексу 1927 року було встановлено, що за розтрату або привласнення майна, переданого на зберігання уповноваженим на те органом влади, – позбавлення волі на строк до одного року або виправно-трудова робота на той самий строк [56, с. 52].

Як можемо побачити, у Кримінальному кодексі 1927 року було розділено привласнення чужого майна в залежності від суб'єкту вчинення злочину. Зокрема, до Розділу III службових злочинів, було віднесено привласнення лише службовою особою, до Розділу VII майнових злочинів – розтрату спеціальним суб'єктом (кому було ввірено чуже майно).

В подальшому, як зазначає Ю.А. Дорохіна, у 1958 р. Верховною Радою СРСР було прийнято Основи кримінального законодавства Союзу СРСР і союзних республік, які були покладені в основу прийняття нового КК УРСР. Третій, останній Кримінальний кодекс УРСР егалітарної доби набрав чинності з 28 грудня 1960 р. Саме цей нормативно-правовий акт, на думку авторки, відобразив історичний факт перетворення соціалістичної (державної) власності на пануючу форму власності в УРСР. Так, наголошує правниця, глава КК УРСР «Злочини проти соціалістичної власності» була розташована до глави «Злочини проти особистої власності громадян», чим наголошувалося на пріоритетності державної форми власності [25, с. 23].

Разом із тим, як зазначає О.М. Бандурка, ухвалений 28 грудня 1960 р. Кримінальний кодекс УРСР базувався на Основах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік (1958 р.). Він повністю увібрав у себе загальносоюзні закони про кримінальну відповідальність за державні, військові злочини та інші злочини, спрямовані проти СРСР. Кодекс поділявся на Загальну та Особливу частини. Кримінальний кодекс 1960 р. мав завданням, наголошує автор, охорону від злочинних посягань суспільного і державного ладу, соціалістичної власності, особи і прав громадян, був спрямований на попередження злочинності. Важливими положеннями КК 1960 р. були, вважає О.М. Бандурка: звуження сфери кримінальної відповідальності (скасовувалось понад 70 складів злочинів, передбачених КК 1927 р.); зменшення видів покарань; відмова від принципу аналогії; проголошення вини єдиною підставою кримінальної відповідальності. Вік кримінальної відповідальності підвищувався до 16 років, за вчинення тяжких злочинів – 14 років. Знижувався максимальний, з

25 до 15 років, термін позбавлення волі. Смертна кара проголошувалася найвищою мірою покарання [8, с. 429].

Ба більше, зазначає П.П. Захарченко, свідченням добротності й відносної демократичності Кримінального Кодексу УРСР є його тривале, 40-річне застосування в мовах різних державно-політичних систем. Рівною мірою він регулював кримінально-правові відносини як у радянській, так і в посткомуністичній Україні [31, с. 317].

Отже, якщо поглянути на текст редакції Кримінального кодексу від 28 грудня 1960 року (зі змінами станом на 1 липня 1962 року), то можемо побачити, що ст. 92, яка передбачає кримінальну відповідальність за розкрадання державного або громадського майна шляхом привласнення, розтрата або зловживання посадовим становищем розміщена у Главі II «Злочини проти соціалістичної власності».

Так, відповідно до ст. 92 Кримінального кодексу від 28 грудня 1960 року присвоєння чи розтрата державного чи громадського майна, довіреного винному, так само як заволодіння з корисливою метою державним чи громадським майном шляхом зловживання посадовою особою своїм службовим становищем, –

карається позбавленням волі на строк до чотирьох років, або виправними роботами на строк до одного року, або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Ті ж дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, – караються позбавленням волі на строк до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю або без них.

Дії, передбачені частиною першої чи другої цієї статті, що завдали великої шкоди державі чи громадській організації, –

караються позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої та позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [57].

Як можемо зрозуміти у Кримінальному кодексі від 28 грудня 1960 року злочин, який являє собою розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем віднесено до розряду майнових та визначено, як злочин проти соціалістичної власності. Більше того, ст. 92 Кримінального кодексу від 28 грудня 1960 року отримала кваліфікований та особливокваліфікований склад злочину.

В подальшому до прийняття нового Кримінального кодексу вже незалежної України, до ст. 92 Кримінального кодексу від 28 грудня 1960 року було внесено ряд змін.

Так, законом Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про затвердження Указів Президії Верховної Ради Української РСР про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР» від 30 червня 1983 року № 5466-Х було затверджено Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12 січня 1983 року «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР».

В результаті змін Главу II було перейменовано на «Злочини проти державної і колективної власності». Більше того, у ст. 92 було замінено нумерацію на ст. 84, а також назву статті: «Розкрадання державного або колективного майна шляхом привласнення, розтрати або зловживання посадовим становищем».

Більше того, було внесено ряд наступних змін, які в тому числі стосувалися покарання:

а) у частині першій слова «виправними роботами на строк до одного року» було замінено словами «виправними роботами на строк до двох років, або штрафом у розмірі від двохсот до однієї тисячі карбованців»;

б) у частині другій слова «Ті самі діяння» замінити словами «Ті ж дії», а слова «без конфіскації» – словами «без конфіскації або виправними роботами на строк від одного року до двох років з конфіскацією майна чи без такої»;

в) у частині третій слово «Діяння» замінити словом «Дії» [92].

Далі, 06 березня 1992 року було прийнято Закон України «Про скасування кримінальних покарань у вигляді заслання і вислання» за № 2175-ХІІ. За результатом змін, було виключено із частини третьої ст. 84 Кримінального кодексу від 28 грудня 1960 року слова «і з висланням на строк до п'яти років або без такого» [99].

17 червня 1992 року було прийнято Закон України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» за № 2468-ХІІ.

В результаті змін внесених до ст. 84 Кримінального кодексу від 28 грудня 1960 року, зазначеним вище законом, термін «громадське майно» було замінено терміном «колективне майно» [93].

8 лютого 1995 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів України щодо застосування кримінальних покарань у вигляді штрафу» за № 41/95-ВР.

В результаті змін у частині першій статті 84 Кримінального кодексу від 28 грудня 1960 року слова «штрафом у розмірі від двохсот до однієї тисячі карбованців» було замінено словами «штрафом від двохсот до чотирьохсот мінімальних розмірів заробітної плати» [90].

11 липня 1995 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності посадових осіб» за № 282/95-ВР.

Зазначеним вище законом було запропоновано повністю оновлену редакцію ст. 84 Кримінального кодексу від 28 грудня 1960 року. Так, в результаті змін стаття отримала наступний вигляд. Привласнення чи розтрата державного або колективного майна, яке було ввірено винному чи перебувало в його віданні, –

карається позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років, або штрафом у розмірі від десяти до п'ятнадцяти неоподаткованих мінімумів

доходів громадян, з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Розкрадання державного або колективного майна шляхом зловживання посадової особи своїм посадовим становищем, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, вчинені повторно або за попереднім зговором групою осіб, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років.

Дії, передбачені частинами 1, 2 або 3 цієї статті, якщо вони вчинені у великих розмірах, –

караються позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна та з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років [91].

В подальшому 24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР проголосила незалежність України та створення самостійної української держави – Україна. З моменту проголошення незалежності чинними на території України визнавались тільки її Конституція, закони, постанови Уряду та інші акти законодавства республіки [98]. Разом із тим, відповідно до Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 № 1543-ХІІ Законі Української РСР та інші акти, ухвалені Верховною Радою Української РСР, діють на території України, оскільки вони не суперечать законом України, ухваленим після проголошення незалежності України [97].

На теренах нової та незалежної України, потребували розвитку та відповідності міжнародним стандартам законодавчі акти. У зв'язку з чим 28 червня 1996 року Верховною Радою України було прийнято Основний Закон держави – Конституцію України. Проголошення людини найвищою

соціальною цінністю за Конституцією України потребувало змін і до інших нормативно-правових актів. Так, зокрема, 1 вересня 2001 року було прийнято новий Кримінальний кодекс України.

Як зазначає П.П. Захарченко за одностайною оцінкою фахівців, Кримінальний кодекс України, що набрав чинності з 1 вересня 2001 року, є значним кроком уперед порівняно з попереднім законодавством України. Насамперед, наголошує науковець, у ньому усунуто низку розбіжностей з Конституцією України. Так, наприклад, говорить автор, встановлено заборону на притягнення до кримінальної відповідальності за злочини, за які особа відбула покарання за кордоном; усунуто диференціацію відповідальності за злочини проти власності залежно від її форм; скасовано відповідальність за відмову давати свідчення проти себе, а також членів сім'ї чи близьких родичів тощо [31, с. 341].

Так, наразі кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем передбачено в ч. 2 ст. 191 Розділу VI «Кримінальні правопорушення проти власності» Кримінального кодексу України від 1 вересня 2001 року (далі – КК України).

Таким чином, за результатом дослідження було встановлено, що кримінально-правові норми про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем мають свій початок від «Військового артикулу» 1716 р. Ба більше, кримінальна відповідальність за досліджуване кримінальне правопорушення є історично зумовленим в ході поступового політико-правового розвитку українських земель.

Більше того, завдяки дослідженню генези кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем було сформовано наступні історичні етапи його розвитку:

– з XI ст. по 1649 р. – етап від Руської Правди до Соборного Уложення 1649 р. (період становлення інституту відповідальності за злочини проти власності);

– з 1649 р. по 1716 р. – етап від Соборного Уложення 1649 р. до «Військового артикулу» 1716 р. (період становлення прообразу відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

– з 1716 р. по 1845 р. – етап від «Військового артикулу» 1716 р. до Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. (період визнання привласнення або розтрати чужого майна службовою особою, службовим злочином);

– з 1845 р. по 1927 р. – етап від Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. до Кримінального кодексу 1927 р. (період визнання привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном службовою особою, злочином у сфері власності);

– з 1927 р. по 2001 р. – етап від Кримінального кодексу 1927 р. до Кримінального кодексу 2001 р. (період становлення сучасної кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

– з 2001 р. по сьогодні – етап від Кримінального кодексу 2001 р. по сьогодні (період сучасного розвитку кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем).

1.3. Відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем у зарубіжному кримінальному законодавстві

Після того, як було з'ясовано історичну зумовленість кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем та окреслено етапи його розвитку, доцільно приділити увагу відповідальності за досліджуване діяння за зарубіжним кримінальним законодавством.

Адже, як зазначає О. Берило, для того щоб належним чином проаналізувати дію та зміст будь-якої кримінально-правової норми, слід порівняти її із зарубіжним законодавством країни з відповідною системою права. Це дасть змогу розширити бачення можливих моделей її конструкції. Більше того наголошує автор, розвиток сучасного кримінального законодавства України передбачає імплементацію норм міжнародного законодавства та з розвитком кримінального законодавства багатьох країн в умовах глобалізації дасть змогу успішно гармонізувати КК України з кримінальним законодавством сучасної Європи [10, с. 118].

Разом із тим, цілком слушно наголошує Є.Л. Стрельцов, що удосконалення кримінального законодавства потребує обов'язкового дотримання при цьому загальних положень, які багато в чому визначають основні формалізовані положення галузевого законодавства, в тому числі і досліджуваного. Безумовно, наголошує науковець, сутність будь-якого галузевого законодавства багато в чому визначають обставини, які характеризують стан суспільних відносин, напрямки та динаміку їх розвитку, необхідність правового закріплення їх тенденцій, в тому числі і охорони тих, які держава вважає за необхідне. Потрібно враховувати, наголошує автор, що поряд з цими, важливими, але, так званими, внутрішніми відзнаками існують і відзнаки, які формують зовнішні показники відповідного законодавства.

Потрібно спеціально підкреслити, що ці групи ознак (внутрішні та зовнішні) повинні бути пов'язані між собою. Разом із тим, наголошує Є.Л. Стрельцов, що сучасне існування та розвиток українського кримінального права потребують обліку низки суттєвих положень, які враховують національні та міжнародні аспекти суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку. Так, на його думку, національні – надавати необхідного визначення ознакам, які підкреслюють особливості розвитку нашої держави в різних сферах державного будівництва. Міжнародні – враховувати східні риси, які мають держави у своєму розвитку і наявність яких дає змогу застосувати єдині можливості в подоланні соціальних складностей, в тому числі і в протидії злочинності [121, с. 367, с. 372].

Ба більше, як наголошує Є.Л. Стрельцов, по-перше, слід визнати, що вивчення шляхів зближення законодавств може передбачати багато підходів до відповідного наукового аналізу, згідно з якими останній буде проводитися за певними (спеціально розробленими) критеріями, що дозволить обрати певні напрямки таких досліджень. У свою чергу, кожен напрямок також може бути додатково структурований. По-друге, з огляду на складність цього питання треба пам'ятати про необхідність послідовного аналізу положень, які відображають проблеми інтеграції міжнародного та зарубіжного законодавства в галузі вітчизняного публічного законодавства, зокрема, у законодавство про кримінальну відповідальність. При цьому, наголошує автор, і це вже наступна обставина, не повинна існувати заздалегідь «погоджена» одностороння спрямованість таких процесів, коли мова йде «тільки» про вплив міжнародного і зарубіжного кримінального права на національне. Необхідно розуміти, вважає, дослідник, що може існувати і так званий зворотний вплив національного законодавства на міжнародне та зарубіжне. Наприклад, зазначає автор, існують деривативні злочини, відповідальність за які спочатку встановлюється в кримінальному законодавстві окремої країни, а вже потім із цього приводу укладається

відповідний договір, де встановлення відповідальності за такі діяння стає необхідним і для інших держав, які підписали такий договір [121, с. 44].

Отже можемо побачити, актуальність дослідження зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем в рамках нашого дослідження є обґрунтованою.

За загальноприйнятою практикою кримінально-правової науки, під час дослідження зарубіжного кримінального законодавства, дослідниками використовується порівняльний або як його ще прийнято називати компаративний метод дослідження.

Як відзначає В.О. Туляков порівняльно-правовий (порівняльний, компаративний) метод у науці кримінального права використовується для визначення змісту та сутності кримінально-правових норм та інститутів, характеристик кримінальної політики держави чи міждержавних угруповань, законодавство яких досліджується, з метою виявлення загальних сутнісних рис і характеристик догми права й закономірностей її розвитку для подальшого визначення можливих напрямів удосконалення кримінального законодавства України і практики його застосування [132, с. 29].

Ба більше відзначає науковець, суто технічно порівняльно-правовий метод застосовується протягом трьох класичних етапів наукового дослідження, яким власні свої суттєві закономірності та особливості застосування: етап визначення системи збору даних, етап збору даних, етап аналізу даних. Так, наголошує науковець, на етапі визначення системи збору даних необхідно визначитись з об'єктами та предметом, загальними методами, обсягом дослідження, поєднуючи як теоретичну валідність, так і репрезентативність матеріалу. Причому, наголошує правник, якщо об'єктом дослідження виступає відповідна правова форма (кримінально-правові відносини), то предмет може бути диференційовано по різних складових. Так, на його думку, залежно від ступеня узагальнення аналізу можна

стверджувати про глобальний, національний, інституційний, груповий, мікрорівневий ступені визначення об'єктів кримінально-правового порівняльного дослідження [132, с. 31]. Говорячи про збір даних, науковець наголошує, що порівнянню підлягають тільки ті норми, які виконують однакові функції, можуть бути порівняні. Далі наголошує автор, на остаточному етапі аналізу даних після висвітлення можливої відповіді на запитання, що поставлене, результати аналізуються під кутом зору правового концепту (гуманізація, призонізація), та робляться відповідні пропозиції законодавцю. Не завжди цей шлях є достатньо успішним, наголошує дослідник, оскільки практика запозичення та гармонізації зштовхується з непереборними мовними конструктами та іншою культурою правозастосування (пам'ятаємо, говорить В.О. Туляков, сумну практику застосування ст. 209 КК України при притягненні осіб до відповідальності за ст. 212 КК як предикатного злочину всупереч прямій забороні цього у Страсбурзькій конвенції 1990 р.). Але процес глобалізації робить застосування порівняльного методу у кримінальному праві одним з основних інструментів системного наукового дослідження [132, с. 38–39].

Більше того, відносно нещодавно в галузі юриспруденції почала розвиватись нова галузь дослідження порівняльного правознавства (юридична компаративістика).

Так, як наголошує М.М. Цимбалюк, правові системи в сучасному світі не можуть ізолюватися одна від іншої. І особливо виразною стає потреба у їх взаємодії в часи докорінного реформування держави і суспільства, яке відбувається вже понад двадцять років в Україні та інших пострадянських державах. Постає проблема використання зарубіжного правового досвіду. При цьому, наголошує автор, здебільшого із зарубіжного права хаотично «висмикуються» певні норми та інститути на основі доступного матеріалу, інтуїції або власного інтересу тієї чи іншої політичної сили. Окрім того, зосереджує увагу читача науковець, нерідко відбувається просте калькування зарубіжних норм, за якого порушується системність правової системи, до

якої без достатніх підстав і адаптації вживлюються чужі елементи. Дещо подібною, на його думку, є ситуація з нормами міжнародного та європейського права, які українська національна правова система має імплементувати, щоби забезпечити своє цивілізоване співіснування зі світовим співтовариством. Пізнання сутності цих норм, можливості їх сумісності з національними нормами, способів їх гармонійної взаємодії має стати системним. Тому, він переконаний, що вивчення зарубіжного права та феномена взаємодії правових систем має стати спеціалізованою сферою наукових та прикладних досліджень, покликаною сприяти вдосконаленню національної правової системи, а єдиною науковою дисципліною, яка здатна виконати таке завдання, є порівняльне правознавство [151, с. 20–21].

Більше того, за думкою О.Ф. Скакун порівняльне правознавство – не складова частина загальної теорії права та держави. Ця дисципліна має власний предмет, свої стратегічні цілі, свій методологічний інструментарій (визначаючий порівняльно-типологічний підхід, систему методів та принципів), що дозволяє розвивати її як відносно самостійну галузь юридичної науки, але суміжну із загальною теорією права та держави. Тому, на її думку, видається логічним у класифікації юридичних наук доповнити порівняльним правознавством спеціальність 12.00.01 наступним чином: теорія та історія держави та права, історія політичних та правових навчань; порівняльне правознавство [110, с. 33].

Разом із тим, вдало наголошує Ю.С. Шемшученко, що порівняльне правознавство не применшує і не заперечує здобутки інших юридичних дисциплін, але саме воно, на його думку, у співдії з останніми покликане стати сучасним продуцентом основних концептів і термінів юридичних наук. Замість однозначного універсалізму, виплеканого цими науками протягом багатьох століть, воно несе в собі ідею плюральності світу, традицій і досвіду, виваженого, нетелеологічного відношення до процесів конвергенції та дивергенції. А разом з цим – ідею відмови від нав'язування права, творчого сприйняття скарбниці світового правового досвіду, поваги до

чужих правових моделей як культури і стилю життя різних народів [160, с. 25–26].

Ба більше, враховуючи те, що України відноситься до романо-германської правової сім'ї, а також те, що до 1991 року Україна знаходилась та розвивалась в системі радянського союзу. Вбачаємо за доцільне, здійснити дослідження зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, за кримінальним законодавством країн-сусідів.

Отже, якщо звернутись до Кримінального кодексу Азербайджанської Республіки, то можемо побачити, що в Розділі IX «Злочини у сфері економіки» Глави 23 «Злочини проти власності» розміщена ст. 179, яка встановлює кримінальну відповідальність за привласнення та розтрату.

Так, 179.1. Привласнення чи розтрата, тобто розкрадання чужого майна, довіреного винному, –

карається штрафом у розмірі від тисячі до двох тисяч манатів, або громадськими роботами на строк від трьохсот шістдесяти до чотирьохсот вісімдесяти годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до двох років.

179.2. Ті ж діяння, вчинені:

179.2.1. групою осіб за попередньою змовою;

179.2.2. неодноразово;

179.2.3. особою з використанням свого службового становища;

179.2.4. із заподіянням значної шкоди, –

караються штрафом у розмірі від чотирьох тисяч до семи тисяч манатів, або обмеженням волі на строк від одного до трьох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

179.3. Дії, передбачені статтями 179.1 або 179.2 цього Кодексу, якщо вони вчинені:

179.3.1. організованою групою;

179.3.2. у великому розмірі;

179.3.3. виключена, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

179.4. Дії, передбачені статтями 179.1–179.3 цього Кодексу, вчинені із заподіянням особливо великої шкоди, –

караються позбавленням волі терміном від десяти до чотирнадцяти років [166].

Як можемо побачити, азербайджанський законодавець, вчинення привласнення або розтрата особою з використанням свого службового становища визначає кваліфікованим складом. Разом із тим, відразу кидається в поле зору те, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення обмежується тільки привласненням або розтратою.

Білоруський законодавець кримінально-правову норму, яка передбачує кримінальну відповідальність за привласнення або розтрату розмістив в Розділі VIII «Злочини проти власності і порядку здійснення економічної діяльності» Глави 24 «Злочини проти власності» Кримінального кодексу Республіки Білорусь.

Так, відповідно до ст. 211 Кримінального кодексу Республіки Білорусь встановлено:

1. Привласнення чи розтрата майна особою, якій воно довірено, –

караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю зі штрафом, або арештом, або обмеженням волі на строк до чотирьох років зі штрафом або без штрафу, або позбавленням волі на строк до чотирьох років зі штрафом або без штрафу та з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю чи без позбавлення.

2. Ті самі дії, вчинені повторно чи групою осіб із попереднього змови, –

караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років зі штрафом або без штрафу, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти

років зі штрафом або без штрафу та з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю чи без позбавлення.

3. Дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, вчинені у великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від двох до семи років зі штрафом та позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

4. Дії, передбачені частинами 1, 2 або 3 цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до дванадцяти років зі штрафом та позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [139].

Як можемо побачити, білоруським законодавцем привласнення та розтрату майна особою, якій вони ввірено віднесено до майнових злочинів, як і в Кримінальному кодексі Республіки Азербайджан. Разом із тим, суб'єкт ст. 211 Кримінального кодексу Республіки Білорусь не обов'язково повинен бути службовою особою, проте досвід країни-агресора нами до уваги не береться.

Вірменський законодавець, в свою чергу, ст. 179 «Привласнення або розтрата» розмістив в Розділі VIII «Злочини проти власності, економіки та економічної діяльності» Глави 21 «Злочини проти власності».

Так, привласнення чи розтрата, тобто розкрадання чужого майна, довіреного винному, у значних розмірах, –

караються штрафом у розмірі від трьохсот кратного до п'ятисот кратного розміру мінімальної заробітної плати, або виправними роботами терміном від шести місяців до одного року, або арештом терміном не більше двох місяців, або позбавленням волі терміном не більше двох років.

2. Ті ж дії, вчинені:

- 1) з використанням службового становища;
- 2) групою осіб за попередньою змовою;

3) у великих розмірах;

4) повторно;

5) особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений статтями 175-182, 234, 238, 269 цього Кодексу, –

караються штрафом у розмірі від чотирьохсот кратного до семисот кратного розміру мінімальної заробітної плати, або позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років, або позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк не більше трьох років або без такого.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені:

1) в особливо великих розмірах;

2) організованою групою;

3) особою, яка має дві або більше судимості за злочин, передбачений статтями 175-182, 222, 234, 238, 269 цього Кодексу, –

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна або без такого [138].

Отже, в Кримінальному кодексі Вірменії можемо спостерігати схожу ситуацію з досліджуваними законодавствами вище. Так, привласнення або розтрата з використанням службового становища є кваліфікуючою ознакою. Разом із тим, об'єктивна сторона знову обмежується привласненням або розтратою.

У Кримінальному кодексі Грузії кримінально-правова норма, яка передбачає відповідальність за привласнення або розтрату знайшла своє відображення (ст. 182) Глави 25 «Злочини проти власності» в Розділі XIII «Економічні злочини».

Так, протиправні привласнення чи розтрата чужих речей або майнових прав, якщо ці речі або майнові права перебували у правомірному володінні чи віданні особи, яка привласнила або розтратила, –

караються штрафом, або домашнім арештом на строк від шести місяців до двох років, або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

2. ті самі діяння:

- а) вчинені групою осіб за попередньою змовою;
- б) неодноразово;
- в) такі, що спричинили значну шкоду;
- г) вчинені з використанням службового становища, –

караються штрафом або позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років з позбавленням права обіймати посади чи займатися діяльністю на строк до трьох років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені:

- а) організованою групою;
- б) у великому розмірі;
- в) особою, двічі або більше разів судимою за протиправне привласнення або вимагання чужої речі, –

караються позбавленням волі на строк від семи до одинадцяти років з позбавленням права обіймати посади чи займатися діяльністю на строк до трьох років [136].

Так, примітним у ст. 182 Кримінального кодексу Грузії є те, що предметом привласнення або розтрата вчинених із використанням службового становища, виступають окрім чужих речей, ще й майнові права, які були у правомірному володінні чи віданні.

У Пенітенціарному кодексі Естонії кримінальну відповідальність за привласнення передбачено у ст. 201 підрозділу «Незаконне присвоєння речі» Розділу 1 «Винні діяння проти власності» Глави 13 «Винні діяння проти майна».

Так, незаконне обернення на свою користь або на користь третьої особи чужої рухомої речі, що перебуває у володінні чужої, або іншого довіреного особі чужого майна, –

карається грошовим стягненням або тюремним ув'язненням на строк до одного року.

(2) Те саме діяння, вчинене:

1) особою, яка раніше вчинила крадіжку, розбій, привласнення, а також придбання, зберігання чи збут майна, здобутого внаслідок винного діяння, умисне пошкодження або знищення речі, шахрайство або вимагання;

2) у великому розмірі;

3) службовою особою; або

4) групою осіб, –

карається грошовим стягненням або тюремним ув'язненням на строк до п'яти років.

(3) Діяння, встановлене частиною 1 або 2 цієї статті, вчинене юридичною особою, –

карається грошовим стягненням.

(4) Суд відповідно до положень статті 832 цього Кодексу може застосувати за злочин, встановлений пунктами 2 і 3 частини 2 цієї статті, розширену конфіскацію майна, здобутого внаслідок злочину [84].

Як можемо побачити об'єктивна сторона ст. 201 Пенітенціарного кодексу Естонії характеризується лише привласненням, на відміну від розглянутих кримінальних законодавств вище. Вчинення привласнення службовою особою виступає кваліфікованим складом кримінального правопорушення. Разом із тим, до відповідальності за привласнення може бути притягнуто юридичну особу, про що зазначено у ч. 3 ст. 201 Пенітенціарного кодексу Естонії.

У Кримінальному кодексі Республіки Казахстан відповідальність за привласнення або розтрату ввіреного чужого майна передбачено в ст. 189 Глави 6 «Кримінальні правопорушення проти власності».

Так, привласнення або розтрата, тобто розкрадання чужого майна, ввіреного винному, –

карається штрафом у розмірі до однієї тисячі місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому самому розмірі, або залученням до громадських робіт на строк до восьмисот годин, або обмеженням волі на

строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією майна або без такої.

2. те саме діяння, вчинене:

- 1) групою осіб за попередньою змовою;
- 2) виключено відповідно до Закону РК від 21.01.19 р. № 217-VI;
- 3) особою з використанням свого службового становища –

карається штрафом у розмірі до трьох тисяч місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому самому розмірі, або притягненням до громадських робіт на строк до однієї тисячі годин, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією майна, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені:

- 1) у великому розмірі;
- 2) особою, уповноваженою на виконання державних функцій, або прирівняною до неї особою, або службовою особою, або особою, яка займає відповідальну державну посаду, якщо вони поєднані з використанням нею свого службового становища;
- 3) неодноразово, -

караються обмеженням волі на строк від двох до семи років або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією майна, а у випадках, передбачених пунктом 2), – штрафом від десятикратного до двадцятикратного розміру викраденого майна або позбавленням волі на строк від двох до семи років, з конфіскацією майна, з довічним позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

4. Діяння, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені:

- 1) злочинною групою;

2) в особливо великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна, з довічним позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю або без такого [140].

Отже, за Кримінальним кодексом Республіки Казахстан кримінальне правопорушення передбачене у ст. 189 може вчинятися особою з використанням свого службового становища у формі привласнення або розтрата, тобто розкрадання чужого майна. Окремо необхідно наголосити на відносній жорстокості санкції за це кримінальне правопорушення. Так, за вчинення кваліфікованого або особливокваліфікованого складу привласнення або розтрата особою з використання свого службового становища передбачено можливість застосування покарання у вигляді довічного позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Натомість, як в українському законодавстві незалежно від складу кримінального правопорушення передбаченого в ст. 191 КК України передбачено позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

У Кримінальному кодексі Республіки Киргизстану кримінальна відповідальність за привласнення або розтрату ввіреного майна передбачено у ст. 205 Глави 30 «Злочини проти власності» Розділу VII «Злочини проти власності та порядку здійснення економічної діяльності».

Так, привласнення або розтрата ввіреного майна у значному розмірі, – караються виправними роботами IV категорії або штрафом V категорії, або позбавленням волі I категорії зі штрафом I категорії.

2. Ті самі діяння, вчинені:

1) групою осіб або групою осіб за попередньою змовою;

2) у великому розмірі, –

караються штрафом VI категорії або позбавленням волі II категорії зі штрафом II категорії.

3. Діяння, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, вчинені:

1) в особливо великому розмірі;
 2) особою, якій було ввірене майно та (або) грошові кошти у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків, –
 караються позбавленням волі III категорії зі штрафом III категорії [137].

Як можемо побачити, привласнення або розтрата особою, якій було ввірене майно та (або) грошові кошти у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків визначено в якості особливокваліфікованого складу ст. 205 Кримінального кодексу Республіки Киргизстан. Предметом кримінального правопорушення окрім майна можуть бути грошові кошти.

У Кримінальному кодексі республіки Латвія відповідальність за привласнення передбачена в ст. 179 «Привласнення» Глави XVIII «Злочинні діяння щодо власності».

Так, неправомірне придбання або розтрата чужого майна, вчинені особою, якій це майно було ввірене або у віданні якої воно перебувало (привласнення), –

карається позбавленням волі на строк до двох років або короткочасним позбавленням волі, або примусовими роботами, або штрафом, з конфіскацією майна чи без такої.

(2) Привласнення, вчинене групою осіб за попередньою змовою, –
 карається позбавленням волі на строк до п'яти років або короткочасним позбавленням волі, або примусовими роботами, або штрафом, з конфіскацією майна або без такої.

(3) Привласнення, вчинене у великих розмірах, а також привласнення наркотичних, психотропних, сильнодіючих, отруйних чи радіоактивних речовин, вибухових речовин, вогнепальної зброї або боєприпасів, –

карається позбавленням волі на строк до десяти років з конфіскацією майна або без такої та з наглядом пробації на строк до трьох років або без такого [135].

Отже, за ст. 179 Кримінального кодексу республіки Латвія службова особа не виділяється окремим спеціальним суб'єктом відповідальності за привласнення. Разом із тим, до відповідальності може бути притягнута особа, якій майно було ввірене, або у її віданні перебувало.

Відповідно до кримінального законодавства Литовської Республіки відповідальність за привласнення майна передбачена в Главі XXVIII «Злочини та кримінальні проступки проти власності, майнових прав та майнових інтересів».

Так, відповідно до ст. 183 Кримінального кодексу Литовської Республіки зазначено, що той, хто протиправно привласнив ввірене йому або таке, що перебувало в його віданні, чуже майно чи право на майно, –

карається публічними роботами або штрафом, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Той, хто протиправно привласнив ввірене йому або таке, що перебувало в його віданні, чуже майно чи право на майно великої цінності, – карається позбавленням волі на строк до десяти років.

3. Той, хто протиправно привласнив ввірене йому або таке, що перебувало в його віданні, чуже майно або право на майно невеликої цінності, –

карається публічними роботами або штрафом, або арештом.

4. За діяння, передбачені частинами 1 і 2 цієї статті, відповідальність несуть і юридичні особи.

5. За діяння, передбачені частинами 1 і 3 цієї статті, особа несе відповідальність лише в тому разі, якщо наявна скарга потерпілої особи або заява її законного представника, або вимога прокурора [170].

Можемо побачити, що кримінальне правопорушення передбачене в ст. 183 Кримінального кодексу Литовської Республіки може вчинятися лише в формі привласнення. Разом із тим, службова особа не виділяється литовським законодавцем, як спеціальний суб'єкт ст. 183.

У Кримінальному кодексі Республіки Молдова ст. 191 «Привласнення чужого майна» віднесено до Глави VI «Злочини проти власності». Так, привласнення чужого майна, тобто розкрадання, незаконне розпорядження або користування майном іншої особи або інших осіб тим, кому воно було ввірене на підставі певного документа і з певною метою, чи відмова повернути його, що заподіяла значну шкоду, –

карається штрафом у розмірі до 850 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до 3 років, з позбавленням або без позбавлення в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

(2) Привласнення чужого майна, вчинене:

- а) виключено;
- б) двома або більше особами;
- с) із заподіянням шкоди у значних розмірах;
- д) з використанням службового становища, –

карається штрафом у розмірі від 850 до 1350 умовних одиниць або позбавленням волі на строк від 2 до 6 років, з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років.

(2-1) Розкрадання чужого майна, вчинене адміністратором банку, –

карається штрафом у розмірі від 1350 до 2350 умовних одиниць або позбавленням волі від 3 до 7 років, з позбавленням в обох випадках, права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років.

(2-2) Привласнення цінностей культурної спадщини з археологічних пам'яток або із зон з археологічним потенціалом, –

карається штрафом у розмірі від 1850 до 2350 умовних одиниць або позбавленням волі на строк від 3 до 7 років, з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років.

(3) Дії, передбачені частинами (1)-(2-2), вчинені організованою злочинною групою або злочинною організацією, –

караються позбавленням волі на строк від 4 до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 2 до 5 років.

(4) Дії, передбачені частинами (1)-(3), вчинені у великих розмірах, – караються позбавленням волі на строк від 7 до 12 років.

(5) Дії, передбачені частинами (1)-(3), вчинені в особливо великих розмірах, –

караються позбавленням волі на строк від 8 до 15 років [167].

Як можемо побачити, кримінальне правопорушення передбачене ст. 191 Кримінального кодексу Республіки Молдова може вчинятися у формі: привласнення, незаконного розпорядження або користування майном. Вчинення кримінального правопорушення з використанням службового становища виступає кваліфікованим складом. Ба більше, за вчинення кримінального правопорушення особу може бути позбавлено права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років.

У Кримінальному кодексі Республіки Таджикистан передбачено відповідальність за привласнення або розтрату. Так, відповідно до ст. 245 Глави 26 «Злочини проти власності» Розділу XI «Злочини у сфері економіки» встановлено, що привласнення або розтрата, тобто розкрадання чужого майна, ввіреного винному або такого, що перебуває в його віданні, –

караються штрафом у розмірі від двохсот п'ятдесяти до трьохсот шістдесяти п'яти показників для розрахунків або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

2) Ті самі дії, вчинені:

а) повторно;

б) групою осіб за попередньою змовою;

в) із заподіянням значної шкоди громадянину;
 г) з використанням посадових повноважень, –
 караються штрафом у розмірі від трьохсот шістдесяти п'яти до дев'ятисот дванадцяти показників для розрахунку або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3) Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені:

- а) у великому розмірі;
- б) організованою групою, –

караються штрафом у розмірі від дев'ятисот дванадцяти до однієї тисячі чотирьохсот шістдесяти показників для розрахунків або позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років, з конфіскацією майна або без такої, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до чотирьох років.

4) Діяння, передбачене частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинене:

- а) при небезпечному або особливо небезпечному рецидиві;
- б) в особливо великому розмірі, –

карається штрафом у розмірі від однієї тисячі чотирьохсот шістдесяти до двох тисяч ста дев'яноста показників для розрахунку або позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років, з конфіскацією майна, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років [41].

Отже, кримінальне правопорушення передбачене ст. 245 Кримінального кодексу Республіки Таджикистан може бути вчинено у формі розкрадання, тобто як привласнення або розтрата чужого майна. Вчинення кримінального правопорушення з використанням посадових повноважень є кваліфікуючою ознакою. Позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю може бути призначено на строк до трьох років.

Кримінальний кодекс Республіки Туркменістан передбачає кримінальну відповідальність за привласнення або розтрату в ст. 229 Глави 26 «Злочини проти власності» Розділу XI «Злочини у сфері економіки».

Так, привласнення або розтрата, тобто розкрадання чужого майна, ввіреного винному або такого, що перебуває в його віданні, –

караються штрафом у розмірі від тридцяти до шістдесяти середньомісячних розмірів оплати праці або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

(2) Ті самі діяння, вчинені:

а) групою осіб за попередньою змовою;

б) повторно;

в) з використанням свого службового становища державним службовцем або особою, прирівняною до нього;

г) із заподіянням шкоди громадянину в значному розмірі, –

караються покладенням обов'язку проживати в певній місцевості на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна або без такої, або позбавленням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна або без такої.

(3) У разі вчинення діянь, передбачених частинами першою і другою цієї статті, за таких обставин:

а) із заподіянням шкоди у великому розмірі;

б) у разі вчинення особою, яка обіймає державну посаду, шляхом зловживання своїм службовим становищем, –

караються штрафом у розмірі від ста до ста п'ятдесяти середньомісячних розмірів оплати праці з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з

конфіскацією майна або без такої, або з покладенням обов'язку проживати у визначеній місцевості на строк від п'яти до восьми років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна або без такої, або з позбавленням волі на строк від трьох до восьми років, з позбавленням волі.

(4) Діяння, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені:

а) із заподіянням шкоди в особливо великому розмірі;

б) організованою групою або злочинною спільнотою, –

караються покладенням обов'язку проживати в певній місцевості на строк від шести до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна або без такої, або позбавленням волі на строк від шести до дванадцяти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна або без такої.

Примітка. Особа, яка вперше вчинила злочини, передбачені частинами першою і другою цієї статті, звільняється від покарання у виді позбавлення волі, якщо вона сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала заподіяну шкоду [172].

Як можемо побачити, за Кримінальним законодавством Республіки Туркменістан привласнення або розтрата може бути вчинена, як з використанням свого службового становища державним службовцем або особою, прирівняною до нього так, і особою, яка обіймає державну посаду, шляхом зловживання своїм службовим становищем. Ба більше, таке формулювання диспозиції статті не було характерним для жодного із розглянутих вище зарубіжних кримінальних законодавств. Таким чином, законодавець розділяє використання службового становища та зловживання службовим становищем.

Окремої уваги привертає примітка до досліджуваної статті. По-перше, така практика не є характерною для країн пострадянського простору (мається на увазі досліджуваний вид кримінальних правопорушень). По-друге, особа може бути звільнені від кримінального покарання у вигляді позбавлення волі лише за ч. 1 та ч. 2 ст. ст. 229. Тобто, у разі вчинення кримінального правопорушення особою, яка обіймає державну посаду, шляхом зловживання своїм службовим становищем, така можливість відсутня.

У кримінальному законодавстві Республіки Узбекистан розкрадання шляхом привласнення або розтрати (ст. 167) віднесено до Глави Х «Розкрадання чужого майна» Розділу третього «Злочини у сфері економіки».

Так, розкрадання шляхом привласнення чи розтрати чужого майна, ввіреного винному або такого, що перебуває в його віданні, –

карається штрафом до ста базових розрахункових величин або обов'язковими громадськими роботами до двохсот сорока годин чи виправними роботами до одного року.

Та сама дія, вчинена:

- а) у великому розмірі;
- б) повторно або небезпечним рецидивістом;
- в) за попередньою змовою групою осіб;
- г) шляхом зловживання посадовим становищем, –

карається штрафом від ста до трьохсот базових розрахункових величин або обов'язковими громадськими роботами до чотирьохсот вісімдесяти годин, або виправними роботами до двох років, або обмеженням волі від двох до п'яти років, або позбавленням волі до п'яти років.

Та сама дія, вчинена:

- а) в особливо великому розмірі;
- б) особливо небезпечним рецидивістом;
- в) організованою групою або в її інтересах;

г) з використанням засобів комп'ютерної техніки, карається штрафом від трьохсот до шестисот базових розрахункових величин або виправними роботами до трьох років чи позбавленням волі від п'яти до десяти років.

У разі відшкодування заподіяної матеріальної шкоди не застосовується покарання у вигляді обмеження волі та позбавлення волі [171].

З огляду на зміст ст. 167 Кримінального кодексу Республіки Узбекистан можна помітити, що за привласнення або розтрату майна шляхом зловживання посадовим становищем позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю не застосовується. Більше того, відшкодування матеріальної шкоди позбавляє правопорушника від обмеження та позбавлення волі.

Отже, дослідження відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем у зарубіжному кримінальному законодавстві надало можливість зробити висновок, що кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем характерна для більшості країн пострадянського простору (Азербайджан, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). В кримінальному законодавстві Білорусі, Латвії та Литви зловживання службовою особою своїм службовим становищем не виділяється, як окремий склад кримінального правопорушення.

Водночас аналіз зарубіжних кримінальних законодавств показав, що відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем розміщена в розділах або главах про відповідальність за злочини проти власності, що, в свою чергу, дає змогу стверджувати, що родовим об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень виступають суспільні відносини у сфері охорони власності. Предметом проаналізованих кримінальних правопорушень виступає чуже майно. Ба більше, в

кримінальному законодавстві Грузії поряд із чужим майном законодавець виділяє майнові права. У Пенітенціарному кодексі Естонії – рухомі речі. За кримінальним законодавством Латвії – наркотичні, психотропні, сильнодіючі, отруйні чи радіоактивні речовини, вибухові речовини, вогнепальну зброю або боєприпаси. У кримінальному законодавстві Литви – право на майно.

Об'єктивна сторона досліджуваного виду кримінальних правопорушень більшої частини зарубіжних країн характеризується діянням у вигляді привласнення або розкрадання (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). В Пенітенціарному кодексі Естонії та Кримінальному кодексі Литви кримінальні правопорушення можуть вчинятися лише у формі привласнення. У Кримінальному законодавстві Молдови кримінальне правопорушення може вчинятися у формі привласнення, розкрадання або користування.

Суб'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень за більшістю кримінальних законодавств виступає службова особа (Азербайджан, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). За кримінальним законодавством Білорусі, Латвії та Литви суб'єктом виступає особа, якій майно було ввірено, або у віданні якої воно перебувало. Більше того, за кримінальним законодавством Естонії та Литви суб'єктом кримінального правопорушення може виступати юридична особа.

Суб'єктивна сторона досліджуваних кримінальних правопорушень за оглянутим зарубіжним кримінальним законодавством характеризується виключно умисною формою вини.

Характерним покаранням за привласнення або розтрату чужого майна у зарубіжному кримінальному законодавстві виступає позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан). Разом із

тим, за Кримінальним кодексом Білорусі позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю може бути застосовано строком до чотирьох років. У кримінальному законодавстві Казахстану передбачена можливість довічного позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. За Кримінальним кодексом Молдови може бути застосовано позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк п'яти років, а за Кримінальним кодексом Росії позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю може бути застосоване на строк до п'яти років.

Більше того, в кримінальному законодавстві Туркменістану передбачено можливість звільнення від покарання у вигляді позбавлення волі особи, яка вперше вчинила привласнення або розкрадання, і якщо вона сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала заподіяну шкоду. Проте, у разі вчинення кримінального правопорушення особою, яка обіймає державну посаду, шляхом зловживання своїм службовим становищем, така можливість відсутня. Для інших досліджуваних країн пострадянського простору така практика не є характерною.

Висновки до розділу 1

В результаті дослідження загальних засад кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем було зроблено наступні висновки.

По-перше, було встановлено, що кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем відповідає основним обставинам соціальної обумовленості кримінально-правових норм, тобто є соціально обумовленою.

По-друге, дослідження генези кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем надало змогу сформулювати наступні історичні етапи його розвитку:

– з XI ст. по 1649 р. – етап від Руської Правди до Соборного Уложення 1649 р. (період становлення інституту відповідальності за злочини проти власності);

– з 1649 р. по 1716 р. – етап від Соборного Уложення 1649 р. до «Військового артикулу» 1716 р. (період становлення прообразу відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

– з 1716 р. по 1845 р. – етап від «Військового артикулу» 1716 р. до Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. (період визнання привласнення або розтрати чужого майна службовою особою, службовим злочином);

– з 1845 р. по 1927 р. – етап від Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. до Кримінального кодексу 1927 р. (період визнання привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном службовою особою, злочином у сфері власності);

– з 1927 р. по 2001 р. – етап від Кримінального кодексу 1927 р. до Кримінального кодексу 2001 р. (період становлення сучасної кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

– з 2001 р. по сьогодні – етап від Кримінального кодексу 2001 р. по сьогодні (період сучасного розвитку кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем).

По-третє, дослідження зарубіжного досвіду надало можливість зробити висновок, що кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм

службовим становищем характерна для більшості країн пострадянського простору.

Разом із тим, аналіз зарубіжних кримінальних законодавств показав, що відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем розміщена в розділах або главах про відповідальність за злочини проти власності, що, в свою чергу, дає змогу стверджувати, що родовим об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень виступають суспільні відносини у сфері охорони власності. Предметом проаналізованих кримінальних правопорушень виступає чуже майно. Ба більше, в кримінальному законодавстві Грузії поряд із чужим майном законодавець виділяє майнові права. У Пенітенціарному кодексі Естонії – рухомі речі. За кримінальним законодавством Латвії – наркотичні, психотропні, сильнодіючі, отруйні чи радіоактивні речовини, вибухові речовини, вогнепальна зброя або боєприпаси. У кримінальному законодавстві Литви – право на майно. Об'єктивна сторона досліджуваного виду кримінальних правопорушень більшої частини зарубіжних країн характеризується діянням у вигляді привласнення або розкрадання. В Пенітенціарному кодексі Естонії та Кримінальному кодексі Литви кримінальні правопорушення можуть вчинятися лише у формі привласнення. У Кримінальному законодавстві Молдови кримінальне правопорушення може вчинятися у формі привласнення, розкрадання або користування. Суб'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень за більшістю кримінальних законодавств виступає службова особа. За кримінальним законодавством Білорусі, Латвії та Литви суб'єктом виступає особа, якій майно було ввірено, або у віданні якої воно перебувало. Більше того, за кримінальним законодавством Естонії та Литви суб'єктом кримінального правопорушення може виступати юридична особа. Суб'єктивна сторона досліджуваних кримінальних правопорушень за оглянутим зарубіжним кримінальним законодавством характеризується виключно умисною формою вини.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ АБО ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

2.1. Об'єктивні ознаки привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем

Після того, як у попередньому розділі було з'ясовано, що кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є соціально обумовленою та характерною для країн пострадянського простору, доцільно перейти до дослідження юридичного складу обраного кримінального правопорушення.

Як зазначає А.О. Данилевський на відміну від кримінального правопорушення, законодавчого визначення поняття складу кримінального правопорушення не існує. Воно існує лише у науковій літературі і має багато спільних ознак із ознаками кримінального правопорушення. Проте, наголошує автор, якщо визначення кримінального правопорушення дозволяє лише відмежувати каране діяння від непротиправного, то поняття складу кримінального правопорушення не тільки дозволяє відмежувати кримінальне правопорушення від інших правопорушень, а й порівняти різні кримінальні правопорушення між собою, виділити серед них той, який найбільш точно відповідає ознакам діяння, вчиненого винною особою [51, с. 59].

Поряд із цим, В.В. Сухонос наголошує, що визначення кримінального правопорушення (як легальне, так і доктринальне) вказує на юридичні і соціальні ознаки, що притаманні останньому. Автор переконаний, що ці

ознаки (протиправність, суспільна небезпечність, винуватість та караність) дають можливість відокремити протиправне діяння від інших правопорушень і діянь, які не є кримінальними правопорушеннями. Кваліфікація кримінальних правопорушень, якщо їх визначити у найбільш загальному вигляді як результат, – це фіксація тотожності ознак фактично вчиненого суспільно небезпечного діяння ознакам кримінального правопорушення. Отже, робить висновок правник, для того, щоб виокремити із загальної кількості протиправних діянь певне кримінальне правопорушення (наприклад, говорить автор, крадіжку або вбивство, грабіж або дезертирство) і існує особливе поняття складу кримінального правопорушення. Зазначене дає підстави стверджувати, робить акцент В.В. Сухонос, що дослідження складу кримінального правопорушення є головним ядром теорії кримінального права [122, с. 19].

Отже, перш ніж перейти до дослідження об'єктивних обставин та суб'єктивних ознак привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем необхідно визначити, що розуміють науковці кримінально-правової галузі права під поняттям «склад кримінального правопорушення».

Як відзначає О. Ус вперше в історії правознавства термін «склад злочину» (*corpus delicti*) увів у науковий обіг Проспер Фаринацій (1581 р.). Спочатку цей термін мав виключно кримінально-процесуальне значення. Так, наголошує авторка, у XV – XVII століттях склад кримінального правопорушення розглядався як сукупність прямих і непрямих доказів, що свідчать про вчинення особою кримінального правопорушення і є необхідною й достатньою підставою для притягнення її до кримінальної відповідальності. Подальшого розвитку вчення про склад кримінального правопорушення, наголошує авторка, отримало у працях німецьких юристів К. Біндінга та Ф. Листа, у яких він набув кримінально-правової спрямованості [143, с. 196].

Відповідно ж до сучасного розуміння складу кримінального правопорушення – це сукупність встановлених кримінальним законодавством об'єктивних та суб'єктивних ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення, наголошує Т.В. Шевченко [158, с. 37]. За А.О. Данилевським склад кримінального правопорушення – це визначена законом про кримінальну відповідальність система юридичних ознак, які визначають певне суспільно-небезпечне діяння як кримінальне правопорушення [51, с. 58–59]. П.Л. Фріс зазначає, що склад кримінального правопорушення – це сукупність визначених Кримінальним законодавством об'єктивних та суб'єктивних ознак, що характеризують відповідне суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дію або бездіяльність) як кримінальне правопорушення [146, с. 108].

Отже, аксіоматичним є твердження, що склад кримінального правопорушення – це сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінально караного діяння. До об'єктивних ознак відносять – об'єкт та об'єктивну сторону кримінального правопорушення, а до суб'єктивних ознак – суб'єкт та суб'єктивну сторону.

Як зазначає О. Ус, значення складу кримінального правопорушення для кримінально-правової оцінки вчиненого діяння полягає в такому:

1. Загальносоціальне значення характеризується тим, що в сукупності елементів конкретного складу кримінального правопорушення відтворюється негативна оцінка суспільством, державою і правом відповідної поведінки, тобто склад кримінального правопорушення – це антинорма поведінки особи.

2. Кримінально-правове значення визначається тим, що склад кримінального правопорушення:

1) є нормативною, законодавчою підставою кримінально-правової оцінки фактично вчиненого діяння, власне кваліфікації злочину;

2) є науковим фундаментом поглибленого, конкретизованого пізнання кожного з елементів усіх конкретних складів кримінального правопорушення;

3) є методологічною передумовою раціонального вивчення та засвоєння сутності окремих конкретних складів кримінального правопорушення та їх елементів і ознак, що характеризують останні;

4) являє собою наукову підставу, що забезпечує формування та реалізацію інтелектуального моменту кваліфікаційної та цивілізованої правотворчості, що складається як з визначення, формулювання кримінально-правових норм, так і з їх удосконалення;

5) створює теоретичну передумову для з'ясування змісту конкретних складів кримінального правопорушення, їх елементів та ознак у разі застосування кримінального закону в слідчо-судовій практиці;

6) є єдиною, законною, необхідною та достатньою підставою для кримінально-правової оцінки вчиненого діяння;

7) встановлює межі розслідування кримінального провадження, тобто, дає зрозуміти автор, кримінальне провадження не може бути відкрите, а відкрите кримінальне провадження повинно бути припинено, якщо в діянні особи відсутній склад кримінального правопорушення;

8) дає можливість відмежувати кримінальне правопорушення від інших правопорушень і одне кримінальне правопорушення від іншого;

9) встановлення складу кримінального правопорушення забезпечує правильну кримінально-правову оцінку вчиненого діяння (його кваліфікацію) і, як наслідок, гарантує реалізацію принципу законності;

10) у законодавчій практиці за допомогою складу кримінального правопорушення здійснюється криміналізація діянь [143, с. 200].

Таким чином, першим складовим елементом складу кримінального правопорушення привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем яка потребує з'ясування, виступає об'єкт посягання.

Так, як зазначає А.А. Музика, вчення про об'єкт кримінального правопорушення є однією із найважливіших складових не лише радянської та сучасної вітчизняної кримінально-правової доктрини, а й усіх держав, що

утворилися на терені колишнього Радянського Союзу, і деяких європейських країн. У кримінальному праві під об'єктом кримінального правопорушення, наголошує автор, загалом розуміють те, на що посягає злочин і завдає істотної шкоди (чи створює загрозу її заподіяння). Тому, переконаний науковець, що значення об'єкта кримінального правопорушення важко переоцінити. Зазначений елемент складу кримінального правопорушення дозволяє, на його переконання, усвідомити соціальну і правову сутність кримінального правопорушення; саме об'єкт злочину є критерієм побудови системи Особливої частини Кримінального кодексу України та забезпечує розмежування злочинів; він має важливе значення для кримінально-правової кваліфікації суспільно небезпечних діянь особи [69, с. 9].

Слушно з цього приводу зазначає також і І.І. Чугуніков. Так, на думку автора, питання щодо об'єкта кримінально-правової охорони є наріжним каменем будь-якої кримінально-правової доктрини. За своєю сутністю, це питання про соціальне призначення кримінально-правової галузі, як такої. Однак, наголошує науковець, не дивлячись на те, що ключове значення об'єкта кримінального правопорушення для кримінального права було встановлено вітчизняними корифеями у цій сфері догматичної юриспруденції достатньо давно, що цілком природно, оскільки поза об'єктом фактично неможливо пізнати сутність суспільно небезпечного посягання, саме цьому, він вважає, елементу складу кримінального правопорушення на нормативному рівні приділено найменше уваги. Така ситуація, продовжує автор, провокує певне ігнорування об'єкта, як у законотворчій, так і у правозастосовчій діяльності, що врешті решт, призводить до перетворення цього поняття з наріжного каменю у другорядне питання, яке взагалі не має принципового значення, а у підсумку – до втрати кримінально-правовим регулюванням свого цільового призначення з можливістю використовувати кримінально-правовий арсенал для вирішення будь-яких (політичних, ідеологічних, кон'юнктурних, корпоративних тощо) завдань [154, с. 346–347].

Разом із тим, як вдало зазначає М.Й. Коржанський, визнання суспільних відносин об'єктом кримінального правопорушення виводиться із загального вчення про суспільну суть і службову роль кримінального права. На цій науковій підставі у кримінальному законодавстві з повною визначеністю затверджено положення про те, що об'єктом кримінально-правової охорони є суспільні відносини [50, с. 142].

Отже, можемо погодитись із І.О. Бандуркою, що ключовою категорією об'єкту кримінального правопорушення виступають суспільні відносини.

Так, зазначає вчена, що суспільні відносини – це специфічні взаємодії, врегульовані різноманітними соціальними нормами. Суспільні відносини, продовжує автор, виникають між двома та більше людьми, які відіграють певну соціальну роль, мають якусь соціальну позицію. Виникають вони також і між групами людей, між людиною та групою [6, с. 72].

Разом із тим, як зазначає В.В. Хейлік суспільні відносини не статичні та не унітарні, вони розвиваються та вдосконалюються разом з історичним розвитком і прогресом суспільства. Поступово збільшуючи своє різноманіття, складність та значення, саме суспільство й держава постійно намагаються закріпити та охороняти існуючі суспільні відносини від протиправних посягань. Так, наголошує автор, посягання на суспільні відносини, їх протиправне зміна тому й визнається суспільно небезпечним і караним діянням, що порушує встановлені на користь панівного класу суспільні відносини. Саме заради охорони існуючих суспільних відносин видаються кримінально-правові норми, встановлюються кримінально-правові заборони. Отже, переконаний науковець, кримінальне право об'єктом кримінального правопорушення визнає суспільні відносини [148, с. 132].

Поза сумнівів, зазначає І.І. Чугуніков, що у будь-якому випадку за своєю сутністю поняття об'єкта кримінального правопорушення, як би воно не визначалося, є соціологічною категорією, оскільки поза соціумом його не існує. Однак, наголошує автор, воно не може позбавлятися і свого нормативного складника. У протилежному випадку об'єкт втрачає своє

принципове значення як обов'язковий елемент будь-якого складу кримінального правопорушення і перетворюється на суто декларативну, абстрактну категорію. Тому, на його думку, визначення об'єкта кримінального правопорушення має здійснюватися виходячи із соціально-нормативного розуміння цього поняття, а КК України, в свою чергу, містить перелік кримінальних правопорушень, який розширювальному тлумаченню не підлягає [153, с. 152].

Окрім цього, наразі все більше і більше, загальноприйняте визначення об'єкта кримінального правопорушення, як суспільних відносин, піддається доцільній науковій критиці. Адже, саме погляд під різними кутами, дозволяє об'єктивно оцінити те чи інше правове явище.

Так, на думку С. Колоса, визначення об'єкта кримінального правопорушення як сукупності суспільних відносин, занадто загальне і широке. Об'єкт як елемент складу кримінального правопорушення вужчий і конкретніший, оскільки будь-яке злочинне діяння найчастіше посягає не на всі, а лише на окремі елементи суспільних відносин. На думку автора, правильне встановлення об'єкта кримінального правопорушення має не лише теоретичне, а й надзвичайно важливе практичне значення. Правове значення встановлення об'єкта кримінального правопорушення, на його думку, полягає у такому: сприяє з'ясуванню соціальної суті кримінального правопорушення, зокрема характеру і ступеня його суспільної небезпечності; в ході дослідження цінностей, на які посягають суспільно небезпечні діяння, виступає одним із шляхів удосконалення кримінального законодавства (дослідження ієрархії соціальних цінностей дає змогу розв'язати проблему створення чіткої системи кримінального законодавства); виявляє не захищені кримінальним законом соціальні цінності, що дає підстави для прийняття відповідних кримінальних законів; встановлення об'єктів у сукупності з іншими елементами складу кримінального правопорушення дає змогу визначити види конкретних діянь. Тому, на думку С. Колоса, що поняття «об'єкт кримінального правопорушення» можна трактувати як охоронювані

кримінальним законом соціальні цінності (саме соціальні цінності, а не будь-які цінності (враховуючи концептуальні положення аксіології), проти яких спрямоване кримінальне діяння і яким воно може заподіяти або заподіює шкоду [42, с. 198].

Разом із тим, зазначає І.О. Бандурка, дивлячись на те, що суспільні відносини, на які посягають злочини і які є об'єктами таких кримінальних правопорушень, є дуже різноманітними, у кримінально-правовій науці сформувалася певна класифікація цих об'єктів. Така класифікація, на її думку, є необхідною, тому що вона сприяє більш повному розкриттю сутності та значимості об'єктів злочину. Таким чином, погоджуємось з авторкою, що найбільш поширеною класифікацією об'єктів є так звана «вертикальна» класифікація. Вона розрізняє об'єкти загальні, родові і безпосередні [5, с. 72].

Проте, як зазначає В.А. Ахмедом, виникає питання, що є первинним, а що – похідним. Тобто, говорить автор, чи є правильним беззаперечне віднесення до об'єкта певної категорії кримінальних правопорушень конкретних благ та відносин, лише виходячи із назви відповідної глави закону. Чи навпаки, дослідження суті суспільних відносин, передумов виникнення конкретних явищ, подій і предметів під час взаємодії суб'єктів цих відносин, їх суспільної цінності, а також наслідків такої поведінки, має передувати формулюванню норм Особливої частини кримінального закону і систематизації їх у певні групи та розділи. Так, автор вважає, що суспільні відносини, блага і цінності лише тоді можуть стати об'єктом кримінального правопорушення, коли вони мають підвищену суспільну значимість, посягання на них характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, а інші види охорони, окрім кримінально-правової, виявляються недостатніми [4, с. 276].

Проте, не будемо вдаватися в довгі та полемічні дискусії з цього приводу. Але зазначимо, що в цій праці будемо дотримуватись концепції розуміння об'єкту кримінального правопорушення, як суспільних відносин.

А класифікувати об'єкти кримінального правопорушення, в свою чергу, по «вертикалі», і поділяються на загальний, родовий, безпосередній і додатковий (який в свою чергу, може бути, як обов'язковим, так і факультативним).

Як слушно зазначає І.І. Чугуніков, систематизація кримінальних правопорушень за їх об'єктами має важливе кодифікаційне значення. Наприклад, говорить автор, приймаючи новий закон, яким встановлюється кримінальна відповідальність за певне кримінальне правопорушення, законодавець одразу включає його у відповідний розділ КК України залежно від особливостей його родового та безпосереднього об'єкта. Ба більше, наголошує автор, розташування нового кримінального правопорушення у тому чи іншому розділі КК України означає, що його безпосередній об'єкт є частиною більш загального поняття – родового об'єкта. Якщо цього не відбувається, зазначає науковець, і діяння, що криміналізовано, не посягає на суспільні відносини, які охороняються певним розділом Кримінального кодексу України, де з'явилася нова норма, кримінальне правопорушення позбавляється свого безпосереднього об'єкта. А це, на його думку, означає відсутність складу кримінального правопорушення і, як наслідок, підстави кримінальної відповідальності взагалі. На цю проблему, наголошує І.І. Чугуніков, увага майже не звертається, а іноді взагалі вважається, що не має принципового значення місце розташування статті про те чи інше кримінальне правопорушення в системі Особливої частини Кримінального кодексу України. При цьому, робить заключення науковець, зовсім не береться до уваги той факт, що об'єкт кримінального правопорушення має значення для кваліфікації скоєного і, як уявляється, – значення принципове [155, с. 390].

Отже, для повної ясності досліджуваного питання, зробимо побіжний огляд класифікації об'єктів кримінального правопорушення по «вертикалі».

Як зазначає М.І. Бажанов, загальним об'єктом кримінального правопорушення іменуються всі суспільні відносини, що охороняються,

захищаються нормами кримінального права. На кожен конкретний момент нашого життя цей об'єкт стабільний, але щойно змінюється закон (криміналізація, декриміналізація), цей об'єкт змінюється у своєму обсязі – стає вузчим або, навпаки, ширшим. Родовий об'єкт кримінального правопорушення – це частина загального об'єкта. Загальний об'єкт складається з цілої низки родових. Таким чином, наголошує науковець, родовий об'єкт – це певна група (комплекс) однорідних суспільних відносин, на які посягає в принципі однорідна група кримінальних правопорушень. Безпосередній об'єкт – це частина родового об'єкта. Це суспільні відносини, яким завдає шкоди, завдає шкоди конкретне кримінальне правопорушення [133, с. 31–32].

Додатковим об'єктом, на думку І.І. Чугунікова, має визнаватися об'єкт, охорона якого задекларована тим чи іншим розділом Особливої частини і прямо передбачена відповідною нормою КК України поряд з основним об'єктом. При цьому, наголошує автор, кримінально-правове значення має лише такий додатковий об'єкт, посягання на який з позицій чинного КК є окремим кримінальним правопорушенням. У тому випадку додатковий об'єкт набуває статусу обов'язкового, оскільки має принципове значення при вирішенні проблеми розмежування складного багатооб'єктного діяння та ідеальної сукупності кримінальних правопорушень. В інших випадках, наголошує науковець, додатковий об'єкт є факультативним, оскільки його наявність не впливає ні на кваліфікацію вчиненого, ні на призначення винному покарання [155, с. 154–155].

Отже, як відомо, відповідно до ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України визначено, що Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [57].

Відповідно до зазначених вище соціальних благ, які охороняються кримінальним законодавством, привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем віднесено до розділу VI «Кримінальні правопорушення проти власності». З цього виходить, що родовим об'єктом ст. 191 КК України виступають суспільні відносини у сфері охорони власності.

Разом із тим, до схожої думки дійшов і С.С. Сироватка. Так, на його думку, родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти власності доцільно визначити як суспільні відносини економіко-правового характеру, що забезпечують рівні права різних суб'єктів права власності на здійснення належного їм права володіння, користування та розпорядження своїм майном, незалежно від форми власності [108, с. 131].

Разом із тим, зазначає науковець, не все так зрозуміло з безпосереднім об'єктом ст. 191 КК України, аби його відрізнити від іншого кримінального правопорушення у сфері охорони власності.

Так, наголошує С.С. Сироватка, що у ст. 191 КК України суб'єктами суспільних відносин виступають дві сторони. З одного боку виступають фізичні або юридичні особи, яким належить певне майно, а з іншого – особи, яким це майно ввірене або перебуває у їх віданні. У цьому, на його думку, саме і проявляється важлива відмінність безпосереднього об'єкта від такого ж об'єкту крадіжки або шахрайства, де заволодівають майном особи, яким це майно не ввірялось або не передавалось у відання другою стороною відносин. Тобто, наголошує автор, вони посягають ззовні на суспільні відносини, що забезпечують право власності на майно. Таку різницю, автор пояснює наступним прикладом. У разі якщо обернення на свою користь майна зі складу вчинить завідуючий цим складом, якому було належним чином з юридичним оформленням ввірено це майно, то його діяння містить ознаки привласнення або розтрата майна і належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 191 КК України. Можна сказати, вважає автор, що ця особа вчинила посягання на суспільні відносини у сфері розпорядження

ввіреним майном. А якщо таке заволодіння вчинить вантажник, який працює на цьому складі і має лише фізичний доступ до майна в силу своїх посадових обов'язків, але це майно не було йому офіційно ввірено, то його дії належить кваліфікувати як крадіжку за відповідною частиною ст.185 КК. У даному випадку особа вчинила посягання на суспільні відносини не тільки у сфері розпорядження ввіреним майном, а й у сфері володіння та користування ним. З цього виходить, наголошує правник, що специфікою ст. 191 КК України, на відміну від крадіжки є те, що посягання на охоронювані кримінальним законом суспільні відносини здійснюється суб'єктом, наділеним правомочністю щодо певного майна, не ззовні, а зсередини таких відносин. Це обумовлено тим, зосереджує увагу науковець, що шкода цим відносинам завдається самим учасником відносин, тобто особою, яка навпаки має забезпечувати їх існування та захищати від будь-якого негативного впливу ззовні [108, с. 131].

Разом із тим, визначаючи безпосередній об'єкт привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, як кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України можна зазначити, що це суспільні відносини щодо охорони права власності у сфері державної служби. Додатковим обов'язковим об'єктом виступають суспільні відносин у сфері нормального функціонування державної служби.

Продовжуючи подальше дослідження окресленого питання, необхідно зазначити, що при встановленні об'єкту привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, синтезованим та взаємозалежним є дослідження предмету даного кримінального правопорушення.

Як зазначає А.А. Музика при встановленні предмета будь-якого конкретного кримінального правопорушення (групи кримінальних правопорушень) необхідно мати на озброєнні визначення загального поняття предмета кримінального правопорушення. Так, на його думку, при цьому

варто керуватися таким його визначенням: предмет кримінального правопорушення – це факультативна ознака об'єкта кримінального правопорушення, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється протиправне діяння [62, с. 108–109].

Із диспозиції ч. 2 ст. 191 КК України виходить, що предметом привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є чуже майно.

Як відзначає колектив авторів: П.С. Берзін, Р.А. Волинець та М.М. Хоменко, термін «майно» використовується у різних значеннях. По-перше, під «майном» розуміють річ чи конкретну сукупність речей. Саме про таке майно, наголошують автори, йдеться у нормах, які визначають предмет договорів купівлі-продажу, оренди, дарування, позики тощо. По-друге, наведеним терміном охоплюється сукупність прав, які належать конкретній особі. По-третє, терміном «майно» позначають також сукупність майнових прав та обов'язків (наприклад наводять науковці, під «спадковим майном» розуміють усі майнові права та обов'язки спадкодавця, які переходять до спадкоємця). Тому, на авторське переконання, правильне розуміння терміна «майно» у різних значеннях практично важливе для визначення конкретних прав та обов'язків сторін у правовідносинах, де майно виступає об'єктом права, потрібно щоразу визначати зміст даного терміна шляхом тлумачення тексту правової норми [9, с. 129]

Відповідно до Великого тлумачного словника української мови «майно» – це речі, які комусь належать за правом власності [17, с. 637]. Річ, у свою чергу, визначається як будь-який предмет взагалі [17, с. 1228].

Разом із тим, регулювання майнових прав та обов'язків в Україні здійснюється, зокрема, завдяки положенням Цивільного кодексу.

Так, відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно,

майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [150].

Проте, на думку П.С. Берзіна та інших науковців, предметом привласнення, розтрати або заволодіння у відповідних складах кримінальних правопорушень проти власності може бути лише чуже майно, а не право на нього чи дії майнового характеру [9, с. 138]. Тому, на їх думку, у разі придбання службовою особою шляхом зловживання своїм службовим становищем права на майно вчинене не може кваліфікуватись за відповідною частиною ст. 191 КК України, оскільки відсутня така обов'язкова ознака передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України зловживання, як чуже майно, що є предметом зловживання. За необхідних умов, пов'язаних принаймні з наявністю мети одержання неправомірної вигоди всупереч інтересам служби (ч. 1 ст. 364 КК України) або інтересам юридичної особи приватного права (ч. 1 ст. 364-1 КК), таке придбання може кваліфікуватись за ст. 364 КК України або ст. 364-1 КК України [9, с. 145].

Тому не можемо погодитись із К.Г. Биковим, що доцільності доповнення диспозиції ч. 2 ст. 191 КК України вказівкою на такий альтернативний предмет вчинення цього кримінального правопорушення шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем як право на майно [11, с. 27].

Після того, як було встановлено об'єкт та предмет привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем саме час перейти до встановлення об'єктивної сторони протиправного діяння.

Як відзначає Ю.В. Александров, об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення – це сукупність передбачених законом ознак, які характеризують зовнішній вияв суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні

чинники, з якими пов'язане це діяння. Так, до ознак об'єктивної сторони автор відносить:

- суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність);
- суспільно небезпечні наслідки;
- причиновий зв'язок між суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю) і суспільно небезпечними наслідками;
- об'єктивні обставини, з якими діяння пов'язане (місце, час, обстановка, спосіб, засоби та знаряддя вчинення кримінального правопорушення) [1, с. 80–81].

Разом із тим, як зазначає науковець, залежно від описування ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення у диспозиціях статей Особливої частини КК України їх можна поділити на дві групи: 1) обов'язкові та 2) факультативні. До першої групи відносять діяння (дію або бездіяльність), а до другої суспільно небезпечні наслідки, причиновий зв'язок та об'єктивні обставини [1, с. 81].

Знову, якщо звернутись до диспозиції ч. 2 ст. 191 КК України то виходить, що кримінальне правопорушення, як суспільно небезпечне діяння може вчинятися виключно у формі дії. І разом з тим, дія може бути виражена, як привласнення, розтрата або заволодіння. Отже, доцільно розкрити останні.

Як зазначає М.І. Мельник та М.І. Хавронюк привласнення полягає у протиправному і безоплатному вилученні (утриманні, неповерненні) винним чужого майна, яке знаходилось у його правомірному володінні, з наміром у подальшому обернути його на свою користь. У результаті привласнення чужого майна винний починає незаконно володіти і користуватись вилученим майном, поліпшуючи безпосередньо за рахунок викраденого своє матеріальне становище. Розтрата передбачає незаконне і безоплатне повернення винним чужого майна, яке йому ввірене чи перебувало в його віданні, на користь третіх осіб. В результаті розтрата винний поліпшує майнове становище інших осіб шляхом безпосереднього споживання ними

незаконно вилученого майна, позбавлення їх за рахунок витрачання такого майна певних матеріальних витрат, збільшення доходів інших осіб. Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем має місце тоді, коли службова особа незаконно обертає чуже майно на свою користь чи користь третіх осіб, використовуючи при цьому своє службове становище. Його особливістю є те, наголошують автори, що, на відміну від привласнення чи розтрата, предметом заволодіння чужим майном шляхом службового зловживання може бути і майно, яке безпосередньо не було ввірене винному чи не перебувало в його віддані [74, с. 600].

Разом із тим, як наголошує В.В. Шаблистий, заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем на відміну від перших двох форм вчинення цього кримінального правопорушення (привласнення та розтрата), не може вчинятися щодо майна, яке було ввірене винному або перебувало у його віданні. Не обов'язково і щоб винний мав повноваження щодо такого майна (наприклад, говорить правник, директор хлібозаводу наказує одним підлеглим виготовляти хліб із борошна першого ґатунку, іншим – реалізувати його як хліб із борошна вищого ґатунку, а сам, відображаючи неправдиву інформацію в бухгалтерській документації, заволодіває коштами, які становлять різницю у вартості борошна різних ґатунків). Тому, переконаний автор, для притягнення особи до кримінальної відповідальності за розглядувану форму вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, достатньо встановити, що службова особа використовувала надані їй владні (в тому числі організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські) повноваження для заволодіння чужим майном. При цьому, наголошує В.В. Шаблистий, алгоритм вчинення кримінального правопорушення виглядає так: використання службовою особою наданих їй владних повноважень всупереч інтересам служби заволодіння чужим майном. Якщо ж службова особа спочатку звертає на

свою користь чуже майно, а вже потім зловживає своїм службовим становищем (наприклад, з метою приховати вчинений злочин), то її дії необхідно кваліфікувати за правилами реальної сукупності злочинів – за тією нормою, яка передбачає вчинений вид викрадення, та відповідною частиною статей 364 чи 364-1 КК України [37, с. 27].

Проте, звернемо свою увагу на судову практику застосування ч. 2 ст. 191 КК України. Приміром заволодіння може слугувати вирок Харківського районного суду Харківської області у справі № 635/420/19 від 06 лютого 2019 року.

Так, ОСОБА_5, перебуваючи на посаді фахівця відділу постачання, виконуючи організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції, пов'язані, у тому числі, з правом підпису документів та подачею графіку відпусток співробітників кафедри, достовірно знаючи порядок оформлення необхідних документів на відрядження або відпустки, а також усвідомлюючи необхідність оформлення таких документів, зловживаючи своїм службовим становищем, у лютому, квітні, червні та серпні 2015 року, керуючись єдиним корисливим умислом, заволоділа бюджетними грошовими коштами в сумі 710,5 гривень та скоїла кримінальне правопорушення. Крім цього, ОСОБА_5, будучи службовою особою, зловживаючи своїм службовим становищем, перебуваючи на посаді спеціаліста першої категорії відділу постачання Університету, переслідуючи корисливу мету, з корисливих мотивів, з метою заволодіння бюджетними грошовими коштами вказаної державної установи, у вигляді заробітної плати, діючи умисно та протиправно, самостійно затвердила таблиці обліку використання робочого часу відділу постачання Університету за лютий, квітень, червень-серпень 2015 року, до яких були внесені недостовірні відомості в частині кількості відпрацьованих годин, на підставі яких, у подальшому, відповідно до «Положення про оплату праці працівників Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва», затвердженого ректором Університету, їй було нараховано заробітну плату за 23.02.2015, 10.04.2015,

26.06.2015, 17.08.2015, 18.08.2015, в той час як вона фактично у вказані робочі дні за місцем роботи була відсутня і службові обов'язки не виконувала [60].

Прикладом привласнення за ч. 2 ст. 191 КК України може слугувати вирок Кельменецького районного суду Чернівецької області № 717/177/19 від 07.03.2019.

Так, обвинувачена ОСОБА_3 працюючи на посаді начальника відділення поштового зв'язку «Оселівка розташованого в с. Оселівка Кельменецького району Чернівецької області, вулиця Центральна будинок 1А, в період з 02 березня 2017 року по 12 вересня 2018 року, діючи умисно, з корисливим мотивом та єдиним умислом, шляхом зловживання своїм службовим становищем, всупереч інтересам служби, вчинила привласнення ввірених їй товарно-матеріальних цінностей та грошових коштів на загальну суму 80534 гривні 27 копійок. Продовжуючи свої злочинні дії ОСОБА_3 в період з 12 вересня 2018 року по 03 жовтня 2018 року вчинила привласнення ввірених їй товарно-матеріальних цінностей та грошових коштів на загальну суму 33119 гривень 17 копійок. Внаслідок незаконних дій ОСОБА_3 акціонерному товариству «Укрпошта» спричинено матеріальну шкоду на загальну суму 113663 гривні 42 копійки. Чим ОСОБА_3 вчинила злочин передбачений ч. 2 ст. 191 КК України, а саме привласнення чужого майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем [61].

Прикладом розтрати за ч. 2 ст. 191 КК України може слугувати вирок Держинського районного суду м. Харкова № 638/8932/20 від 4 лютого 2021 р.

Так, 26 грудня 2019 року у денний проміжок часу, більш точний час не встановлений, ОСОБА_5, будучи матеріально-відповідальною особою, отримав розпорядження від директора ТОВ «Вінсіт» ОСОБА_7 про здійснення оплати оренди складського приміщення, яке розташоване за адресою: АДРЕСА_3, відповідно до договору суборенди нежитлового приміщення від 20.12.2019 року між ТОВ «Вінсіт» та ПП «Вершина». Після чого, у ОСОБА_5 виник умисел, направлений на привласнення та розтрату

майна ТОВ «Вінсіт». Реалізуючи свій злочинний намір, направлений на привласнення чужого майна, до якого у нього є вільний доступ та яке перебуває у його віданні, користуючись згідно покладених на нього обов'язків, наданими йому повноваженнями, діючи умисно, з метою протиправного заволодіння чужим майном, вирішив заволодіти грошима зазначеного підприємства. ОСОБА_5, прибувши до офісу ТОВ «Вінсіт», який розташований за адресою: м. Харків, вул. Цілиноградська 48-В, де відповідно до Видаткового касового ордеру від 26.12.2019 року отримав у касі грошові кошти в сумі 163873 гривень під приводом оплати договору суборенди приміщення, укладеного між ТОВ «Вінсіт» та ПП «Вершина», з наміром в подальшому обернути їх на свою користь. У подальшому ОСОБА_5 вказані грошові кошти на рахунок ПП «Вершина» не перерахував, розпорядившись ними на власний розсуд, чим спричинив ТОВ «Вінсіт» матеріальну шкоду на суму 163873 гривень. Дії ОСОБА_5 органом досудового розслідування кваліфіковані за ч. 2 ст. 191 КК України як привласнення, розтрата та заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем [62].

Отже, завдяки дослідженню об'єктивних ознак привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем було встановлено, що безпосереднім об'єктом ч. 2 ст. 191 КК України виступають суспільні відносини щодо охорони права власності у сфері державної служби. Додатковим обов'язковим об'єктом виступають суспільні відносин у сфері нормального функціонування державної служби.

Дослідження об'єктивної сторони привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем свідчить про те, що кримінальне правопорушення, як суспільно небезпечне діяння може вчинятися виключно у формі дії. Дія в свою чергу, може бути виражена виключно як привласнення, розтрата або заволодіння.

2.2. Суб'єктивні ознаки привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем

Встановлення об'єкту та об'єктивної сторони складу привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем дає нам змогу перейти до дослідження суб'єктивних ознак кримінального правопорушення. Разом із тим, дослідження суб'єктивних ознак доцільно починати з визначення суб'єкту кримінального правопорушення.

Як відзначає М.Й. Коржановський, суб'єкт – слово латинського походження. У філософії ним позначається людини, яка вивчає, пізнає світ. У логіці суб'єкт – це логічний підмет, предмет думку, а в граматиці – підмет речення. У теорії права суб'єкт є носій прав та обов'язків, учасник правовідносин. У кримінальному праві суб'єкт – це один із учасників кримінальних відносин, особа, яка вчинила злочин і підлягає кримінальній відповідальності [50, с. 212].

П.С. Матишевський зазначає, що у Кримінальному кодексі України 2001 року приписи щодо суб'єкта кримінального правопорушення об'єднані в окремому IV-му розділі, який має назву «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт кримінального правопорушення)». У цьому розділі, наголошує автор, використано відомі науці кримінального права два види суб'єкта кримінального правопорушення: загальний і спеціальний, а також дано визначення кожного з цих видів і зазначено ознаки (критерії), які характерні для кожного виду суб'єкта кримінального правопорушення [66, с. 122].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України встановлено, що суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила

кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [55].

Разом із тим, із змісту ч. 1 ст. 18 КК України серед обов'язкових ознак суб'єкту кримінального правопорушення можна виділити: фізичний стан особи, осудність та вік. Щодо спеціального суб'єкта, то законодавець, виділяє додаткову ознаку, згідно з якою, в окремих кримінальних правопорушеннях суб'єктом їх вчинення може бути лише певна особа.

Поряд із цим, на думку І. Гриненко, кримінально-правове значення мають наступні класифікації кримінальних правопорушень:

1. Характеристики фізичної особи (її ознаки, властивості) надають можливість для конструкції злочинів зі спеціальним суб'єктом.

2. Осудність як обов'язкова ознака суб'єкта кримінального правопорушення є критерієм насамперед для відмежування кримінального від адміністративного тощо. Поряд із цим, на думку авторки, кримінальні правопорушення залежно від міри усвідомлення своїх дій (бездіяльності) під час вчинення кримінального правопорушення поділяються на: а) кримінальні правопорушення, вчинені осудними особами; б) злочини, вчинені обмежено осудними особами.

3. Залежно від віку, з якого особа може підлягати кримінальній відповідальності, кримінальні правопорушення поділяються на: а) кримінальні правопорушення, кримінальна відповідальність за які настає з чотирнадцяти років до шістнадцяти років; б) кримінальні правопорушення, кримінальна відповідальність за які настає з шістнадцяти років. Залежно від того, чи є суб'єкт кримінального правопорушення повнолітнім, кримінальні правопорушення поділяються на: а) кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітнім; б) кримінальні правопорушення, вчинені повнолітнім.

4. Залежно від наявності або відсутності у суб'єкта кримінального правопорушення додаткових ознак поділяються на: а) кримінальні правопорушення із загальним суб'єктом; б) кримінальні правопорушення зі спеціальним суб'єктом [22, с. 186–187].

Отже, розглянемо обов'язкові ознаки, які повинні бути притаманними суб'єкту будь-якого кримінального правопорушення за кримінальним законодавством України.

Так, відповідно до ст. 24 Цивільного кодексу України людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою. Поряд із цим, відповідно до ст. 25 Цивільного кодексу України визначено цивільну правоздатність фізичної особи. Так, до неї законодавцем віднесено:

1. Здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи.

2. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження. У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатой, але ще не народженої дитини.

3. У випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку.

4. Цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті [150].

Більше того, відповідно до ст. 26 Цивільного кодексу України зазначено, що:

1. Усі фізичні особи є рівними у здатності мати цивільні права та обов'язки.

2. Фізична особа має усі особисті немайнові права, встановлені Конституцією України та цим Кодексом.

3. Фізична особа здатна мати усі майнові права, що встановлені цим Кодексом, іншим законом.

4. Фізична особа здатна мати інші цивільні права, що не встановлені Конституцією України, цим Кодексом, іншим законом, якщо вони не суперечать закону та моральним засадам суспільства.

5. Фізична особа здатна мати обов'язки як учасник цивільних відносин [150].

Із зазначено вище виходить, що суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише жива людини. Неживі об'єкти та предмети не можуть виступати в якості суб'єкта кримінального правопорушення. Так, наприклад, залишений автомобіль без дотримання правил дорожнього руху, здійснив наїзд на пішохода, чим спричинив йому тілесні ушкодження. В такому разі автомобіль не може виступати суб'єктом кримінального правопорушення. Більше того, людина повинна бути живою. Так, наприклад, під час захоплення заручника (ст.ст. 349, 349-1 КК України), правопорушника може бути вбито правоохоронцями під час спеціальної операції по звільненню заручників. В такому випадку, загиблий правопорушник не може виступати суб'єктом кримінального правопорушення.

Якщо говорити про осудність, то як зазначає Ю.В. Александров – це кримінально-правова категорія, яка характеризує психічний стан особи під час вчинення кримінального правопорушення, при якому у неї повністю збережена здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними. Більше того, автор наголошує, що осудність як нормальний психічний стан особи, характеризується двома критеріями: юридичним і психічним. Так, продовжує правник, юридичним критерієм осудності є факт вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом про кримінальну відповідальність, психічно здоровою особою, здатною повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) (фактичну сторону та суспільну небезпечність свого діяння) та керувати ними під час вчинення кримінального правопорушення. Під юридичним критерієм осудності розуміється стан свідомості особи, її здатність до усвідомлення діяльності [1, с. 103–104].

Разом із тим, окрім визначення осудності у ч. 1 ст. 19 КК України, в ст. 20 КК України передбачено визначення обмеженої осудності.

Так, підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального

правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру [55].

Далі, як зазначає М.Й. Коржановський, правильно орієнтуватися у хвилях суспільного моря, правильно оцінювати свої дії та вміти керувати ними людина може лише з досягненням певного віку, маючи достатній життєвий досвід, освіту, вміння і знання. Вважається, наголошує автор, що людина, яка досягла 16 років, вже володіє такими властивостями і може бути кримінально відповідальною, тобто бути суб'єктом кримінального правопорушення [50, с. 214]. Отже, на думку науковця, вік – це визначений за документами юридичний період життя людини. Вік вимірюється часом. При наявності документів вік особи визначається документами. При відсутності документів вік встановлює судово-медична експертиза. Особа вважається досягнутою певного віку не в день народження, а починаючи з наступної доби. Для цього, наголошує науковець, треба враховувати поясний час, літній і зимовий час [50, с. 216].

Отже, вік кримінальної відповідальності наразі передбачено в ст. 22 КК України. Загальним віком кримінальної відповідальності визнається шістнадцять років, спеціальним чотирнадцять років. Ба більше, виключний перелік кримінальних правопорушень за які передбачено кримінальну відповідальність з чотирнадцяти років надано в ч. 2 ст. 22 КК України.

Разом із тим, як вже було зазначено вище, спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення характеризується додатковою ознакою, відповідно якої суб'єкту надається окрема, не характерна загальній кількості кримінальних правопорушень, відмінність.

Однак, необхідно зробити ремарку, з приводу кримінальної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. Так, відповідно до ст. 26 Основного Закону України іноземці та особи без громадянства, що

перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом [44]. Як можемо побачити, іноземці та особи без громадянства також підлягають кримінальній відповідальності.

Далі, як наголошує І.О. Бандурка, ознаки спеціального суб'єкта кримінального правопорушення виявляють та відбивають різноманітні особливості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, характеризуючи особистість; і, наголошує авторка, ці властивості підкреслюються законодавцем у конкретних складах. Вони настільки істотні, переконаний науковець, що їхня наявність, з точки зору кримінального закону, або робить діяння суспільно небезпечним, або різко змінює характер та ступінь суспільної небезпеки [5, с. 22].

Так, на думку М.Й. Коржановського факультативними ознаками суб'єкта кримінального правопорушення (властивими лише деяким складам кримінальних правопорушень) є спеціальні, додаткові ознаки:

- 1) громадянство;
- 2) посадова особа;
- 3) військовослужбовець;
- 4) фах;
- 5) працівник транспорту;
- 6) член виборчої комісії;
- 7) особа, що відбуває покарання у вигляді позбавлення волі;
- 8) родинні стосунки.

Разом із тим, на думку автора, суспільно-політична характеристика особи теж може бути ознакою суб'єкта як елемента складу кримінального правопорушення, але не безпосередньо, а через конкретні її властивості і

минулі вчинки – повторність вчинення кримінального правопорушення, попередня судимість тощо [50, с. 214].

Отже, можемо погодитись із думкою І. Гриненко, що теоретико-практичне значення поділу кримінальних правопорушень залежно від ознак суб'єкта зумовлене:

- а) криміналізацією (декриміналізацією) суспільно небезпечних діянь;
- б) відмежуванням кримінальних правопорушень від діянь, що ними не визнаються;
- в) розмежуванням видів (категорій) кримінальних правопорушень;
- г) кримінально-правовою кваліфікацією вчиненого;
- д) особливостями звільнення від кримінальної відповідальності;
- е) особливостями призначеного покарання;
- є) особливостями звільнення від покарання;
- ж) особливостями застосування інших заходів кримінально-правового характеру [22, с. 186].

Отже, виходячи із диспозиції ч. 2 ст. 191 КК України можемо зробити попередній висновок, що системоутворюючим елементом складу кримінального правопорушення виступає спеціальним суб'єкт. Адже законодавцем зазначено, що привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном вчиняється шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Ключовою ознакою тут виступає службове становище службової особи.

Наразі визначення службової особи передбачено у ч. 3 та ч. 4 ст. 18 КК України. Так, службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа

наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [55].

Додаткового роз'яснення особливостей службового становища службової особи можна отримати з положень викладених в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво».

Так, до представників влади належать, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої незалежності чи підлеглості. Так, службові обов'язки в постанові класифікуються на організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські. Організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним

майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо) [101].

Таким чином, можемо погодитись із В.М. Кабаєвим, що службові особи, мають всі ознаки, визначені в ч. 1 ст. 18 КК України, але разом із тим – ще й інші ознаки, що визначаються науковцями як додаткові, специфічні, спеціальні або особливі. Ці, спеціальні ознаки, наголошує автор, також визначаються в інших, ніж Кримінальний кодекс України, нормативних актах, зокрема у Законі України «Про державну службу» та Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування», які виступають допоміжним (уточнюючим) джерелом для визначення спеціального суб'єкта. У подібних випадках галузь законодавства, що межує з кримінальним правом, містить принципово важливі положення (визначення), які не тільки доповнюють норму кримінального закону, а й безпосередньо впливають на її зміст [34, с. 339].

Поряд із цим, слушно зазначає О.А. Слабченко, що належний правовий захист власності є одним з базових завдань на шляху розбудови демократичної, соціальної держави, фундаментом зміцнення економічної незалежності, добробуту громадян. Відтак, запобігання кримінальним правопорушенням проти власності взагалі й фактам привласнення чи розтрати майна, зокрема, відносяться до розряду першочергових пріоритетів у функціонуванні системи протидії злочинності. Чільне місце в цьому аспекті відводиться вдосконаленню кримінально-правових засобів охорони власності від вказаного виду кримінальних діянь. Ба більше, на думку науковця, перш за все суб'єкт привласнення чи розтрати майна повинен мати щодо майна повного обсягу правомочностей власності, тобто не має бути власником майна. Так, наголошує автор, що відповідно до ст. 397 Цивільного кодексу України володільцем чужого майна є особа, яка фактично тримає його у себе. Суб'єкт привласнення та розтрати не повинен бути власником майна, але повинен бути його фактичним володільцем, тримати його у себе (під своїм особистим контролем) [112, с. 272]

Більше того, виходячи зі змісту примітки до ст. 45 КК України, ст. 191 КК України законодавцем віднесено до розряду корупційних. Разом із тим, у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року можемо побачити вичерпний перелік суб'єктів на яких поширюється дія цього Закону.

З аналізу ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» можемо погодитись із думкою С.М. Школи, що визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, не відповідає визначенню суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Так, автор цілком ґрунтовно зазначає, що для унеможливлення неоднозначного застосування кримінального й іншого законодавства України у сфері запобігання корупції доцільно узгодити термінологію, яка використовується в різних нормативно-правових актах, зокрема в частині визначення суб'єктів корупційних правопорушень [161, с. 97].

Ба більше, С.М. Школа під час дослідження суб'єкту привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем встановив, що у ч. 2 ст. 191 КК України така додаткова ознака суб'єкта кримінального правопорушення, як «службова особа», пов'язана з можливістю такої особи використовувати службове становище під час вчинення привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном. Водночас, наголошує автор, мається на увазі наявність у службової особи регламентованого законодавством переліку повноважень (прав та обов'язків), які надають можливості чинити вплив на прийняття тих чи інших рішень в тій юридичній особі, де вона працює. Разом із тим, науковець наголошує, що для визнання власника приватного підприємства службовою особою обов'язковою ознакою є не наявність у нього підлеглих осіб і виконання організаційно-розпорядчих функцій щодо них, а можливість такого власника вчиняти дії, які визнаються юридичними

фактами на підставі чинного законодавства та які за своєю компетенцією може вчинити лише службова особа [161, с. 97].

Разом із тим, визначення суб'єкту кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України надано в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 року № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності».

Так, у п. 23 зазначеної вище постанови встановлено, що суб'єктом привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України) може бути лише службова особа. Вирішуючи питання, чи є та або інша особа службовою, належить керуватися правилами, викладеними в пунктах 1 і 2 примітки до статті 364 КК України [100]. Отже, звернемося до тексту примітки.

У п. 1 ст. 364 КК України зазначено, що службовими особами у статтях 364, 368, 368-5, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом. Для цілей статей 364, 368, 368-5, 369 цього Кодексу до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства [55].

Поряд із цим, у п. 2 примітки до ст. 364 КК України зазначено, що Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [55].

Таким чином, враховуючи вищевикладене суб'єкт привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є спеціальним, і, в свою чергу може бути визначений – як фізична осудна особа, яка вчинила привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем, досягши при цьому загального віку настання кримінальної відповідальності.

Отже, встановивши суб'єкт привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем маємо змогу перейти до дослідження суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Як зазначає В.А. Ломако суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – це внутрішня його сторона тобто психічна діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості та волі до суспільно небезпечного діяння, котре нею вчиняється, і до його наслідків. Разом із тим, наголошує автор, зміст суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення характеризують певні юридичні ознаки: вина, мотив та мета вчинення кримінального правопорушення. Вони, наголошує науковець, тісно

пов'язані між собою, проте їх зміст і значення у кожному випадку вчинення кримінального правопорушення є різними. Вина особи – це основна, обов'язкова ознака будь-якого складу злочину, вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони і значною мірою її зміст. Відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і тим самим склад кримінального правопорушення. Проте, робить акцент автор, в багатьох кримінальних правопорушеннях суб'єктивна сторона потребує встановлення мотиву і мети, що є її факультативними, тобто не завжди обов'язковими ознаками. Вони мають значення обов'язкових лише в тих випадках, коли названі в диспозиції закону як обов'язкові ознаки конкретного кримінального правопорушення [52, с. 159].

Отже, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони будь-якого кримінального правопорушення є вина. Це, зокрема, передбачено в Основному Законі України.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 62 Конституції України встановлено, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [44]. Це положення знайшло своє відображення і в кримінальному законодавстві. Так, відповідно до ч. 2 ст. 2 КК України зазначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [55].

У сучасному кримінальному законодавстві питання вини винесено в окремий розділ V під назвою «Вина та її форми». Так, відповідно до ст. 23 КК України виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Умисел буває прямий і непрямий (ст. 24 КК України). Необережність поділяється на кримінальну протиправну самовпевненість та кримінальну протиправну недбалість (ст. 25 КК України) [55].

Отже, з диспозиції ч. 2 ст. 191 КК України можемо зрозуміти, що кримінальне правопорушення характеризується прямим умислом. Тому, перейдемо до огляду факультативних ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Як зазначає О.П. Шем'яков, вина, будучи обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, не вичерпує її змісту. Важливу роль у її характеристиці грають також мотив і мета кримінального правопорушення. Так, зазначає автор, мета – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого. Мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння. Мотив і мета як психічні ознаки характерні для будь-якої свідомої вольової поведінки людини. В їх основі лежать потреби, інтереси людини. Однак, наголошує автор, коли йдеться про мотив і мету кримінального правопорушення, їх зміст визначається антисоціальною спрямованістю [149, с. 107].

Так, на думку М.В. Лошицького суб'єктивна сторона кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України характеризується прямим умислом. При цьому, винна особа має корисливий мотив, направлений на заволодіння чужим майном [73, с. 313]. Цієї ж думки дотримуються М.І. Мельник і М.І. Хавронюк [74, с. 601]. Іншої думки дотримуються Л.М. Кривоченко та М.І. Панов. Так, на думку правників, суб'єктивна сторона ч. 2 ст. 191 КК України – прямий умисел, корисливі мотиви та мета [54, с. 219].

Отже, звернемось до практики судових органів щодо визначення суб'єктивної сторони привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Так, у Постанові Верховного Суду України від 28 лютого 2019 року у справі № 456/1181/15-к було зазначено, що ОСОБА_7 визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК

України, з урахуванням кваліфікуючих ознак, за привласнення та розтрату чужого майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Специфіка цієї форми полягає у тому, що майно, яким винний заволодіває, не ввірене йому, не перебуває у його безпосередньому віданні, але внаслідок службового становища суб'єкт кримінального правопорушення має право оперативного управління цим майном. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом, корисливим мотивом та метою. За змістом ч. 2 ст.191 КК України, у ній встановлена відповідальність тільки за умисне привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, при наявності в діяннях особи тільки прямого умислу, корисливих мотивів та відповідної мети. Обов'язковими суб'єктивними ознаками розтрати майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є корисливий мотив спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна, та корислива мета збагатитися самому або незаконно збагатити інших осіб, в долі яких зацікавлений винний [63]. Це, в свою чергу, дає право стверджувати про доцільність використання підходу визначення суб'єктивної сторони ч. 2 ст. 191 КК України який запропонували Л.М. Кривоченко та М.І. Панов.

Отже, за результатом дослідження суб'єктивної сторони привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем було встановлено, що суб'єкт кримінального правопорушення є спеціальним, і характеризується як фізична осудна особа, яка вчинила привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем, досягши при цьому загального віку настання кримінальної відповідальності.

Суб'єктивна сторона привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем характеризується виключно прямим умислом. Характеризується корисливим мотивом та метою незаконного збагачення.

Висновки до розділу 2

В результаті дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем було встановлено, що безпосереднім об'єктом ч. 2 ст. 191 КК України виступають суспільні відносини щодо охорони права власності у сфері державної служби. Додатковим обов'язковим об'єктом виступають суспільні відносини у сфері нормального функціонування державної служби.

Дослідження об'єктивної сторони привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем свідчить про те, що кримінальне правопорушення, як суспільно небезпечне діяння може вчинятися виключно у формі дії, і бути виражена виключно як привласнення, розтрата або заволодіння.

Суб'єкт кримінального правопорушення є спеціальним, і характеризується як фізична осудна особа, яка вчинила привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем, досягши при цьому загального віку настання кримінальної відповідальності.

Суб'єктивна сторона привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем характеризується виключно прямим умислом, корисливим мотивом та метою незаконного збагачення.

РОЗДІЛ 3

СПЕЦІАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

3.1. Відмежування привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем від суміжних складів злочинів

Після того, як було проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, доцільно приділити принагідну увагу деяким спеціальним питанням кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 191 КК України. Так, в цьому розділі буде зосереджено увагу на відмежуванні, кваліфікації та покаранні за вчинення досліджуваного кримінального правопорушення.

Погоджуємось із думкою, що майже кожне кримінальне правопорушення має ряд загальних ознак з іншими кримінальними правопорушеннями, і для того щоб правильно його кваліфікувати, необхідно розуміти його чітко відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень [58, с. 183].

Поряд із цим, як наголошує Л.П. Брич наявність у законодавчому матеріалі груп складів кримінальних правопорушень, конструкції яких вміщують ознаки, що тотожні за змістом з ознаками інших складів кримінальних правопорушень (спільні ознаки), викликає потребу відрізнити їх теоретично та розмежувати склади кримінальних правопорушень в процесі практичної діяльності із застосування права. Закон в цій частині далеко не досконалий, переконана авторка, адже в ході його аналізу виявляються

випадки колізії, як у самому КК України, та між положеннями Кримінального кодексу України та інших нормативно-правових актів [13, с. 7–8].

Ба більше, Л.П. Брич проаналізувавши, істотні риси суміжних складів кримінальних правопорушень, визначивши риси, що відрізняють їх від інших кримінально-правових явищ, сформулювала поняття суміжних складів кримінальних правопорушень. Так, на її думку, суміжними складами кримінальних правопорушень є склади, що утворюють пару (групу), кожний з яких має ознаки, які повністю чи частково збігаються за змістом з ознаками іншого складу кримінального правопорушення, що входить у цю пару (групу) (крім загального об'єкта, причинового зв'язку, загальних ознак суб'єкта складу кримінального правопорушення, вини), одночасно кожний з яких містить хоча б одну ознаку, що відрізняється за змістом з відповідними ознаками інших складів з цієї пари (групи), які взаємно виключають можливість наявності одна одної у складах злочинів, яким вони властиві. Іншими словами, наголошує авторка, суміжні склади – це склади кримінальних правопорушень, що мають одну або кілька збіжних за змістом (спільних) ознак та характеризуються наявністю розмежувальних ознак. Враховуючи це, Л.П. Брич вважає, що поняття суміжних складів кримінальних правопорушень з чітко визначеними критеріями його встановлення дасть можливість і на практиці, і в теоретичних розвідках керуватися єдиними підходами у розмежуванні конкретних складів кримінальних правопорушень, що послужить реалізації принципу законності, як конституційного принципу, і принципу кримінального права, зокрема [13, с. 223–224].

Разом із тим, необхідно звертати увагу, що кваліфіковані склади кримінальних правопорушень, необхідно відмежовувати від самостійних кримінальних правопорушень за КК України.

З цього приводу зазначає В. Самотієвич, що сучасна правозастосовна практика часто стикається з питанням щодо визначення кола ознак, які має

містити кваліфікований склад кримінального правопорушення. Аналіз норм чинного Кримінального кодексу України, на її думку, засвідчує відсутність єдиного підходу до застосування прийомів законодавчої техніки під час формулювання норм кваліфікованих складів кримінальних правопорушень. Більше того, авторка наголошує, що не існує також законодавчого визначення понять кваліфікуючих ознак або ж кваліфікованого складу кримінального правопорушення, що призводить до різного, часто протилежного їх тлумачення та застосування [106, с. 147].

Так, як наголошує І.М. Наконечна кваліфікуючі ознаки – це додаткові ознаки, які разом з ознаками основного складу утворюють інший, більш небезпечний різновид складу кримінального правопорушення. Цей склад кримінального правопорушення називається кваліфікованим. У ньому кваліфікуючі ознаки стають обов'язковими нарівні з ознаками основного складу, хоч і суттєво відрізняються від них. Але вони не являють собою тих обов'язкових ознак, які визначають, чи є діяння протиправним. Як відомо, продовжує авторка, відсутність хоча б однієї з обов'язкових ознак основного складу вказує на відсутність складу кримінального правопорушення взагалі або на необхідність кваліфікації вчиненого за іншою статтею Особливої частини КК України. Якщо ж відсутня кваліфікуюча ознака, то вчинене не перестає бути кримінальним правопорушенням, і повинно кваліфікуватися за тією частиною відповідної статті Особливої частини, яка передбачає відповідальність за основний склад кримінального правопорушення (як правило, наголошує авторка, це частина перша) [72, с. 314]. Більше того, І.М. Наконечна спробувала визначити характерні риси кваліфікуючих ознак:

- 1) вказують на підвищений ступінь суспільної небезпечності самого кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила;

- 2) кваліфікуючі ознаки передбачені в диспозиціях частин статей Особливої частини КК України;

3) у сукупності з ознаками основного складу кримінального правопорушення вони утворюють інші, більш небезпечні різновиди кримінальних правопорушень – кваліфіковані;

4) впливають на кваліфікацію вчиненого;

5) посилюють покарання;

6) виконують функцію диференціації кримінальної відповідальності [72, с. 316].

Разом із тим, кваліфіковані склади привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем передбачено в ч. 3, ч. 4 та ч. 5 ст. 191 КК України.

Так, кваліфікуючими обставинами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем закон передбачає вчинення їх: 1) повторно або 2) за попереднім зговором групою осіб (ч. 3 ст. 191 КК України), 3) у великих (ч. 4 ст. 191) або 4) особливо великих (ч. 5 ст. 191) розмірах, або 5) організованою групою (ч. 5 ст. 191) [64].

Далі, як зазначає М.І. Мельник та М.І. Хавронюк заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем слід відмежовувати від зловживання владою або службовим становищем, яке вчинюється з метою одержання неправомірної вигоди і утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України. Зловживання службовою особою своїм службовим становищем при вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, виступає способом заволодіння чужого майна і таким чином утворює спеціальний склад службового зловживання. При зловживанні владою або службовим становищем, відповідальність за яке передбачена ст. 364 КК України, службова особа не заволодіває чужим майном, а, діючи всупереч інтересам служби і протиправно отримуючи вигоду зі свого службового становища, заподіює власникові майна майнову шкоду. При цьому, наголошують автори, така шкода може полягати у так званій упущеній

вигоді. На відміну від кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) може супроводжуватись оплатним вилученням чужого майна, за якого відбувається заміна майна на рівноцінний еквівалент, – інше майно, гроші, використання чужого майна для особистих потреб без мети заволодіння ним тощо. Ба більше, переконані науковці, що умисне і безпідставне отримання службовою особою з використанням свого службового становища чужого майна як премій, надбавок до заробітної плати, пенсій, допомоги, інших виплат слід кваліфікувати за ст. 191 КК України, а не за ст. 364 КК України [74, с. 601].

Ця ж позиція викладена в ухвалі Кременського районного суду Луганської області по справі № 414/1149/19 від 11 листопада 2020 року.

Поряд із цим, в зазначеній вище ухвалі наголошено, що у випадку коли службова особа спочатку звертає на свою користь чуже майно шляхом зловживання своїм службовим становищем, а потім з метою приховати вчинене нею кримінальне правопорушення зловживає своїм службовим становищем, її дії потребують кваліфікації за правилами реальної сукупності злочинів – за відповідними частинами ст. 191 КК України і 364 КК України. Привласнення вважається закінченим з моменту вилучення чужого майна й отримання винним можливості розпорядитися ним як своїм власним. Момент закінчення розтрати збігається з моментом витрачання чужого майна. Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем вважається закінченим з моменту отримання можливості розпорядитися ним на власний розсуд [65].

Разом із тим, як зазначено в постанові Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України по справі № 5-30кс13 від 14 листопада 2013 року, привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем необхідно відмежовувати від шахрайства (ст. 190 КК України).

Так, у зазначеній вище постанові судом було встановлено, що згідно зі ст. 190 КК України шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовуються винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього [65].

Більше того, судом наголошено, що у ст. 191 КК України передбачено три форми обернення чужого майна на свою користь – це привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Судова практика вже виробила сталі критерії (орієнтири) щодо розуміння правової природи такої форми кримінального правопорушення проти власності як заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем. Визначальна ознака, яка відокремлює (відмежовує) це діяння від інших форм посягання на чужу власність, полягає в тому, що безоплатне обернення чужого майна на користь винної особи чи на користь іншої особи (осіб) відбувається через умисне протиправне використання можливостей службового становища. Предмети майна, на яке спрямована злочинна поведінка службової особи, можуть мати різну правову природу. Зокрема, наголошує суд, не виключається можливість заволодіння майном, на яке не поширюється компетенція службової особи або яке їй не ввірене й не перебуває у її віданні, чи таке майно є/перебуває у державній власності. Злочинне використання службового становища може виражатися у формі рішень, вказівок чи іншої спонукальної (зобов'язальної тощо) інформації. Як правило, ці рішення формуються заувальовано (приховано) від осіб (фізичних чи юридичних), які наділені правомочностями щодо майна, на яке спрямована протиправна поведінка винної особи. Ці особи під впливом таких рішень або вказівок (підстави, вимоги, умови тощо) не знають (можуть не

знати) дійсної природи цих дій (документів) і фактично піддаються обману, внаслідок якого відбувається перехід майна на користь службової особи. Така форма обману ніби уподібнює його з обманом (дезінформацією), до якого вдаються винні особи під час заволодіння чужим майном шахрайським способом. Проте обман, який застосується при викраденні чужого майна шляхом використання службового становища, має свої особливі, специфічні ознаки, які відрізняють його від обману при шахрайстві. Ця відмінність полягає в тому, що в першому випадку в основі обману (дезінформації), до якої вдається винна особа, завжди перебуває протиправне використання нею свого службового становища. Без застосування можливостей службового становища обман є неієвим і нездійсненим. Цей обман є різновидом обману, який через підвищену суспільну небезпеку і специфічні ознаки був криміналізований в окрему форму кримінальних правопорушень проти власності. У другому ж випадку заволодіння майном можливе без протиправного використання службового становища [65].

Також, на необхідності відмежування привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України) від шахрайства (ст. 190 КК України) наголошувала Ю.А. Дорохіна.

Так, стосовно відмежування шахрайства від привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, на думку авторки, слід зазначити, що крім безпосереднього об'єкту, ключова відмінність полягає в тому, що при шахрайстві майно «передається» правопорушнику неофіційно, з підстав особистої довіри, без надання будь-яких повноважень щодо цього майна. Різними є суб'єкти цих кримінальних правопорушень, оскільки при шахрайстві суб'єкт – загальний, а при привласненні, розтраті майна або заволодінні ним шляхом зловживання службовим становищем – спеціальний. Ба більше, Ю.А. Дорохіна зазначає, що за необхідності такого відмежування мають значення підстави, на яких майно знаходиться у винного. Унаслідок довірчих відносин майно може бути

передано однією особою іншій на підставі документа, тобто бути ввіреном або знаходитись у віданні останньої, або без документа. У першому випадку діяння доцільно кваліфікувати за ст. 191 КК України, у другому – як шахрайство [13, с. 594–595]

Більше того, привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України) необхідно відмежовувати від привласнення, розтрати чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні (ч. 1 ст. 191 КК України).

Так, з цього приводу слушно зазначає О.А. Слабченко, що аналіз судової судово-слідчої практики в аспекті досліджуваної проблематики ставить на порядок денний питання відмежування спеціальної суб'єкту – службової особи – від загального суб'єкту кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України у тих випадках, коли привласнення чи розтрата вчиняються матеріально відповідальною особою, яка перебуває у відповідних трудових відносинах з власником майна. При вирішенні цього питання, на думку автора, слід виходити з конкретного способу привласнення чи розтрати чужого майна, який розглядати через призму наявних у винного повноважень щодо такого майна. Іншими словами, наголошує правник, необхідно з'ясувати чи є майно такої особі ввіреном або ж перебуває у її віданні. Перший випадок, на його думку, обумовлює зобов'язальні правовідносини, другий – речово-правові, останні обумовлюють наявність у винного адміністративно-господарських повноважень щодо майна. А тому, робить наголос правник, їх використання для привласнення чи розтрати майна, суб'єкт кримінального правопорушення при кваліфікації його дій за ст. 191 КК України матиме статус службової особи. В інших випадках, вважає автор, коли майно лише ввірене особі (виключно для використання у роботі, його обслуговування, доставки тощо), або ж при невикористанні для привласнення чи розтрати своїх службових повноважень навіть при наявності статусу службової особи

(щодо майна, на яке в конкретному випадку службові повноваження з оперативного управління не поширюються, воно тільки ввіряється особі), кваліфікація діянь винного за ч. 2 ст. 191 КК України виключається [112, с. 274].

Отже, за результатом дослідження було встановлено, що привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191) необхідно відмежовувати від привласнення, розтрати чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні (ч. 1 ст. 191 КК України) – за суб'єктом складу кримінального правопорушення. Від шахрайства (ст. 190 КК України) – за безпосереднім об'єктом, суб'єктом (використання можливостей службового становища). Від зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – за предметом кримінального правопорушення (у випадку ст. 364 КК України, службова особа не заволодіває чужим майном, на відміну від ч. 2 ст. 191 КК України).

Ба більше, зазначене вище доводить, що напрацювання наукових положень з приводу відмежування привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем має як загальнотеоретичне (для кримінально-правової науки), так і практичне (для роботи правоохоронних та судових органів) значення.

3.2. Кваліфікація привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем

Переходячи до кваліфікації привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем процитуємо М.І. Панова.

Так, науковець зазначає, що кваліфікація кримінальних правопорушень є одним із найбільш важливих і відповідальних етапів застосування норм закону про кримінальну відповідальність. Правильна кваліфікація кримінального правопорушення виступає необхідною умовою реалізації конституційного принципу законності у кримінальному судочинстві, досконалого та юридично виваженого досудового розслідування і розгляду кримінальних проваджень у судах, призначення особам, визнаним винними за вироком суду, справедливого й обґрунтованого покарання чи звільнення їх від кримінальної відповідальності або від покарання [36, с. 4].

Разом із тим, як зазначає О. Ус, одним із основних складників боротьби зі правопорушеннями є правильна кваліфікація кримінального правопорушення, тобто правильна кримінально-правова оцінка поведінки (діяння) особи шляхом встановлення кримінально-правових (юридично значущих) ознак, визначення кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню, і встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) ознак вчиненого діяння конкретному складу кримінального правопорушення, передбаченому КК України, за відсутності фактів, що виключають протиправність діяння [143, с. 196].

Ба більше, на думку В.В. Сухоноса, основу кваліфікації кримінального правопорушення становить конкретний склад кримінального правопорушення, передбачений диспозицією відповідної статті Кримінального кодексу України. Конкретний склад кримінального правопорушення визначається в кримінальному законі не як певне ціле, а у вигляді його ознак. Так, на думку автора, ознака складу кримінального правопорушення – це поняття, виражене в кримінальному законі одним терміном або кількома, а також, в окремих випадках, в іншому законі та/або іншому нормативному акті чи міжнародному договорі. Також, зазначає науковець, слід мати на увазі, що ознаки складу кримінального правопорушення з позицій їх визначення в кримінальному законі можуть

бути класифіковані ще за деякими критеріями. Так, після обов'язкових і факультативних ознак це є:

- нормативне джерело;
- кримінально-правова значущість;
- ступінь суспільної небезпеки;
- гносеологічна сутність;
- визначеність;
- ступінь постійності;
- специфіка кримінального опису в законі [122, с. 23–24].

Таким чином, доцільність та актуальність огляду питань, що стосуються кваліфікації привласнення, розтрата або заволодіння чужим майно шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем не викликає сумніву.

На думку О. Ус, під час кваліфікації будь-якого кримінального правопорушення необхідно враховувати загальні (базові) правила (вимоги) кримінально-правової оцінки вчиненого діяння (кваліфікації кримінального правопорушення):

1. Проведення ретельного дослідження фактичних обставин вчиненого діяння, що, на її думку, надасть можливість правильно оцінити:

1) об'єкт кримінального правопорушення (родовий та безпосередній (основний та додатковий) види об'єктів кримінального правопорушення), предмет кримінального правопорушення та потерпілого від кримінального правопорушення;

2) об'єктивну сторону кримінального правопорушення (суспільно небезпечне діяння (дію чи бездіяльність), а також суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, спосіб, місце, час, обстановку, засоби (знаряддя) вчинення кримінального правопорушення, якщо вони є обов'язковими ознаками об'єктивної сторони конкретного складу кримінального правопорушення);

3) суб'єкт кримінального правопорушення (фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може підлягати кримінальній відповідальності, або спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення);

4) суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення (вина, а також мотив і мета, якщо вони є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони конкретного складу кримінального правопорушення). Разом із тим, наголошує авторка, для розкриття змісту окремих ознак наведених елементів складу кримінального правопорушення необхідно також використовувати нормативно-правові акти інших галузей права.

2. Використання правил (вимог) кваліфікації, що розроблені в доктрині кримінального права та апробовані слідчо-судовою практикою, а саме правил кваліфікації:

1) кримінальних правопорушень з альтернативними, оціночними, бланкетними та кваліфікуючими або привілейованими ознаками елементів складу кримінального правопорушення;

2) кримінальних правопорушень із матеріальним і формальним складом (встановлення моменту закінчення кримінального правопорушення);

3) залежно від форми вини конкретного складу кримінального правопорушення, видів умислу, його спрямованості та його трансформації;

4) у разі конкуренції мотивів і цілей вчинення кримінального правопорушення;

5) у разі конкуренції кримінально-правових норм;

6) незакінченого кримінального правопорушення;

7) співучасті у вчиненні кримінального правопорушення;

8) множинності кримінальних правопорушень;

9) конкретних видів кримінальних правопорушень тощо [143, с. 200].

Як зазначає О. Книженко у структурі злочинності кримінальні правопорушення проти власності, до яких належить привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, завжди посідали перше місце. Здавалось би, наголошує науковець, що

поширеність цих кримінальних правопорушень мала б сприяти розробленості проблем, пов'язаних з їхньою кримінально-правовою оцінкою. Проте, незважаючи на це, а також на приділення доктриною кримінального права значної уваги кримінальним правопорушенням проти власності, донині як у судовій практиці, так і в науці залишається низка дискусійних питань щодо їхньої оцінки. До кола таких питань, на її думку, належить відмежування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем від крадіжки, шахрайства, а також від невиконання цивільно-правових зобов'язань тощо [39, с. 82].

Нагадаємо також читачу, що привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, законодавцем віднесено до розряду корупційних кримінальних правопорушень.

Так, відповідно примітки до ст. 45 КК України «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» зазначено, що корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу. Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 цього Кодексу [55].

Проте, ще 10 лютого 2014 року у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» примітка до ст. 45 КК України виглядала дещо інакше. Цікавим є те, що корупційним кримінальним правопорушенням визнавалася не вся ст. 191 КК України, а лише її друга частина. Яка безпосередньо і передбачала кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Так, примітка до ст. 45 КК України виглядала наступним чином: «Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені частиною другою статті 191, частиною другою статті 262, частиною другою статті 308, частиною другою статті 312, частиною другою статті 313, частиною другою статті 320, частиною першою статті 357, частиною другою статті 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 354, 364, 364-1, 365-2, 368-370 цього Кодексу» [96].

Але, вже 12 лютого 2015 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» № 198-VII, та викладено примітку до ст. 45 КК України в новій редакції. В результаті чого всю ст. 191 КК України віднесено до корупційних кримінальних правопорушень.

Так, примітка до ст. 45 КК України отримала наступний вигляд: «Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу» [88].

Отже, з метою дослідження питання, щодо кваліфікації привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем – корупційним кримінальним правопорушенням. Необхідно звернути свою увагу, на поняття корупційного кримінального правопорушення, та встановлення його ознак.

Однак, перш ніж перейти до безпосереднього дослідження, необхідно звернути увагу, що з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22

листопада 2018 року № 2617-VIII, було законодавцем було запропоновано нову класифікацію суспільно небезпечних діянь за КК України.

Так, кримінальні правопорушення було поділено на кримінальні проступки і злочини. Кримінальним проступком було передбачено цим Кодексом діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. А злочини, в свою чергу було кваліфіковано на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Під нетяжким злочином запропоновано розуміти передбачене цим Кодексом діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років. Під тяжким злочином передбачене цим Кодексом діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. А під особливо тяжким злочином передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі [89].

Отже, з метою визначення основних понять що стосуються корупції, звернемось до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII.

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди

особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. А правопорушення, пов'язане з корупцією, в свою чергу – це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [94].

Як можемо побачити, відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», законодавцем виділяються корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення. Виключною відмінністю між ними, є ознаки корупції. Так, задля того, щоб кримінальне правопорушення визнавалось корупційним, воно повинно мати ознаки корупції. Тому, спробуємо з'ясувати ознаки корупційних кримінальних правопорушень.

Так, на думку А.В. Савченко, при визнанні кримінального правопорушення корупційним необхідно говорити про такі його ознаки, як:

- 1) суспільна небезпечність;
- 2) протиправність (передбачення його у КК України);
- 3) наявність діяння, що містить ознаки корупції;
- 4) учинення його спеціальним суб'єктом;
- 5) наявність виключно умисної форми вини;
- 6) караність [103, с. 17].

Ба більше, чималої уваги привертає запропонована А.В. Савченком класифікація корупційних кримінальних правопорушень (за групуванням у примітці до ст. 45 КК України, за родовим об'єктом та суб'єктом).

Так, науковець зазначає, що залежно від послідовності групування корупційних кримінальних правопорушень у примітці до ст. 45 КК України та вчинення чи невчинення їх шляхом зловживання службовим становищем, усі корупційні кримінальні правопорушення можна поділити на два види: а) корупційні кримінальні правопорушення, вчинені шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України); б) окремі корупційні кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також у сфері службової діяльності й професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 КК України) [103, с. 19].

Разом із тим, науковець пропонує розмежувати корупційні кримінальні правопорушення за родовим об'єктом посягання: 1) корупційний кримінальний правопорушення проти власності (ст. 191 КК України); 2) корупційне кримінальне правопорушення у сфері господарської діяльності (ст. 210 КК України); 3) корупційне кримінальне правопорушення проти громадської безпеки (ч. 2 ст. 262 КК України); 4) корупційні кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 308, 312, 313, 320 КК України); 5) корупційні кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст. 354 і 357 КК України); 6) корупційні кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 КК України); 7) корупційний кримінальний правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби/корупційний військовий злочин (ст. 410 КК України). За суб'єктами корупційні кримінальні правопорушення, на думку автора, можна поділити на ті, що вчиняються: а) службовими особами юридичних осіб публічного права (ст. 364 КК України); б) службовими особами юридичних осіб приватного права (ст. 364-1 КК України); в) особами, які не є державними

службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (ст. 365-2 КК України); г) працівниками підприємства, установи чи організації, які не є службовими особами, або особами, які працюють на користь підприємства, установи чи організації (частини 3 і 4 ст. 354 КК України); г) загальними суб'єктами (частини 1 і 2 ст. 354 або ст. 369 КК України); д) військовою службовою особою (наприклад, ст. 410 КК України) тощо [103, с. 19].

Як можемо побачити, на думку А.В. Савченко, привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем відноситься до корупційних кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем. За родовим об'єктом посягання, на думку автора, ч. 2 ст. 191 КК України відноситься до корупційних кримінальних правопорушень проти власності.

Ба більше, із запропонованого законодавцем визначення «корупції», можемо зрозуміти, що обов'язковою ознакою корупційного кримінального правопорушення виступає неправомірна вигода. Визначення останньої міститься, знов-таки в Законі України «Про запобігання корупції».

Так, неправомірна вигода – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [94].

Отже, із зазначеного вище виходить, що привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем дійсно має всі ознаки корупційного кримінального правопорушення. Враховуючи це, ч. 2 ст. 191 має бути кваліфікована, як корупційне кримінальне правопорушення. При цьому, мають бути враховані всі передбачені КК України для суб'єкта кримінального правопорушення наслідки.

Висновки до розділу 3

За результатом дослідження було встановлено, що привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191) необхідно відмежовувати від привласнення, розтрати чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні (ч. 1 ст. 191 КК України) – за суб'єктом складу кримінального правопорушення. Від шахрайства (ст. 190 КК України) – за безпосереднім об'єктом, суб'єктом. Від зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – за предметом кримінального правопорушення. Це доводить, що напрацювання наукових положень з приводу відмежування привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем має як загальнотеоретичне (для кримінально-правової науки), так і практичне (для роботи правоохоронних та судових органів) значення.

Привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем дійсно має всі ознаки корупційного кримінального правопорушення. Враховуючи це, ч. 2 ст. 191 має кваліфікуватись, як корупційне кримінальне правопорушення. При цьому, мають бути враховані всі передбачені КК України для суб'єкта кримінального правопорушення наслідки.

Встановлено, що для більшості досліджуваних зарубіжних країни характерним покаранням за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є штраф. Разом із тим, зосереджено увагу на тому, що для більшості корупційних кримінальних правопорушень передбачених приміткою до ст. 45 КК України характерне покарання у вигляді штрафу. Враховуючи це, пропонується оновлена санкція до ч. 2 ст. 191 КК України в такій редакції: карається штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот

п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років,. Такий розмір штрафу буде узгоджуватись із санкцією до ч. 1 ст. 364 КК України. Адже, привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим обов'язком виступає спеціальним складом по відношенню до зловживання владою або службовим становищем.

ВИСНОВКИ

У дисертації удосконалено теоретичні положення кримінального права в частині відповідальності за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та напрацьовано пропозиції з удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

1. У результаті дослідження загальних засад кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем встановлено, що ч. 2 ст. 191 КК України відповідає основним підставам соціальної обумовленості кримінально-правових норм, тобто є соціально обумовленою.

2. Дослідження генези кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем надало змогу сформулювати такі історичні етапи його розвитку:

– з XI ст. по 1649 р. – етап від Руської Правди до Соборного Уложення 1649 р. (період становлення інституту відповідальності за злочини проти власності);

– з 1649 р. по 1716 р. – етап від Соборного Уложення 1649 р. до «Військового артикулу» 1716 р. (період становлення прообразу відповідальності за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

– з 1716 р. по 1845 р. – етап від «Військового артикулу» 1716 р. до Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. (період визнання привласнення або розтрати чужого майна службовою особою службовим злочином);

– з 1845 р. по 1927 р. – етап від Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. до Кримінального кодексу 1927 р. (період визнання привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном службовою особою злочином у сфері власності);

– з 1927 р. по 2001 р. – етап від Кримінального кодексу 1927 р. до Кримінального кодексу 2001 р. (період становлення сучасної кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем);

– з 2001 р. по сьогодні – етап від Кримінального кодексу 2001 р. по теперішній час (період сучасного розвитку кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем з урахуванням змін в умовах воєнного стану).

3. Дослідження закордонного досвіду надало можливість зробити висновок, що кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем характерна для більшості країн пострадянського простору. Водночас аналіз закордонного кримінального законодавства показав, що відповідальність за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем розміщена в розділах або главах про відповідальність за злочини проти власності, що, у свою чергу, надає змогу стверджувати, що родовим об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень виступають суспільні відносини у сфері охорони власності.

4. В результаті дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем було встановлено, що безпосереднім об'єктом ч. 2 ст. 191 КК України виступають суспільні відносини щодо охорони права власності. Додатковим обов'язковим

об'єктом виступають суспільні відносини у сфері нормального функціонування державної служби (у широкому розмінні цього поняття).

5. Дослідження об'єктивної сторони привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем свідчить про те, що кримінальне правопорушення як суспільно небезпечне діяння може вчинитися виключно у формі дії, яка має бути виражена виключно як привласнення, розтрата або заволодіння.

6. Суб'єкт кримінального правопорушення є спеціальним, і характеризується як фізична осудна особа, яка вчинила привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем, досягши при цьому загального віку настання кримінальної відповідальності.

7. Суб'єктивна сторона привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем характеризується виключно прямим умислом, корисливим мотивом та метою незаконного збагачення (отримання неправомірної вигоди).

8. За результатом дослідження було встановлено, що привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191) необхідно відмежовувати від: привласнення, розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні (ч. 1 ст. 191 КК України) – за суб'єктом складу кримінального правопорушення; шахрайства (ст. 190 КК України) – за безпосереднім об'єктом та суб'єктом; від зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – за предметом кримінального правопорушення. Це доводить, що напрацювання наукових положень з приводу відмежування привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем має як загальнотеоретичне (для кримінально-правової науки), так і практичне (для роботи правоохоронних та судових органів) значення.

9. Доведено, що привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, дійсно, має всі ознаки корупційного кримінального правопорушення. Враховуючи це, ч. 2 ст. 191 має кваліфікуватись як корупційне кримінальне правопорушення. При цьому мають бути враховані всі передбачені КК України для суб'єкта кримінального правопорушення наслідки.

10. Встановлено що відповідальність за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем розміщена в розділах або главах про відповідальність за злочини проти власності, що, у свою чергу, надає змогу стверджувати, що родовим об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень виступають суспільні відносини у сфері охорони власності. Предметом проаналізованих кримінальних правопорушень виступає чуже майно. У кримінальному законодавстві Грузії поряд із чужим майном законодавець виділяє майнові права; у Пенітенціарному кодексі Естонії – рухомі речі; за кримінальним законодавством Латвії – наркотичні, психотропні, сильнодіючі, отруйні чи радіоактивні речовин, вибухові речовини, вогнепальну зброю або боєприпаси; у кримінальному законодавстві Литви – право на майно. Об'єктивна сторона досліджуваного виду кримінальних правопорушень більшості країн характеризується діянням у вигляді привласнення або розкрадання (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). У Пенітенціарному кодексі Естонії та Кримінальному кодексі Литви кримінальні правопорушення можуть вчинятися лише у формі привласнення. У Кримінальному законодавстві Молдови кримінальне правопорушення може вчинятися у формі привласнення, розкрадання або користування. Суб'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень за більшістю актів кримінального законодавства виступає службова особа (Азербайджан, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Молдова,

Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). За кримінальним законодавством Білорусі, Латвії та Литви суб'єктом виступає особа, якій майно було ввірено або у віданні якої воно перебувало. Більше того, за кримінальним законодавством Естонії та Литви суб'єктом кримінального правопорушення може виступати юридична особа. Суб'єктивна сторона досліджуваних кримінальних правопорушень за оглянутим закордонним кримінальним законодавством характеризується виключно умисною формою вини.

У кримінальному законодавстві Туркменістану передбачено можливість звільнення від покарання у вигляді позбавлення волі особи, яка вперше вчинила привласнення або розкрадання, і якщо вона сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала заподіяну шкоду. Проте у разі вчинення кримінального правопорушення особою, яка обіймає державну посаду, шляхом зловживання своїм службовим становищем, така можливість відсутня. Для інших досліджуваних країн пострадянського простору така практика не є характерною.

Встановлено, що для більшості досліджуваних країн характерним покаранням за привласнення, розтрату чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є штраф. Водночас зосереджено увагу на тому, що для більшості корупційних кримінальних правопорушень передбачених приміткою до ст. 45 КК України характерним є покарання у вигляді штрафу. Враховуючи це, пропонується до санкції ч. 2 ст. 191 КК України додати штраф від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Такий розмір штрафу узгоджуватиметься із санкцією ч. 1 ст. 364 КК України. Адже привласнення, розтрата чи заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим обов'язком є спеціальним складом відносно зловживань владою чи службовим становищем.

11.3 урахуванням додаткових негативних наслідків визнання особи винуватою у вчиненні корупційного кримінального правопорушення (внесення запису до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили

корупційні або пов'язані із корупцією правопорушення, неможливістю бути звільненим від покарання із випробуванням та ін.), доведено необхідність письмового ознайомлення підозрюваного із ними під час досудового розслідування та доведення стороною обвинувачення наявності не лише корисливого мотиву, а й мети отримання неправомірної вигоди за всіма кримінальними провадженнями про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Ю.В. Кримінальне право України: Заг. частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : МАУП, 2004. 328 с.
2. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128–131.
3. Артикул воинскій съ краткимъ толкованіємъ и съ процессами. Въ Санктпетербурге: при Императорской Академіи Наукъ, 1789 года. 135 с.
4. Ахмедов В.А. Об'єкт злочинів проти правосуддя як одна з підстав їх наукової класифікації: сучасні теоретичні підходи і практичне значення. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 276–279.
5. Балабанова Д.О. Загальні засади теорії криміналізації. *Актуальні проблеми держави і права*. № 47. 2009. С. 145–148.
6. Бандурка І.О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 70–75. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2015_2_15.
7. Бандурка І.О. Спеціальний суб'єкт як елемент складу злочинів, вчинених проти дітей. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 21–25.
8. Бандурка О.М. Історія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. Харків : Майдан, 2018. 616 с.
9. Берзін П.С., Волинець Р.А., Хоменко М.М. Право на майно та майнове право як предмети заволодіння, що вчиняється шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 126–149.
10. Берило О. Кримінальне законодавство зарубіжних країн про відповідальність за ненадання допомоги хворому медичним працівником. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 181–185.

11. Биков К.Г. До питання про формулу предмета злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Харків, 2017. С. 23–28.
12. Білецький Л. Руська правда й історія її тексту / за ред. Юрія Книша. Вінніпег : Українська Вільна Академія Наук в Канаді, 1993. 166 с.
13. Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.
14. Брич Л.П., Навроцький В.О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні: монографія. Київ : Атіка, 2000. 288 с.
15. Бруссо К.М. Розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва: дис. на здобут. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.09. Маріуполь, 2021. 268 с.
16. Васильєв С.В. Правова доктрина – джерело процесуального права. *Актуальні питання інноваційного розвитку*. 2012. № 2. С. 70–76.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
18. Вечерова Є.М. Генезис нормативності кримінального права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Випуск 41. Том 2. С. 107–111.
19. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
20. Газдайка-Василишин І.Б. Некорисливі злочини проти власності: монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 212 с.
21. Горностай А.В. Соціальна обумовленість криміналізації замаху на злочин. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2017. № 2 (2). С. 55–65.
22. Гриненко І. Ознаки суб'єкта злочину як критерії класифікацій злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 182–187.

23. Демків Р.Я. Правовий прецедент та його співвідношення з законом як основним джерелом права в Україні. *Митна справа*. 2015. № 3 (99). Частина 2. С. 8–14.
24. Дзюба Ю.П. Суспільна небезпечність злочинів та соціальна обумовленість кримінально-правової заборони. *Форум права*. 2014. № 4. С. 130 – 134.
25. Дорохіна Ю.А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження: монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.
26. Дрішлюк А.І. Поняття джерела права та його форми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 15–19.
27. Дунас О.І. З'ясування сутності джерел права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6-3. Том 1. С. 5–8.
28. Енциклопедичний словник Брокгауза та Ефрона: в 86 т. Т. XXXIIа. Санкт-Петербург, 1901. 960 с.
29. Єрмакова Г.С. Поняття та зміст релігійного фактору у правовій доктрині. *Європейські перспективи*. 2014. № 7. С. 54–58.
30. Єфремова Н.В. Історія держави і права України. Частина I: навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2012. 300 с.
31. Захарченко П.П. Історія держави і права України: підручник. Київ : Атіка, 2005. 368 с.
32. Іванов В.М. Історія держави і права України: підручник. Київ : МАУП, 2007. 552 с.
33. Історія держави і права України: навчальний посібник / за ред. В.М. Калашнікова. Дніпропетровськ, 2012. 261 с.
34. Кабаєв В.М. Ознаки службової особи, яка займає особливо відповідальне становище, як спеціального суб'єкта злочину в кримінальному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 337–341.

35. Кармаліта М.В. Правова доктрина – джерело (форма) права. дисертація на здобут. наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.01. Київ, 2011. 199 с.
36. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. / за ред. М.І. Панова. Харків : Право, 2016. 356 с.
37. Кваліфікація окремих злочинів у сфері економіки: практ. посіб. / за заг. ред. В.В. Шаблистого. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. 124 с.
38. Квятковська Б.І. Судовий прецедент: деякі теоретичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Випуск 21. Частина II. Том 1. С. 52–55.
39. Книженко О. Проблеми кваліфікації привласнення чи розтрати чужого майна особою, якій це майно було ввірене чи перебувало в її віданні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3. С. 82–89.
40. Ковальова С.Г. Судебник великого князя Казимира Ягайловича: монографія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 112 с.
41. Кодекси чинюятии Чумхурии Тоҷикистон: веб-сайт. URL : [https://ihl-databases.icrc.org/ihl-nat/a24d1cf3344e99934125673e00508142/a971afbae5b8fdb6c125772000497723/\\$FILE/Penal%20Code_tg.pdf](https://ihl-databases.icrc.org/ihl-nat/a24d1cf3344e99934125673e00508142/a971afbae5b8fdb6c125772000497723/$FILE/Penal%20Code_tg.pdf) (дата звернення: 24.04.2022).
42. Колос С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 196–199.
43. Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Конвенції від 31.10.2003. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#top (дата звернення: 16.12.2022).
44. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

45. Копик Ю.В. Кримінальне право на українських землях у складі Великого Князівства Литовського: дис. на здобут. наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.01. Львів, 2015. 220 с.

46. Коров'як О.Я. Правовий звичай як джерело права. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2019. Том 30 (69). № 6. 2019. С. 14–17.

47. Корунчак Л.А. Джерела права: синергетичне бачення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 53. Том 1. С. 31–34.

48. Кривоускова К.Л. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм про публічні заклики до вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 4. 2022. С. 298–303.

49. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 1. Луганськ: видавництво «Елтон-2», 2012. 780 с.

50. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекції / за ред. М.Й. Коржанського. Київ : Атіка, 2001. 432 с.

51. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за заг. ред. проф. В.М. Бесчастного та О.М. Джузи. Київ : ВД «Дакор», 2018. 386 с.

52. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

53. Кримінальний кодекс України (проект). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/12/30/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-30-12-2022.pdf> (дата звернення: 15.05.2024).

54. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. Харків : Право, 2013. 1040 с.

55. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.12.2022).
56. Кримінальний кодекс УРСР від 8 червня 1927 року. Київ : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1950. 167 с.
57. Кримінальний кодекс: Кодекс від 28.12.1960. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (дата звернення: 13.10.2022).
58. Лопашук Д.І. Убивство, вчинене на замовлення: кримінально-правова характеристика: дис. на здобут. наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. Київ, 2018. 299 с.
59. Макаренко О.В. Злочини і покарання в праві української Гетьманської держави 1648–1657 рр.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 22 с.
60. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79654891> (дата звернення: 15.04.2022).
61. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80330103> (дата звернення: 15.04.2022).
62. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94626649> (дата звернення: 15.04.2022).
63. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80181431> (дата звернення: 26.05.2022).
64. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/92771956/> (дата звернення: 26.05.2022).
65. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/35794481> (дата звернення: 26.05.2022).
66. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. для студ. юрид. вузів і фак. Київ : А.С.К., 2001. 352 с.
67. Мінченко А., Мазур А. Міжнародні нормативні акти як джерела регулювання зовнішньоекономічних відносин та їх співвідношення з

національним законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 64–68.

68. Михайліна Т. Іманентність правосвідомості щодо системи джерел права. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 175–178.

69. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ : Паливода А.В., 2011. 192 с.

70. Музиченко П.П. Екземпляри видань Статуту Великого князівства Литовського 1588 р. у наукових бібліотеках Одеси. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 126–130.

71. Музиченко П.П. Статут Великого Князівства Литовського 1529 року: від права усного до права писаного. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 45. С. 135–139.

72. Наконечна І.М. Поняття кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак складу злочину. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 313–317.

73. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. М.В. Лошицького. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2019. 864 с.

74. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.

75. Новікова М. Загальнотеоретичні підходи до визначення поняття «джерела права». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 71–75.

76. Озель В. Звичай у системі права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 201–205.

77. Орлов, Ю., & Ступник, Я. (2023). Кримінологічний аналіз екологічної злочинності в Україні: від ординарної ситуації до контексту війни. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, 29(2), 276–288. <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.22>.

78. Пархоменко Н. Концептуальні основи теорії джерел права. *Право України*. 2017. № 6. С. 9–16.

79. Пащенко О.О. Криміналізація та соціальна обумовленість. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). С. 41–76.

80. Пащенко О.О. Обставини, що визначають соціальну обумовленість охоронних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність). *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р.* С. 210–213.

81. Пащенко О.О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: проблеми міждисциплінарних зв'язків. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 9–10 жовт. 2014 р.) / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2014. С. 150–154.*

82. Пащенко О.О. Співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Випуск 35. С. 59–63.

83. Пащенко О.О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: дис. на здобут. наук. ступ. док. юрид. наук за спец. 12.00.08. Харків, 2019. 449 с.

84. Пенитенциарный кодекс Эстонии: веб-сайт. URL : <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КО'ДЕКС%2020.07.2020.pdf> (дата звернення: 24.04.2022).

85. Полянський Є.Ю. Правова доктрина як базисна концепція права: природа, структура, значення. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2015. С. 297–313.

86. Права, по которымъ судится малороссыйскый народъ. Київ: Вь университетской типографии (І.І. Завадзкого), 1879. 844 с.

87. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склавав та підготував до друку проф. С. Юшков. Київ : ВУАН, 1935. Редакція ІV.

С. 137–144. URL : <http://litopys.org.ua/yushkov/yu.htm> (дата звернення: 12.10.2022).

88. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон від 12 лютого 2015 року № 198-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#n27> (дата звернення: 10.05.2022).

89. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощеного досудового розслідування окремих категорій кримінальних справ: Закон від 22 лютого 2018 року № 2617-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

90. Про внесення змін до законодавчих актів України щодо застосування кримінальних покарань у вигляді штрафу: Закон від 08.02.1995 № 41/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41/95-вр/ed19950208#top> (дата звернення: 15.10.2022).

91. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності посадових осіб: Закон від 11.07.1995 № 282/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/282/95-вр/ed19950711#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

92. Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Української РСР: Указ від 12.01.1983. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5466-10> (дата звернення: 13.10.2022).

93. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України: Закон від 17.06.1992 № 2468-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-12/ed19920617#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

94. Про запобігання корупції: Закон від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 10.05.2022).

95. 744: Закон України від 29.06.2004. № 1906-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 12.10.2022).

96. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон від 14 лютого 2014 року № 1698-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

97. Про правонаступництво України: Закон від 12.09.1991 № 1543-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

98. Про проголошення незалежності України: Акт від 24.08.1991 № 1427-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

99. Про скасування кримінальних покарань у вигляді заслання і вислання: Закон від 06.03.1992 № 2175-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4571-10#Text> (дата звернення: 13.10.2022).

100. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова від 06.11.2009 № 10. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/VS090693?an=70> (дата звернення: 25.05.2022).

101. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова від 26.04.2002 № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text> (дата звернення: 25.05.2022).

102. Проект Уголовного уложения. Часть третія. Въ Санктпетербургъ: при Сенатской Типографіи, 1813. 115 с.

103. Савченко А.В. Корупційні злочини в Україні: проблеми кримінально- правового розуміння. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 14-24.

104. Савченко А.В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 168 с.
105. Сайфуліна Ю. В. Теоретичні засади класифікації джерел права. *Право і суспільство*. 2011. № 3. С. 28–33.
106. Самотієвич В. Відмежування кваліфікованих від самостійних складів кримінальних правопорушень. *Публічне право*. 2021. № 1 (41). С. 147–154.
107. Семеніхін І.В. Правова доктрина: поняття та особливості. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2019. Випуск 18. С. 127–139.
108. Сироватка С.С. Деякі питання визначення специфіки безпосереднього об'єкта привласнення, розтрати або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинених у співучасті. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск. Том 3. 2019. С. 130–133.
109. Сироватка С.С. Окремі аспекти соціальної зумовленості кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинені у співучасті. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 4. 2020. С. 197–203.
110. Скакун О.Ф. «Теория права и государства» и «сравнительное правоведение»: сходство и различие смежных научных дисциплин. *Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку*: збірник наукових праць / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.П. Тихого, М.М. Цимбалюка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін, І.М. Ситар. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 30–33.
111. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків : Консум, 2006. 656 с.

112. Слабченко А.О. Характеристика суб'єкту злочину, передбаченого ст. 191 КК України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 3. С. 272–275.

113. Словник української мови: в 11 тт. Том 3 / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1972. 744 с.

114. Словник української мови: в 11 тт. Том 5 / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1974. 840 с.

115. Соборное Уложение 1649 года. Ленинград: Издательство «Наука», 1987 г. 448 с.

116. Спільник С.І. Особливості кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 22–29.

117. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2003. 560 с.

118. Статути Великого князівства Литовського: у 3-х томах Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, П. Панькова. Одеса : Юридична література, 2002. 464 с.

119. Ступник Я.В., Горінецький Й. І. До питання звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 30(2). С. 123–128.

120. Стрельцов Є.Л. Складні сучасні процеси інтеграції міжнародного, зарубіжного та національного законодавства. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 43–53.

121. Стрельцов Є.Л. Сучасність та перспективи розвитку кримінального права України: 20 років потому. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*: зб. наук. пр. / редкол.:

С.В. Ківалов (голов. ред.), В.М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін [та ін.]; відпов. за вип. В.М. Дрьомін; МОН України, НУ ОЮА. Одеса : Юрид. л-ра, 2012. Т. 11. С. 365-373.

122. Сухонос В.В. Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.

123. Телесніцький Г.Н. Соціальна зумовленість кримінальної відповідальності за катування. *Юридичний вісник*. 2012. № 2 (23). С. 122–127.

124. Теорія держави і права: навч. посіб. / за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2007. 320 с.

125. Теорія держави і права: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О.М. Бандурки. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 416 с.

126. Тарасова О. В. Удосконалення законодавства щодо кримінальної відповідальності за шахрайство, учинене шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 Кримінального кодексу України). *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С. 481-488. URL : <http://www.apdp.in.ua/v72/69.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).

127. Толкачова Н.Є. Правовий звичай, узвичаєність, звичай ділового обороту – форми права сучасної України: проблеми застосування. *Соціологія права*. 2012. № 2. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39603/15-Tolkachova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.10.2022).

128. Тома М.Г. Становлення інституту спеціальної конфіскації: соціально-правова обумовленість. *Право і суспільство*. 2019. № 6 частина 2. С. 143–149.

129. Тополь Ю.О. Джерело та форма права: поняття, зміст, проблема співвідношення. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1. С. 145–151.

130. Третична А.А. Відповідальність за невиконання судового рішення в окремих джерелах (пам'ятках) кримінального права на теренах України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 1 (22). С. 198–202.

131. Туляков В.О. Основания теории декриминализации. Сучасний вимір держави та права: зб. наук. пр. / за ред В.І. Терентьева, О.В. Козаченка. Миколаїв : Іліон, 2008. С. 476–477.

132. Туляков В.О. Порівняльний метод у науці кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 29–40.

133. Уголовное право Украины. Общая часть. Конспект лекций / за общ. ред. В.И. Тютюгина. Днепропетровск: «Пороги», 1992. 166 с.

134. Уголовное уложение утвержденное 22 марта 1903 г. С.-Петербургъ: Сенатская типографія, 1903. 144 с.

135. Уголовный закон Латвии: веб-сайт. URL : <http://www.alex-lawyer.lv/ugolovnijzakonlatviirus.pdf> (дата звернення: 24.04.2022).

136. Уголовный кодекс Грузии: веб-сайт. URL : <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf> (дата звернення: 24.04.2022).

137. Уголовный кодекс Кыргызской Республики: веб-сайт. URL : <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112309?cl=ky-kg> (дата звернення: 24.04.2022).

138. Уголовный кодекс Республики Армении: веб-сайт. URL : <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus> (дата звернення: 24.04.2022).

139. Уголовный кодекс Республики Беларусь: веб-сайт. URL : <https://etalonline.by/document/?regnum=hk9900275> (дата звернення: 22.04.2022).

140. Уголовный кодекс Республики Казахстан: веб-сайт. URL : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252#pos=5;-155 (дата звернення: 24.04.2022).

141. Уголовный кодекс Российской Социалистической Федеративной Советской Республики. Издание: Военной Коллегии Верх. Трибун. В.Ц.И.К., 1922. 26 с.
142. Уложение о наказанияхъ уголовныхъ и исправительныхъ. Санктпетербургъ: Въ Типографіи Второга Отделенія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1845. 898 с.
143. Ус О. Склад злочину як підстава кримінально-правової оцінки вчиненого діяння. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/2. С. 196–201.
144. Ухач В.З. Історія держави і права України: навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.
145. Фріс П.Л. Криміналізації і декриміналізації у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.
146. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Одеса : Фенікс, 2017. 468 с.
147. Хавронюк М.І. Віхи кодифікації кримінального законодавства на українських землях. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/havronyuk-m-i-vihy-kodyfikatsiyi-kryminalnogo-zakonodavstva-na-ukrayinskyh-zemlya.pdf> (дата звернення: 15.11.2022).
148. Хейлік В.В. Об'єкт злочину в кримінальному праві: теорія та практика правозастосування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 5. С. 130–136.
149. Хохлов І.В., Шем'яков О.П. Кримінальне право України (Загальна частина): навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 272 с.
150. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1923> (дата звернення: 15.12.2022).

151. Цимбалюк М.М. Порівняльне правознавство: поступ у майбутнє. *Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку*: збірник наукових праць / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.П. Тихого, М.М. Цимбалюка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін, І.М. Ситар. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 20–24.

152. Чорномаз О.Б. Правовий прецедент як джерело права в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 42–48.

153. Чугуніков І.І. Додатковий об'єкт злочину: проблема визначення та класифікації. *Правове життя сучасної України: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М.Р. Аракелян*. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 151–155.

154. Чугуніков І.І. Об'єкт злочину та підстави криміналізації. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.) / за ред. Г.О. Ульянової; уклад.: О.В. Дикий, І.І. Братінов*. Одеса : Гельветика, 2018. С. 346–350.

155. Чугуніков І.І. Об'єкт злочину як підстава для побудови системи особливої частини Кримінального кодексу України. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2010. Т. 9. С. 389–406.

156. Шаблистий В.В. Суспільна небезпека (небезпечність) у кримінальному праві України в епоху постмодерну. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3 (11). С. 112–124.

157. Шаблистий В.В. Спроба критичного переосмислення суспільної небезпечності злочину, проступку, правопорушення. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовтня 2013 р.* редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2013. С. 225–230.

158. Шалгунова С.А., Скок О.С., Шевченко Т.В. та ін. Кримінальне право (Загальна частина): навчальний посібник. Херсон : Айлант, 2019. 296 с.

159. Шевчук Ю.І. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, поєднане з вбивством. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 15. С. 167–174. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_15_20.

160. Шемшученко Ю.С. Місія порівняльного правознавства. *Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.П. Тихого, М.М. Цимбалюка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін, І.М. Ситар*. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 25–29.

161. Школа С.М. Суб'єкт привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 4 (33). С. 94–98.

162. Юнін О.С., Шаблистий В.В. Законодавчі новели в сфері надання адміністративних послуг: дозвіл на зброю у період воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 604-606. URL : http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2023/37.pdf

163. Юнін О.С., Шаблистий В.В. Забезпечення адміністративних послуг з отримання дозволу на зброю під час війни в Україні. *Держава та регіони Серія: Право* 2023 р. № 1 (79). С. 230–234.

164. Яковлів А. Український кодекс 1743 року «Права, по которымъ судится малороссы́йскый народъ». Мюнхен : Кооперативне видавництво «Заграва», 1949. 210 с.

165. Anisimov D. Social condition of criminal liability for the illegal influence on the results of official sports competitions. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6. V. 2. P. 8–14. URL : <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/5763> (дата звернення: 12.12.2022).

166. Azərbaycan respublikasının Cinayət məəcəlləsi: веб-сайт. URL : <https://www.e-qanun.az/framework/46947> (дата звернення: 20.04.2022).

167. Codul penal al Republicii Moldova: веб-сайт. URL : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109495&lang=ro URL : (дата звернення: 24.04.2022).

168. Rufanova Viktoriia, Shablysty Volodymyr, Spilnyk Serhiy, Sydorenko Nataliia, Mozol Stanislav. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*. Volume 11 - Issue 53: May, 2022. Page 220-226.

169. Kosiachenko, K., Pochtovyi, M., Kyrychenko, H., Spilnyk, S., & Mozol, V. (2022). Activity of NGOs as a constituent element of policy in the field of combating crime *Amazonia Investiga*, 11 (56), 56-65.

170. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: веб-сайт. URL : https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150# (дата звернення: 24.04.2022).

171. O‘zbekiston respublikasining Jinoyat kodeksi: веб-сайт. URL : <https://lex.uz/acts/-111453> (дата звернення: 24.04.2022).

172. Türkmenistanyň jenaýat kodeksi: веб-сайт. URL : <https://ombudsman.gov.tm/doc/Jenayat%20kodeksi.pdf> (дата звернення: 24.04.2022).

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковано
основні наукові результати дисертації*

1. Петров В.І. Становлення кримінально-правових норм про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (XI ст. – XVIII ст.). *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 156–161.
2. Петров В.І. Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем: порівняльно-правове дослідження зарубіжного досвіду пострадянських країн. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6(42). С. 208–215.
3. Петров В.І. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2. С. 189–194.
4. Петров В.І. До Питання про кваліфікацію привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №6. С. 200–205.
5. Петров В.І. Об'єктивна сторона привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 177–181.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Петров В.І. Про привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем як корупційне кримінальне правопорушення. Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25–26 січня 2023 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 139–141.

7. Петров В.І. Окремі питання об'єктивної сторони привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 07–08 лютого 2024 р. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 171–173.

Додаток 2

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ

КОДИФІКАТОР

Загальна кількість матеріалів	100 віроків – 100 %
-------------------------------	---------------------

Т – 1.

РОЗПОДІЛ МАТЕРІАЛІВ, ЩО ДОСЛІДЖУЮТЬСЯ, ЗА РОКАМИ, %

рік	%
2019	12
2020	26
2021	29
2022	21
2023 (січень – березень)	12

Т – 2.

ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТЕНТУ
(ЛОКАЛЬНІСТЬ),%

Область	%
Вінницька	6
Волинська	3
Дніпропетровська	13
Донецька	0
Житомирська	4
Закарпатська	1
Запорізька	2
Івано-Франківська	1
Київська	12
Кіровоградська	6
Луганська	0
Львівська	5
Миколаївська	0
Одеська	9
Полтавська	7
Рівненська	2
Сумська	1
Тернопільська	1
Харківська	6
Херсонська	0

Хмельницька	8
Черкаська	6
Чернівецька	5
Чернігівська	2

Т- 3.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ СУДАМИ, %

суд	%
Районні	53
Міжрайонні	0
Районні у містах	24
Міські	1
Міськрайонні	22

Т – 4.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ЗА СТАТТЮ, %

Стать	%
Чоловіки	45
Жінки	55

Т - 5

МІСЦЕ НАРОДЖЕННЯ/ПЕРЕБУВАННЯ ЗЛОЧИНЦІВ, %

Місце народження/перебування	%
Місто	42
Селище міського типу	10
Село	45
Місця позбавлення волі	0
Не зазначено	3

Т- 6

СІМЕЙНИЙ СТАН ЗЛОЧИНЦЯ, %

Сімейний стан	%
У шлюбі – 64	
Одружений	41
Заміжня	23
Неодружені – 14	
Неодружений	2
Незаміжня	12
Розлучені – 12	
Розлучений	2
Розлучена	10
У цивільному шлюбі – 1	
Цивільний шлюб	1
Не зазначено - 9	
Вдови - 0	

Т -7

НАЯВНІСТЬ УТРИМАНЦІВ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ, %

Діти/утриманці	%
1-го	17
2-х	23
3-є і більше	5
Наявність утриманців	3
Утриманці відсутні	10
Не вказано	42

**ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ЗА ОСВІТОЮ НА ЧАС
ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, %**

Освіта	%
Вища, фахова передвища	51
Професійна (професійно-технічна)	18
Базова середня та профільна середня	19
Початкова	0
Без освіти	0
Не зазначено	12

ЗАЙНЯСТІСТЬ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ, %

Посада, що обіймав злочинець	%
Військовослужбовці	3
Військовослужбовець (матеріально-відповідальна особа).	1
Старшина - начальник групи логістики відділення інспекторів прикордонної служби	1
Начальник польової лазні взводу забезпечення роти матеріального забезпечення військової частини польова пошта НОМЕР 2.	1
Правоохоронці	1
Поліцейський сектору реагування патрульної поліції відділення №1	1
Особи органів місцевого самоврядування	14
Голова Кубейської сільської ради Болградського району Одеської області	1
Голова Коропської селищної ради Чернігівської області	1
Голова Хирівської міської ради Старосамбірського району Львівської області.	1
Головний бухгалтер сільської ради	1
Депутат Набутівської сільської ради Черкаського району Черкаської області восьмого скликання	1
Інспектор Багаточернечинської сільської ради Сахновщинського району Харківської області з виконанням обов'язків головного	1

бухгалтера.	
Міський голова м. Кодимськ Одеської області .	1
Секретар Волице-Полівської сільської ради Теофіпольського району Хмельницької області.	1
Секретар Хирівської міської ради Старосамбірського району Львівської області.	1
Сільський голова Завадівської сільської ради Володарського району Київської області	1
Сільський голова Михнівської сільської ради Лубенського району Полтавської області.	1
Сільський голова Новаківської сільської ради Лубенського району	1
Службові особи Розквітівської об'єднаної територіальної громади Березівського району Одеської області.	2
Посадовці державних адміністрацій	1
Голова Борзнянської районної державної адміністрації Чернігівської області .	1
Відповідальні особи дільничної виборчої комісії	3
Голова дільничної виборчої комісії №681547 територіального виборчого округу №190 з виборів Президента України 31березня 2019року.	1
Голова дільничної виборчої комісії №120569 територіального виборчого округу №37 під час організації та проведення повторного голосування на чергових виборах Президента України від 21 квітня 2019 року.	1
Керівник державного колегіального органу - голова Павлівської сільської виборчої комісії Тальнівського району Черкаської області.	1
Працівники ПАТ «Ощадбанк»	5
Провідний економіст служби роздрібного бізнесу територіально відокремленого безбалансового відділення № 10020/0403 - філії Харківського обласного управління публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України».	1
Контролер касира відділення №10003/0391 IV типу філії Дніпропетровського обласного управління публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України».	1
Керуюча територіального відокремленого безбалансового відділення №10013/012 філії-Львівського обласного управління АТ «Ощадбанк» старшим контролером-касиром територіального відокремленого безбалансового відділення IV типу №10013/016 філії - Львівського обласного управління АТ «Ощадбанк»	1
Провідний спеціаліст служби роздрібного бізнесу ТВБВ №10010/0334 філії-Кіровоградського обласного управління АТ «Ощадбанк»	1
Завідувач сектору організації продажів ТВБВ №10025/066 філії -	1

Чернівецького обласного управління АТ «Ощадбанк»	
Працівники ПАТ «Укрпошта»	26
В.о. директора Дніпропетровської філії АТ «Укрпошта»	1
Начальник відділення зв'язку ПВПЗ №23 Кіровоградської дирекції АТ «Укрпошта»	1
Начальник відділення зв'язку поштового відділення поштового зв'язку Сальниця Хмільницького району Вінницької області	1
Начальник відділення зв'язку поштового ПВПЗ №81 ВПЗ Вінницького району Відділення поштового зв'язку ПАТ «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку „Оселівка розташованого в с. Оселівка Кельменецького району Чернівецької області	1
Начальник відділення поштового зв'язку «Ковель-1» Волинської дирекції АТ «Укрпошта».	1
Начальник відділення поштового зв'язку «Розквіт» V гр. (67324) Центрального відділення поштового зв'язку Березівка V гр. (67300) Одеської дирекції ПАТ «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку № 01043 ПАТ «Укрпошта».	1
Начальник відділення поштового зв'язку № 120 Харківської дирекції УДППЗ «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку №12516 Щигліївка Житомирської дирекції Акціонерного товариства «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку Велика Севастянівка Черкаської дирекції ПАТ «Укрпошта».	1
Начальник відділення поштового зв'язку ВПЗ Стасі Диканського району Полтавської дирекції АТ «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку Гнівань Тиврівського району Вінницької дирекції АТ «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку Городне Харківської дирекції АТ «Укрпошта»,	1
Начальник відділення поштового зв'язку Лебедівка ЦВПЗ Кам'янка - 1 ЦПЗ № 6 Черкаської дирекції ПАТ «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку Маловодяне Долинського району Кіровоградської дирекції АТ «Укрпошта».	1
Начальник відділення поштового зв'язку Очеретувате Центра поштового зв'язку № 8 Дніпропетровської дирекції УДППЗ «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку с. Софіївка Криворізького району Дніпропетровської дирекції Акціонерного товариства «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку Степанівка Центру поштового зв'язку № 5 Полтавської дирекції АТ «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку Хутірське Центру поштового зв'язку № 5 Дніпропетровської дирекції УДППЗ «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку Центру поштового зв'язку № 2 Одеської дирекції Українське державне підприємство поштового	1

зв'язку «Укрпошта»	
Начальник відділення поштового зв'язку Центру поштового зв'язку № 2 Одеської дирекції Українське державне підприємство поштового зв'язку «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку Центру поштового зв'язку № 2 Одеської дирекції Українське державне підприємство поштового зв'язку «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку с. Михайлівка району Хмельницької дирекції Акціонерного товариства «Укрпошта»	1
Начальник відділення поштового зв'язку с. Білоусівка ЧД ПАТ «Укрпошта»	1
Начальника відділення поштового зв'язку ЦВПЗ «Укрпошта» Кіцмань Чернівецької області	1
Суб'єкти підприємницької діяльності	29
Керуюча магазином «PROSTOR» ТОВ «СТИЛЬ Д»	1
Заступник керуючого магазином відділення мережі магазинів «ПроСтор».	1
Директор ПП «Автобан А.С.А»	1
Директор Товариства з обмеженою відповідальністю «Дніпро Агротехніка Плюс»	1
Матеріально-відповідальна особа ТОВ «Вінсіт»	1
Адміністратор торгового залу у магазині «ЄВА 1839» Товариства з обмеженою відповідальністю «РУШ»	1
Головний бухгалтер ТОВ «Центр 333»	1
Службова особа юридичної особи приватного права Товариства з обмеженою відповідальністю «Споживчий Центр»	1
Продавець магазину «ЄВА 1839»	1
Начальник відділу транспорту ТОВ «Роял Фуд»	1
Службова особа АЗС №18-04 ПП «АМІК-Україна»	1
Директор Приватного підприємства «БК-2»	1
Заступник начальника відділу роздрібної торгівлі посадовою особою, наділеною організаційно-розпорядчими функціями ТОВ «СВП ПЛЮС»	1
Головний бухгалтер ПКП «Денисівка-Плюс»	1
Начальник ділянки протикорозійного захисту ЛВДС «Дрогобич» АТ «Укртранснафта»	1
Начальник відокремленого підрозділу № 27 Повного товариства «Найкращий ломбард» ОСОБА і компанія».	1
Головний бухгалтер ТОВ «Центр 333»	1
ФОП	6
Генеральний директор ПП «Сіті Буд Плюс»	1
Керуючий магазином «Фокстрот»	1
Генеральний директор ТОВ «Фастгідроресурс»	1

Начальник дільниці протикорозійного захисту ЛВДС «Дрогобич» АТ «Укртранснафта»	1
Старший касир торгівельного залу ТОВ «Реал Маркет»	1
В.о. заступника начальника виробничого підрозділу «Криворізька пасажирська вагонна дільниця» філії «пасажирська компанія АТ «Українська залізниця»	1
Директор ПП «Ван-Дорбуд»	1
Працівники некомерційних комунальних підприємств	13
Директор комунального підприємства «Кодимське бюро технічної інвентаризації»	1
Директор ЗДО «Казка» . Новогаалещинської селищної ради Козельщинського району Полтавської області	1
Бухгалтер дошкільних навчальних закладів (обіймала посаду в кількох ДНЗ)	1
Директор Комунального некомерційного підприємства «Солонянський центр первинної медико-санітарної допомоги» Солонянського району Дніпропетровської області	1
Директор Ружинської центральної районної бібліотеки (Житомирська область)	1
Директор народного дому с. Шум`яч Турківського району Львівської області	1
Начальник водопровідно-насосних станцій КП ВКГ «Водоканал»	1
Директор комунального некомерційного підприємства «Апостолівський центр первинної медико-санітарної допомоги»	1
Начальник очисних водопровідних споруд Долинського виробничого управління водопровідно-каналізаційного господарства	1
Директор Державного підприємства «Ковельське лісове господарство».	2
Старший майстер лісу лісогосподарської дільниці №1 ДП «Черкаське військове лісництво»	1
Генеральний директор комунального закладу «Запорізька 212обласна філармонія» Запорізької обласної ради	1
Інше	5
Голова правління Сумської міської громадської організації садівниче товариство «Цукровик»	1
Бухгалтер ОСББ «Палладіум» та ОК «Обчислювач-12»	1
Суд проголосив тільки резолютивну частину вироку, керуючись ч. 15 ст. 615 КПК України	3

НАЯВНІСТЬ СУДИМОСТІ У ЗЛОЧИНЦЯ, %

Наявність/відсутність	%
Раніше судимий	3
Несудимий	97

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ СХЕМИ ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, %

Схеми	%
Продаж (заволодіння) матеріальних цінностей (дизельне паливо, будівельні матеріали, продуктів харчування, земельні ділянки тощо). Особа, будучи наділена у силу службових обов'язків, повноваженнями щодо розпорядження та зберігання майна, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки, шляхом зловживання своїм службовим становищем продає іншим особам матеріальні цінності, які їй не належать, чим вчиняє розтрату чужого майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.	5
Внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, що виражається у власноручному заповненні бланку (бухгалтерської документації органів місцевого самоврядування, окружної виборчої комісії, приватного підприємства тощо) відомостями, які не відповідають дійсності. Особа завищувала розмір виданої готівки і в подальшому заволодівала та розпорядилася на власний розсуд грошовими коштами.	9
Привласнення бюджетних коштів Головного управління Пенсійного фонду України шляхом підроблення посадовою особою підписів пенсіонерів в офіційних документах.	2
Привласнення коштів громадських організацій під виглядом отримання таких коштів з каси ГО для придбання майна необхідного в здійсненні діяльності ГО, хоча злочинець не мав наміру фактично нічого купувати.	1
Привласнення грошових коштів працівниками ПАТ «Укрпошта». Маючи доступ до грошових коштів, що знаходились в касі відділення поштового зв'язку, та будучи відповідальною особою за їх збереження та облік, зловживаючи своїм службовим становищем, особа привласнила частину (або всі) грошових коштів, що надходили до відділення поштового зв'язку при проведенні операцій з	13

готівковими коштами, вказуючи при їх обліку та формуванні щоденних касових звітів про їх наявність у касі відділення поштового зв'язку, достовірно знаючи про відсутність вказаних коштів, в результаті чого виникла нестача за певний період.	
Злочини, які пов'язані зі зберіганням, обробкою, перерахуванням, прийманням грошових коштів працівниками АТ «Ощадбанк» від фізичних осіб з подальшим їх привласненням. До банківської комп'ютерної системи особою оприбутковано платіж, роздруковано квитанцію №* завірено її підписом та печаткою банку і передано клієнту. В подальшому, в цей же банківський день особа, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на привласнення чужого майна, яке було їй ввірене, сторнувала (анулювала) зазначений платіж, таким чином привласнювала кошти.	5
Видача коштів клієнту банку без належного встановлення його особи по підробленим копіям документів, без пред'явлення оригіналу паспорта та копіювання його копії.	1
Безпідставне нараховування заробітної плати, тобто нараховування посадовою особою собі заробітної плати в той час, коли особа була відсутня на робочому місці, знаходилась за кордоном, лікарняному тощо, без оформлення відповідних документів на відрядження або відпустку.	9
Фіктивне прийняття на роботу. Використовуючи своє службове становище посадової особи, достовірно знаючи, що третя особа фактично не буде працювати на певній посаді, складається наказ про прийняття останньої на зазначену посаду. Заробітна платня привласнюється посадовою особою.	7
Злочини, які вчинені керівниками місцевих органів самоврядування, порушуючи процедуру прийняття рішення (призначення премій тощо); підписання договорів щодо виконання будівельно-ремонтних робіт, які не відповідали дійсності.	2
Злочини вчинені юридичною особою приватного права. Особа мала безперешкодний доступ до печатки даного підприємства, системи дистанційного обслуговування клієнтів певного банку за функцією «Бухгалтер-операціоніст», а також мала у розпорядженні наданий їй в користування логін і пароль доступу, а також електронний цифровий підпис заступника директора, який незаконно використовувала для укладення неіснуючих договорів щодо надання будівельних робіт.	21
Заволодіння коштами шляхом не оприбуткування готівки від реалізації товару під час перерахунку каси в кінці робочого дня, не друкування фіскальних касових чеків, не віддача їх покупцям та ануляція операції з продажу товарів. В подальшому, маючи доступ до грошових коштів, отриманих від реалізації майна заволоділа грошима.	6
Вартість завищення обсягів будівельних робіт. Посадова особа вносить до Акту приймання виконаних будівельних робіт завідомо	18

неправдиві відомості щодо обсягів виконаних робіт з метою заволодіння чужим майном.	
Укладання фіктивних договорів між підприємством та ВНЗ щодо навчання працівників за рахунок підприємства, які фактично не працюють на зазначено підприємстві, а є дітьми керівників.	1

Т - 12

СКОЄННЯ ЗЛОЧИНІВ ГРУПОЮ ОСІБ ЧИ ОДНООСІБНО, %

Група/одноосібно	%
Одноосібно	98
Злочинне угруповання	2¹

Т - 13

ДИНАМІКА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ В МІСТАХ, СЕЛИЩАХ МІСЬКОГО ТИПУ ТА СЕЛАХ УКРАЇНИ, %

Місце здійснення злочину	%
Місто	47
Селище міського типу	9
Село	44

Т-14

ЗАВДАННІ ЗБИТКИ НАНЕСЕНІ ЗЛОЧИНЦЯМИ УСТАНОВАМ, ОРГАНАМ, ОРГАНІЗАЦІЯМ ТОЩО, %

Сума	%
До 1 тис. грн	22
Від 1 тис. грн до 5 тис. грн	9
Від 5 тис. грн. до 10 тис. грн	11
Від 10 тис. грн до 20 тис. грн	13
Від 20 тис. грн до 50 тис. грн	21
Від 50 тис. грн до 100 тис. грн	8
Від 100 тис. грн до 200 тис. грн	1
Від 200 тис. грн до 500 тис. грн	9
Від 500 тис. грн до 1 млн. грн	1
Понад 1 млн. грн	5

¹ До злочинних угруповань окрім цивільних осіб також входили поліцейські. Матеріали щодо правоохоронців були виділені в окремі провадження і не увійшли до нашого дослідження.

ДІЇ ФІГУРАНТІВ КВАЛІФІКОВАНІ ЗА СТАТТЯТИ КК УКРАЇНИ, %
(не дорівнює 100 %, оскільки злочинець може бути засуджений за декількома статтями КК України)

Статті КК України та їх назва	%
Ст. 12 КК України. Класифікація кримінальних правопорушень	9
Ч. 2 ст 15 КК України (замах на вчинення злочину є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі).	2
Ст. 27. КК України. Види співучасників.	2
П. 2 ч. 1 ст. 49 КК України. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності	4
Ст. 50 КК України. Поняття покарання та його мета	4
Ст. 51 КК України. Види покарань	2
Ст. 52 КК України. Основні та додаткові покарання	2
Ст. 55 КК України. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	2
Ст. 65 КК України. Загальні засади призначення покарання	8
Ст. 66 КК України. Обставини, які пом'якшують покарання	97
Ст. 67 КК України. Обставини, які обтяжують покарання	6
Ст. 61 КК України. Обмеження волі.	4
Ч. 1, ч. 2 ст. 58 КК України. Службові обмеження для військовослужбовців	2
Ч. 1 ст. 70 КК України. Призначення покарання за сукупністю злочинів	3
Ст. 72 КК України. Правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення	3
Ч. 5 ст. 74 КК України. Звільнення від покарання та його відбування.	1
Ст. 75 КК України. Звільнення від покарання з випробуванням	9
П. 1, 2, ч. 1 ст. 76 КК України. Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням.	10
Ч. 1 ст. 191 КК України. Привласнення розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	9
Ч. 2 ст. 191 КК України. Привласнення розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (у виді 2 (двох) років позбавлення волі, з позбавленням права обіймати посади пов'язані із виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій строком на 2 (два) роки).	99
Ч. 3 ст. 191 КК України. (Привласнення розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Дії передбачені частинами першою або другою цієї статті вчинені повторно або за попередньою змовою)	15

Ст. 200 КК України. Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення	21
Ч. 1 ст. 366 КК України. Службове підроблення.	15
Ст. 373. КК України. Примушування давати показання	1
Ч. 2 ст. 383 КК України. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення	5

Т - 16

ДИНАМІКА ОБСТАВИН, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ, %
(не дорівнює 100 %, оскільки злочинець може мати декілька пом'якшуючих обставин)

Обставини	%
Щире каяття	100
Заява потерпілого, що претензій немає у зв'язку із відшкодуванням збитків	68
Визнання своєї вини	99
Сприяття розкриттю злочину	91
Готовність нести кримінальну відповідальність	99
Сирота	0
Позитивна характеристика	94
Молодий вік (неповнолітній)	0
Наявність утриманців та дітей	48
Скрутне матеріальне становище	8
Злочинець має інвалідність	1
Злочин вчинений вагітною	0
Відсутність стійких злочинних навичок	69
Злочинець є волонтером та активно допомагає ЗС України.	0

Т - 17

СТЯГНЕННЯ КОШТІВ ІЗ ЗЛОЧИНЦІВ НА КОРИСТЬ ДЕРЖАВИ, %

сумма	%
До 1 тис. грн	4
До 5 тис. грн	9
До 10 тис. грн.	48
До 15 тис. грн	1
До 20 тис. грн	4
До 30 тис. грн	9

До 40 тис. грн.	0
До 50 тис. грн	2
До 60 тис. грн	1
До 100 тис. грн	4
До 200 тис. грн	1
До 300 тис. грн	0
До 500 тис. грн	1
Не зазначено	16

Т - 18

ВИТРАТИ НА ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, %

сума	%
Від 1 тис. грн до 5 тис. грн	3
Від 5 тис. грн до 10 тис. грн	0
Від 10 тис. грн до 15 тис. грн.	0
Від 15 тис. грн до 20 тис. грн	0
Від 20 тис. грн до 50 тис. грн.	0
Не зазначено	93

ВИСНОВКИ

Метод дослідження. Вивчення кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем здійснювалось методом традиційного аналізу матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень (100 матеріалів).

Інструментарієм дослідження є: кодифікатор дослідження тобто загальна таблиця, що містить список категорій та одиниць аналізу, бланк аналізу, що є методичним документом, у якому зафіксовано результати збору документальної інформації. Категорії аналізу – це загальні, ключові поняття,

які відповідають дослідницьким завданням. Після визначення категорії аналізу, побудови технічної схеми дослідження відбувається процедура «накладання» схеми на конкретний текст.

Вибірка: одним із етапів аналізу документів був вибір джерел та комплектування сукупності матеріалів, що в пошуку обмежувалися словами та словосполученнями: «ч. 2 ст. 191 КК України», «вирок», «кримінальні правопорушення проти власності».

Об'єкт дослідження: матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень, які мають випадки кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем за період 2019 р. по березень 2023 р. усього було проаналізовано 100 (це становить 100 %) справ із Єдиного державного реєстру судових рішень, а саме: 2019 р. – 12 %; 2020 р. – 26 %; 2021 р. – 29 %; 2022 р. – 21 %; 2023 р. (січень-березень) – 12 %.

Географічна характеристика контенту (локальність), що аналізується представлена такими показниками: 13 % справ, в яких притягнуто службових осіб до кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання ними своїм службовим становищем припадає на Дніпропетровську область; 12 % - на Київську область; 9 % - на Одеську область.

Диференціація розгляду справ судами характеризується наступними показниками: більше, ніж половину (53 %) справ із Єдиного державного реєстру судових рішень, що досліджувались, перепадають на районні суди. Майже порівну за ч. 2 ст. 191 КК України розглядалися справи районних у містах та міськрайонними судами, відповідно 24 % та 22 %.

Характеристика особи злочинця.

В результаті аналізу 100 % справ, ми дійшли висновку, що серед злочинців за статтю незначно переважають жінки – 55 %, чоловіки становлять – 45 %. Переважно це уродженці села (45 %), міста (42 %). Слід відмітити, що для даного виду злочину нехарактерне його здійснення з місць

позбавлення волі. *Сімейний стан злочинців*: 64 % засуджених перебували у шлюбі, 14 % - неодружені; 12 % засуджених – розлучені.

45 % злочинців у сукупності мають *неповнолітніх дітей* (у 17 % злочинців - одна неповнолітня дитина; у 23 % - дві неповнолітні дитини); 5 % злочинців мають три й більше неповнолітніх дітей), тоді як у 42 % засуджених не зазначено про наявність неповнолітніх дітей або утриманців.

Освіченість злочинців, які вчиняють злочини привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем досить високий. 51 % злочинців становлять особи з вищою/фаховою або передвищою освітою; 19 % - з базовою середньою та профільною освітою; 18 % - з професійно(професійно-технічною) освітою.

Зайнятість осіб, яких засуджено за ч.2 ст. 191 КК України наступна: 29 % засуджених є суб'єктами підприємницької діяльності; 26 % - працівниками ПАТ «Укрпошта»; 14 % - представники органів місцевого самоврядування. 97 % осіб - раніше несудимі.

Найбільш поширеними схемами заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є злочини вчинені юридичною особою приватного права – 21 %; внесення до акту виконаних будівельних робіт завідомо неправдивої інформації щодо обсягів виконаних робіт з метою заволодіння чужим майном – 18 %; привласнення грошових коштів працівниками ПАТ «Укрпошта» - 13 %; безпідставне нарахування заробітної плати - 9 %.

Такі злочини, як правило, скоювались одноосібно, 2 % із ста – це злочинні угруповання. До їх складу входили працівники поліції. Матеріали щодо правоохоронців були виділені в окремі провадження і не увійшли до нашого дослідження.

Даний вид злочинів приблизно однаково скоювався як у місті, так і у селі. Відповідно - 47 % та 44 %.

Завдані збитки, нанесені злочинцями установам, органам та організаціям, становлять в основному: до 1 тис. грн – 22 %; від 20 тис. грн до 50 тис. грн – 21 %; від 10 тис. грн до 20 тис. грн – 13 %.

Дії фігурантів кваліфіковані за ч. 2 ст.191 КК України – 99 %; ст.66 КК України – 97 %; ст.200 КК України – 21 %.

Серед основних обставин, які пом'якшили покарання, такі обставини:

- щире каяття – 100 %;
- визнання своєї вини та готовність нести кримінальну відповідальність – відповідно по 99;
- позитивна характеристика – 94 %.

Рішенням суду встановлювалась сума стягнення із злочинця на користь держави. Вона не перевищувала 10 тис. грн. В трьох випадках передбачались витрати на проведення почеркознавчої експертизи. Її сума становила від 1 тис. грн до 5 тис. грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вирок Андрушівського районного суду Житомирської області від 04.03.2020 по справі №: 291/864/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88055346>. (дата звернення: 06.02.2023).

2. Вирок Апостолівський районний суд Дніпропетровської області від 06.05.2022 по справі. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104203785>. (дата звернення: 15.03.2023).

3. Вирок Березівський районний суд Одеської області від 05.02.2021 по справі № 494/151/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94656915>. (дата звернення: 26.03.2023).

4. Вирок Березівського районного суду Одеської області від 09.02.2021 по справі № 494/151/20. //Єдиний державний реєстр судових

рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94747511>. (дата звернення: 26.03.2023).

5. Вирок Березівського районного суду Одеської області від 19.02.2020 по справі № 508/1079/18. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87812923>. (дата звернення: 06.02.2023).

6. Вирок Березівського районного суду Одеської області від 22.03.2023 по справі № 494/1152/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109711644>. (дата звернення: 06.02.2023).

7. Вирок Березівського районного суду Одеської області від 28.04.2020 по справі № 494/151/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89013536>. (дата звернення: 06.02.2023).

8. Вирок Білогірський районний суд Хмельницької області від 04.01.2022 по справі № 685/1581/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102434514>. (дата звернення: 15.03.2023).

9. Вирок Богодухівського районного суду Харківської області від 08.12.2021 по справі №-613/820/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101757205>. (дата звернення: 26.03.2023).

10. Вирок Болградського районного суду Одеської області від 26.01.2023 по справі № 497/2294/2021. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108653901>. (дата звернення: 06.02.2023).

11. Вирок Борзнянського районного суду Чернігівської області 25.11.2021 по справі №730/484/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101380244>. (дата звернення: 26.03.2023).

12. Вирок Васильківського міськрайонного суду Київської області від 14.04.2021 по справі № 362/117/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96253741>. (дата звернення: 06.02.2023).

13. Вирок Великобагачанського районного суду Полтавської області від 10.09.2020 по справі № 525/1058/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91447617>. (дата звернення: 06.02.2023).

14. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 29.03.2021 по справі №127/7067/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95853010>. (дата звернення: 26.03.2023).

15. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 22.02.2023 по справі № 127/13629/22. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109126836>. (дата звернення: 06.02.2023).

16. Вирок Володарського районного суду Київської області від 03.08.2022 по справі № 364/734/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105560018>. (дата звернення: 15.03.2023).

17. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 21.01.2022 по справі № 461/1405/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102658767>. (дата звернення: 15.03.2023).

18. Вирок Голованівського районного суду Кіровоградської області від 22.02.2021 по справі № 384/369/18. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95080250>. (дата звернення: 26.03.2023).

19. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 15.02.2022 по справі №754/12923/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103260587>. (дата звернення: 15.03.2023).

20. Вирок Держинського районного суду м. Харкова від 04.02.2021 по справі № 638/8932/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94626649>. (дата звернення: 26.03.2023).

21. Вирок Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 16.02.2023 по справі №211/5159/22. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109025401>. (дата звернення: 06.02.2023).

22. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області від 06.12.2022 по справі №: 343/21/17. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107685903>. (дата звернення: 15.03.2023).

23. Вирок Долинського районного суду Кіровоградської області від 03.05.2021 по справі № 388/591/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97383285>. (дата звернення: 26.03.2023).

24. Вирок Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 21.03.2022 по справі № 442/5511/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103731353>. (дата звернення: 15.03.2023).

25. Вирок Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 25.10.2019 по справі № 442/1862/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85182711>. (дата звернення: 28.03.2023).

26. Вирок Ємільчинського районного суду Житомирської області від 10.01.2023 по справі № 281/207/22. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108305857>. (дата звернення: 06.02.2023).

27. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 02.10.2019 по справі № 591/5937/19 //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84809368>. (дата звернення: 28.03.2023).

28. Вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 29.09.2021 по справі № 202/5750/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99965320>. (дата звернення: 26.03.2023).

29. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 26.11.2020 по справі № 202/64/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93105114>. (дата звернення: 06.02.2023).

30. Вирок Кам'янського районного суду Черкаської області від 15.07.2021 по справі № 696/1137/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98355253>. (дата звернення: 26.03.2023).

31. Вирок Кельменецького районного суду Чернівецької області від 07.03.2019 по справі № 717/177/19 //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80330103>. (дата звернення 28.03.2023).

32. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 13.05.2020 по справі № 369/13785/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89220343>. (дата звернення: 06.02.2023).

33. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 30.07.2021 по справі № 953/1541/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98683028>. (дата звернення: 26.03.2023).

34. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 16.06.2020 по справі № 953/608/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89873409>. (дата звернення: 06.02.2023).

35. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 05.10.2022 по справі № 404/6810/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106610306>. (дата звернення: 06.02.2023).

36. Вирок Кіровський районний суд м. Кіровограда від 17.02.2022 по справі № 404/281/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106610303>. (дата звернення: 15.03.2023).

37. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 24.06.2021 по справі № 404/3395/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97887025>. (дата звернення: 26.03.2023).

38. Вирок Кіровського районного суду міста Кіровограда від 01.07.2021 по справі № 404/638/22. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105035259>. (дата звернення: 26.03.2023).

39. Вирок Кіцманського районного суду Чернівецької області від 10.12.2020 по справі № 718/4/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93452216>. (дата звернення: 06.02.2023).

40. Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 10.06.2021 по справі № 159/2268/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97566994>. (дата звернення: 06.02.2023).

41. Вирок Ковельський міськрайонний суд Волинської області від 10.02.2021 по справі № 159/268/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97566994>. (дата звернення: 06.02.2023).

42. Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 24.03.2023 по справі № 159/844/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109769514>. (дата звернення: 06.02.2023).

43. Вирок Кодимського районного суду Одеської області від 13.12.2021 по справі № 503/700/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101830847>. (дата звернення: 26.03.2023).

44. Вирок Козельщинського районного суду Полтавської області від 02.04.2021 по справі №533/330/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95968850>. (дата звернення: 26.03.2023).

45. Вирок Коростишівського районного суду Житомирської області від 14.09.2022 по справі № 935/1033/22. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106263019>. (дата звернення: 15.03.2023).

46. Вирок Котелевського районного суду Полтавської області від 16.01.2020 по справі № 529/925/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86943088>. (дата звернення: 06.02.2023).

47. Вирок Краснокутського районного суду Харківської області від 02.12.2019 по справі № 627/927/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86189722>. (дата звернення: 28.03.2023).

48. Вирок Криворізького районного суду Дніпропетровської області від 21.04.2022 по справі № 212/3673/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104047612>. (дата звернення: 15.03.2023).

49. Вирок Крижопільського районного суду Вінницької області від 16.10.2022 по справі № 134/273/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106766169>. (дата звернення: 15.03.2023).

50. Вирок Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 20.01.2023 по справі № 335/1002/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108495361>. (дата звернення: 06.02.2023).

51. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 24.02. 2021 по справі № 539/217/21. //Єдиний державний реєстр судових

рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95116322>. (дата звернення: 26.03.2023).

52. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 23.01.2020 по справі № 539/403/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87141247>. (дата звернення: 06.02.2023).

53. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 02.03.2020 по справі № 539/404/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87968661>. (дата звернення: 06.02.2023).

54. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 24.03.2020 по справі № 161/6010/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88381705>. (дата звернення: 06.02.2023).

55. Вирок Любашівського районного суду Одеської області від 03.12.2021 по справі № 491/450/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101593845>. (дата звернення: 26.03.2023).

56. Вирок Любашівського районного суду Одеської області від 11.12.2019 по справі № 503/786/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86249499>. (дата звернення 28.03.2023).

57. Вирок Магдалинівського районного суду Дніпропетровської області від 02.07.2019 по справі 179/390/15-к. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82755827>. (дата звернення 28.03.2023).

58. Вирок Маньківського районного суду Черкаської області від 19.04.2021 по справі №704/1390/18. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96353028>. (дата звернення: 26.03.2023).

59. Вирок Миронівського районного суду Київської області від 29.03.2021 по справі № 371/535/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95867095>. (дата звернення: 26.03.2023).

60. Вирок Московського районного суду міста Харкова від 27.05.2019 по справі № 643/4875/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81998750>. (дата звернення 28.03.2023).

61. Вирок Новоселицького районного суду Чернівецької області від 10.08.2020 по справі №720/534/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90930321>. (дата звернення: 06.02.2023).

62. Вирок Обухівського районного суду Київської області від 01.07.2022 по справі № 372/2182/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105032164>. (дата звернення: 15.03.2023).

63. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 17.06.2022 по справі № 554/5980/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104808269>. (дата звернення: 15.03.2023).

64. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 25.10.2021 по справі № 335/3616/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100563731>. (дата звернення: 26.03.2023).

65. Вирок Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 12.11.2019 по справі № 634/939/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85598962>. (дата звернення 28.03.2023).

66. Вирок Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 09.12.2021 по справі № 382/646/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101743989>. (дата звернення: 26.03.2023).

67. Вирок Петриківського районного суду Дніпропетровської області від 19.12.2019 по справі справа № 187/1040/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407388>. (дата звернення 28.03.2023).

68. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 03.11.2021 по справі № 759/27/21-к. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102719181>. (дата звернення: 26.03.2023).

69. Вирок Подільського районного суду міста Києва від 09.01.2023 по справі № 758/4/23. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108309734>. (дата звернення: 06.02.2023).

70. Вирок Радомишльського районного суду Житомирської області від 03.06.2021 по справі № 289/116/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97397380>. (дата звернення: 26.03.2023).

71. Вирок Рівненського районного суду Рівненської області від 31.01.2020 по справі № 570/3714/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88201241>. (дата звернення: 06.02.2023).

72. Вирок Самарського районного суду м. Дніпропетровська від 01.09.2022 по справі № 206/2875/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106026137>. (дата звернення: 15.03.2023).

73. Вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 04.06.2020 по справі № 455/1421/17. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89659369>. (дата звернення: 06.02.2023).

74. Вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 18.02.202 по справі № 458/214/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87692187>. (дата звернення: 06.02.2023).

75. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 13.05.2020 по справі № 759/11636/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89210254>. (дата звернення: 06.02.2023).

76. Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 24.10 2019 по справі № 191/1142/18. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85228936>. (дата звернення 28.03.2023).

77. Вирок Сокирянського районного суду Чернівецької області від 17.09.2020 по справі № 722/503/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91606563>. (дата звернення: 06.02.2023).

78. Вирок Солом'янського районного суду від 02.08.2021 по справі № 760/2399/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99914133>. (дата звернення: 26.03.2023).

79. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 29.10.2020 по справі № 760/34566/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93017778>. (дата звернення: 06.02.2023).

80. Вирок Солонянського районного суду Дніпропетровської області від 19.03.2020 по справі № 192/337/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88308252>. (дата звернення: 06.02.2023).

81. Вирок Сосницького районного суду Чернігівської області від 31.01.2023 по справі № 735/105/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108733845>. (дата звернення: 06.02.2023).

82. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 22.09.2022 по справі №712/3637/22. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106419796>. (дата звернення: 15.03.2023).

83. Вирок Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 14.09.2021 по справі № 193/88/21. //Єдиний державний реєстр судових

рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99567198>. (дата звернення: 26.03.2023).

84. Вирок Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 03.05.2022 по справі № 683/1228/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104181603>. (дата звернення: 15.03.2023).

85. Вирок Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 20.03.2023. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109649391>. (дата звернення: 06.02.2023).

86. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 09.10.2019 по справа № 607/15133/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84835549>. (дата звернення 28.03.2023).

87. Вирок Тиврівського районного суду Вінницької області від 24.02.2021 по справі 145/1078/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95149450>. (дата звернення: 26.03.2023).

88. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 30.04.2020 по справі № 308/815/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89046912>. (дата звернення: 06.02.2023).

89. Вирок Харківського районного суду Харківської області від 06.02.2019 по справі №635/420/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79654891>. (дата звернення 28.03.2023).

90. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької від 07.04.2022 по справі № 686/8016/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103260587>. (дата звернення: 15.03.2023).

91. Вирок Хмільницького міськрайонного суду Вінницької області 25.05.2022 по справі № 149/2985/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104489553>. (дата звернення: 15.03.2023).

92. Вирок Христинівського районного суду Черкаської області від 24.07.2021 по справі № 706/590/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98683309>. (дата звернення: 26.03.2023).

93. Вирок Червоноградського міського суду Львівської області від 24.06.2020 по справі № 454/1098/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90041111>. (дата звернення: 06.02.2023).

94. Вирок Черкаського районного суду Черкаської області від 03.03.2023 по справі № 707/1048/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109346656>. (дата звернення: 06.02.2023).

95. Вирок Чернобаївського районного суду Черкаської області від 24.03.2023 по справі № 709/1043/21. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109774380>. (дата звернення: 06.02.2023).

96. Вирок Чортківського районного суду Тернопільської області від 01.12.2020 по справі № 594/872/19. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93199409> . (дата звернення: 06.02.2023).

97. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 17.07.2020 по справі № 727/1774/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90460462>. (дата звернення: 06.02.2023).

98. Вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 06.08.2020 по справі № 688/4274/19. //Єдиний державний реєстр судових

рішень. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/90846054>. (дата звернення: 06.02.2023).

99. Вирок Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 31.08.2022 по справі № 689/156/22. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/105986493>. (дата звернення: 15.03.2023).

100. Вирок Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 21.12.2020 по справі № 689/633/20. //Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/93726312>. (дата звернення: 06.02.2023).

ДОДАТКИ

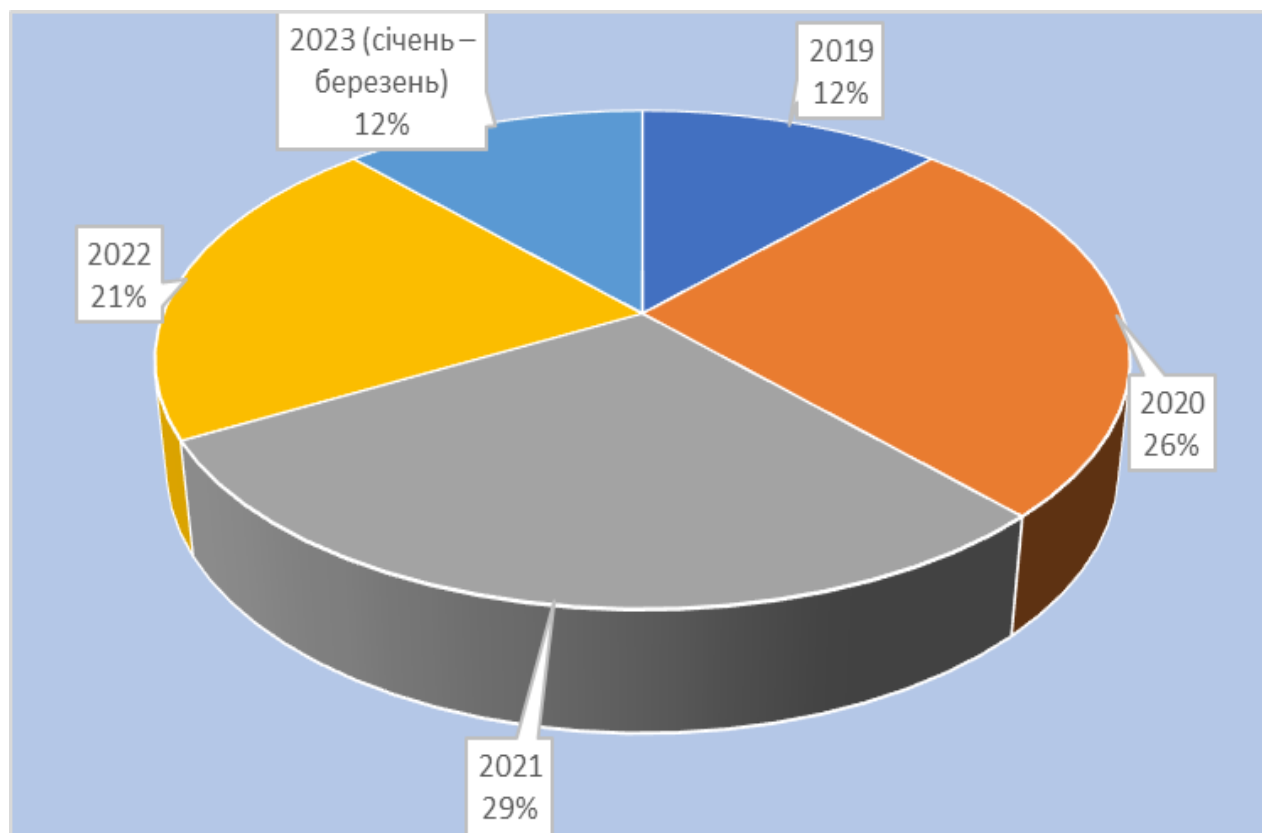

Рис. 1. РОЗПОДІЛ МАТЕРІАЛІВ, ЩО ДОСЛІДЖУЮТЬСЯ, ЗА РОКАМИ, %.

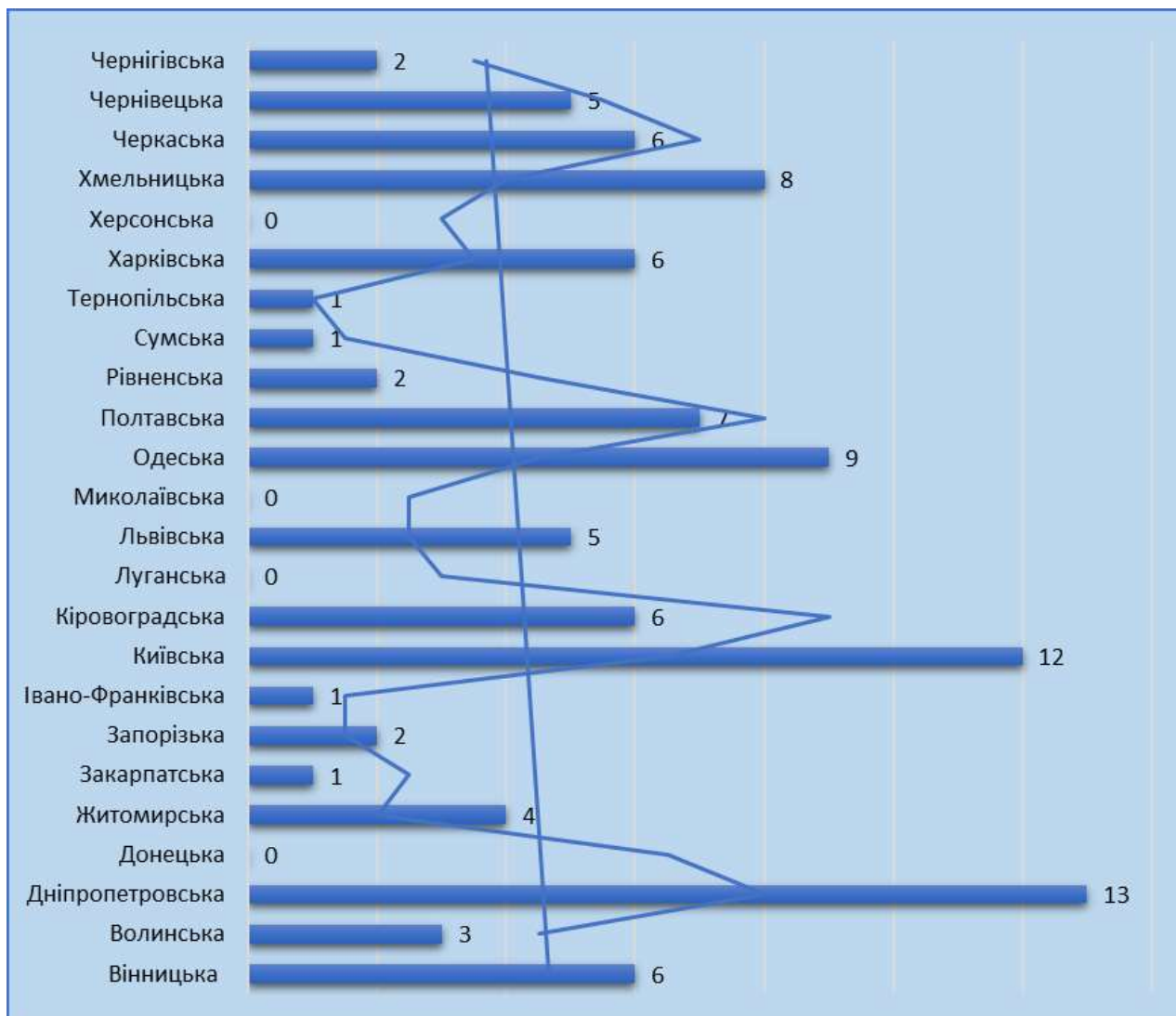

Рис. 2. ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТЕНТУ (ЛОКАЛЬНІСТЬ). ,%

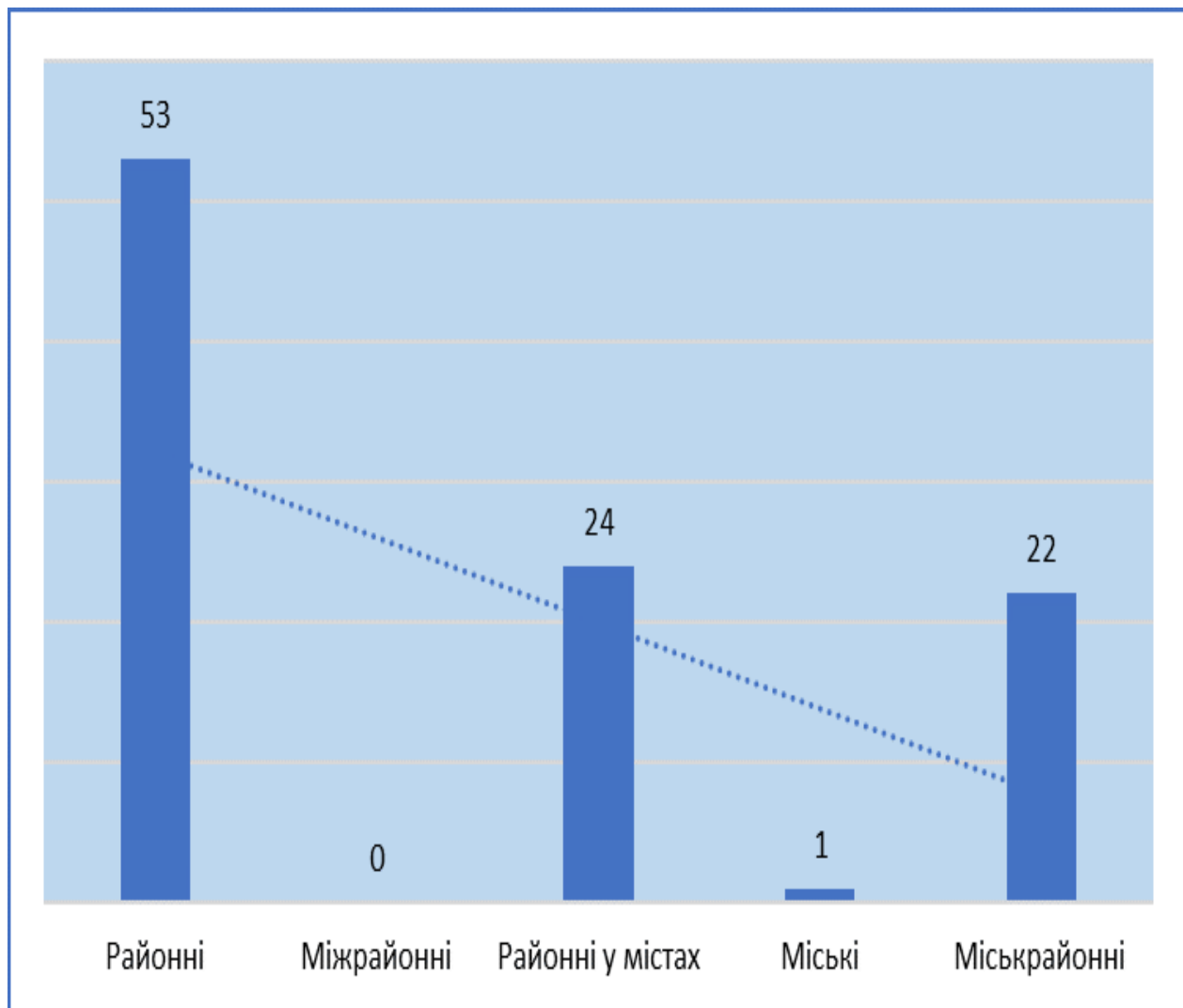

Рис. 3. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ СУДАМИ,%.

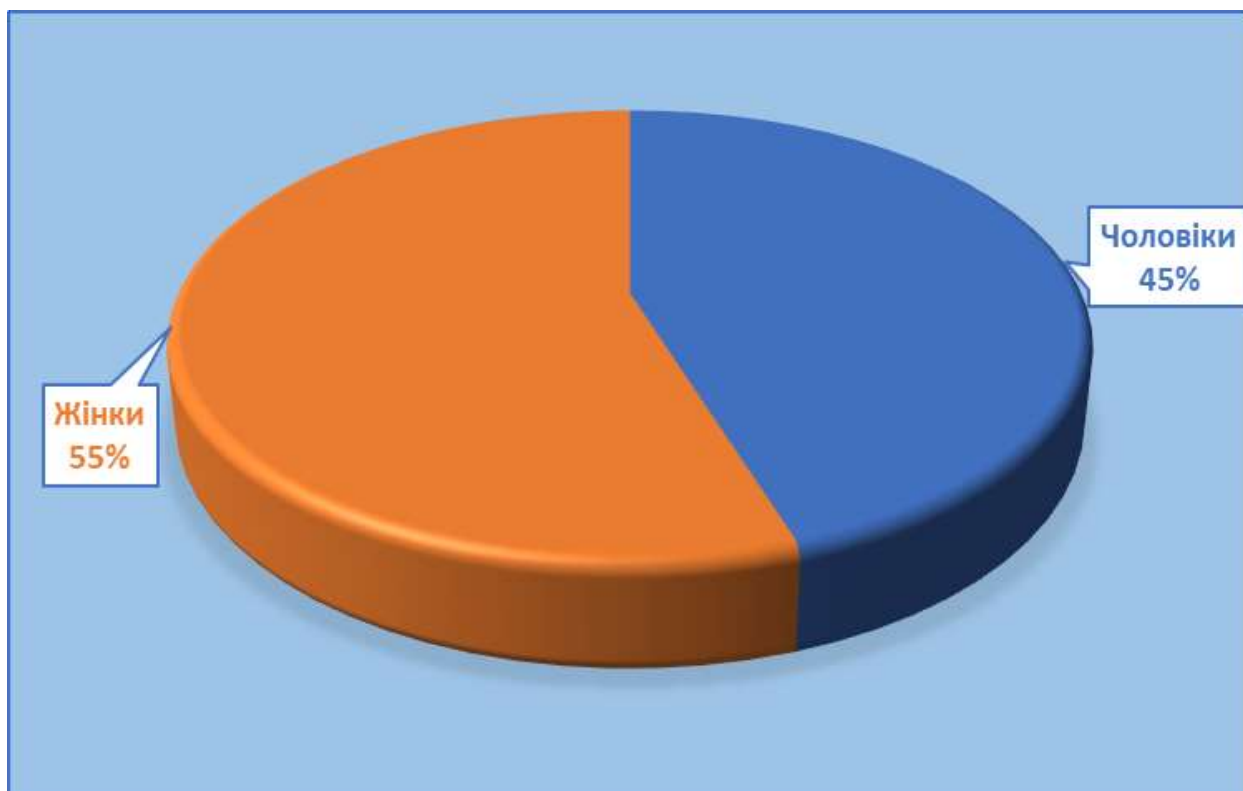

Рис. 4. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ЗА СТАТТЮ, %

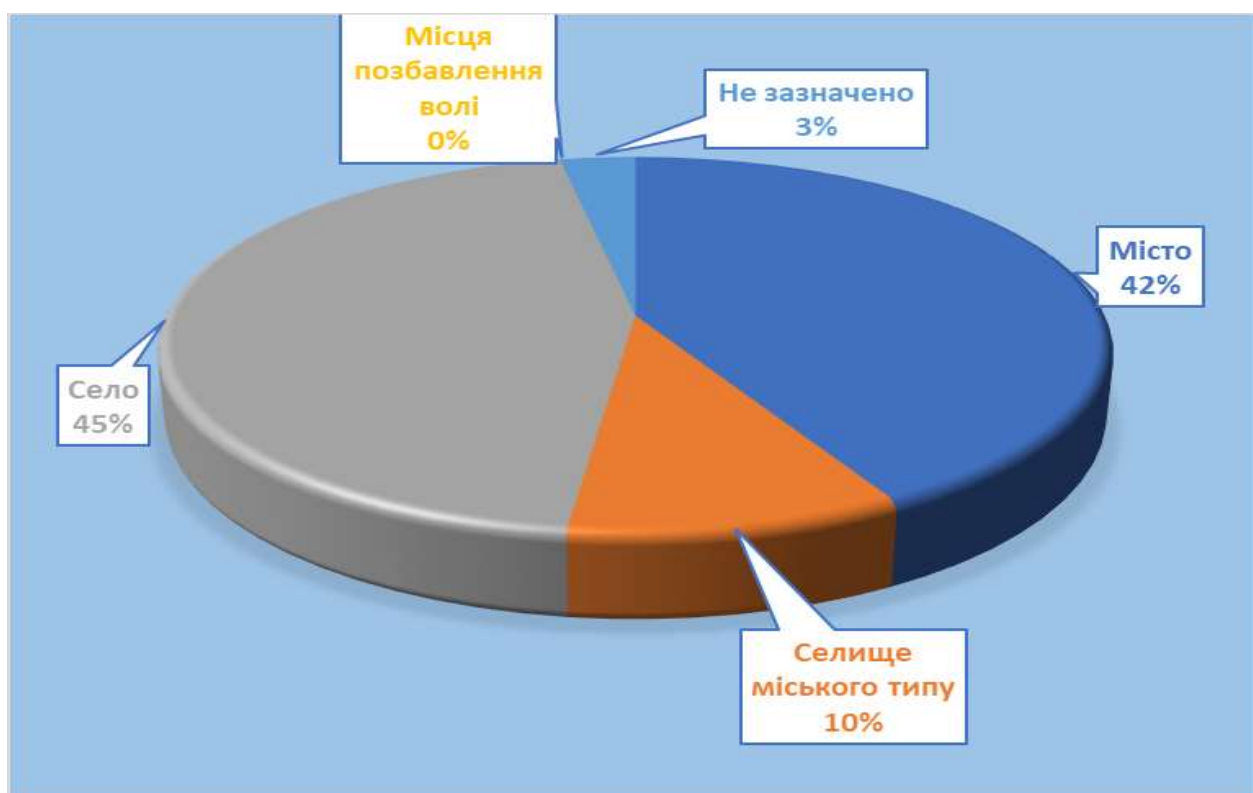

Рис. 5. МІСЦЕ НАРОДЖЕННЯ/ПЕРЕБУВАННЯ ЗЛОЧИНЦІВ, %.

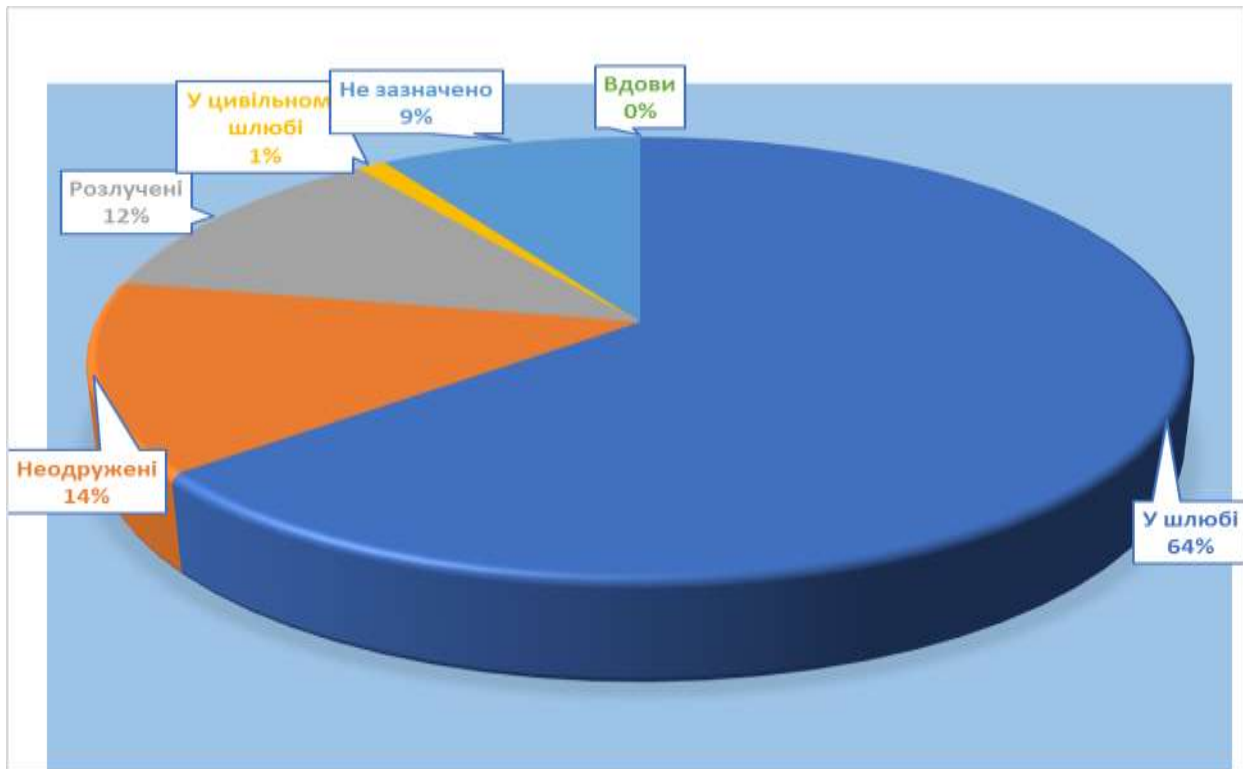

Рис. 6. СІМЕЙНИЙ СТАН ЗЛОЧИНЦЯ, %

Рис. 7. НАЯВНІСТЬ УТРИМАНЦІВ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ, %

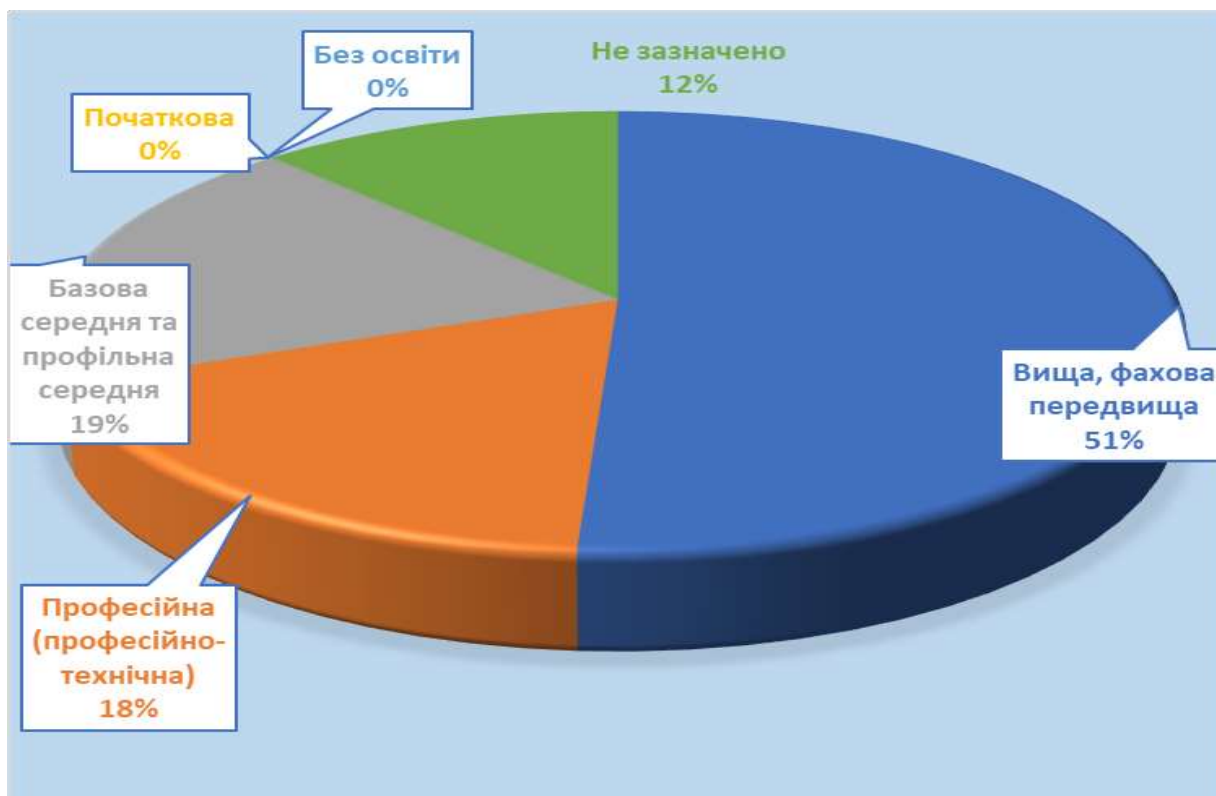

Рис.8. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ЗА ОСВІТОЮ НА ЧАС ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, %

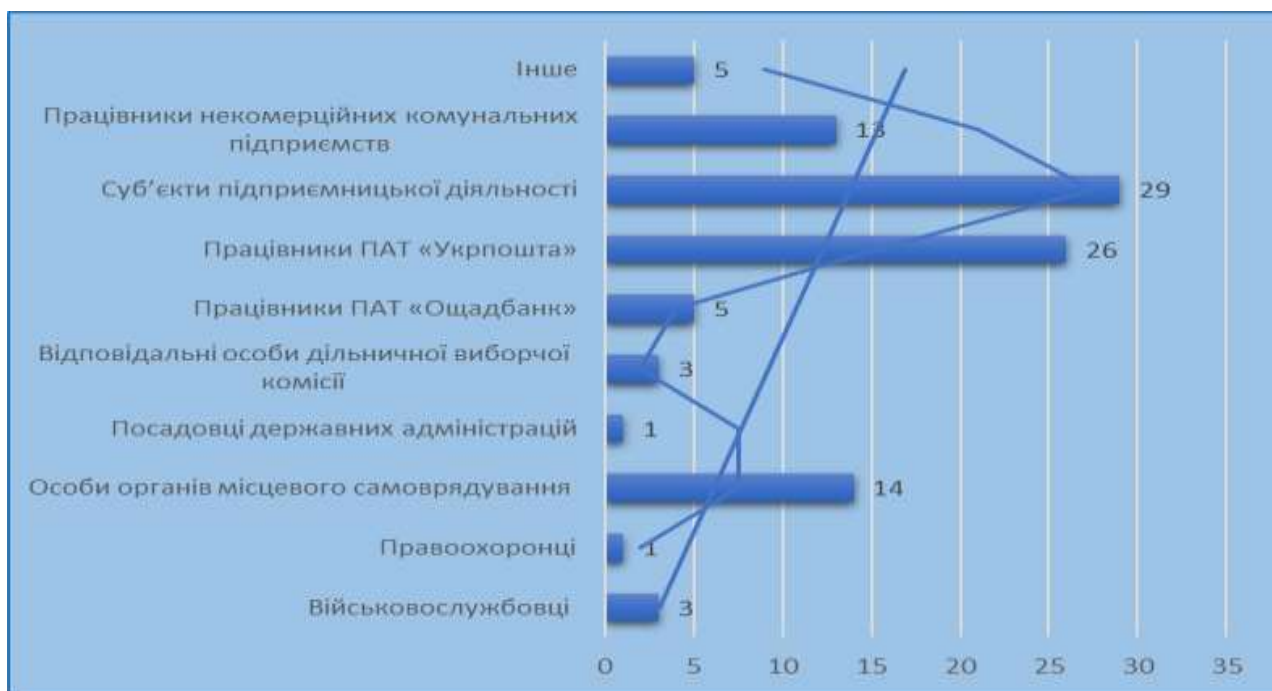

Рис. 9. ЗАЙНЯСТІСТЬ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ, %.

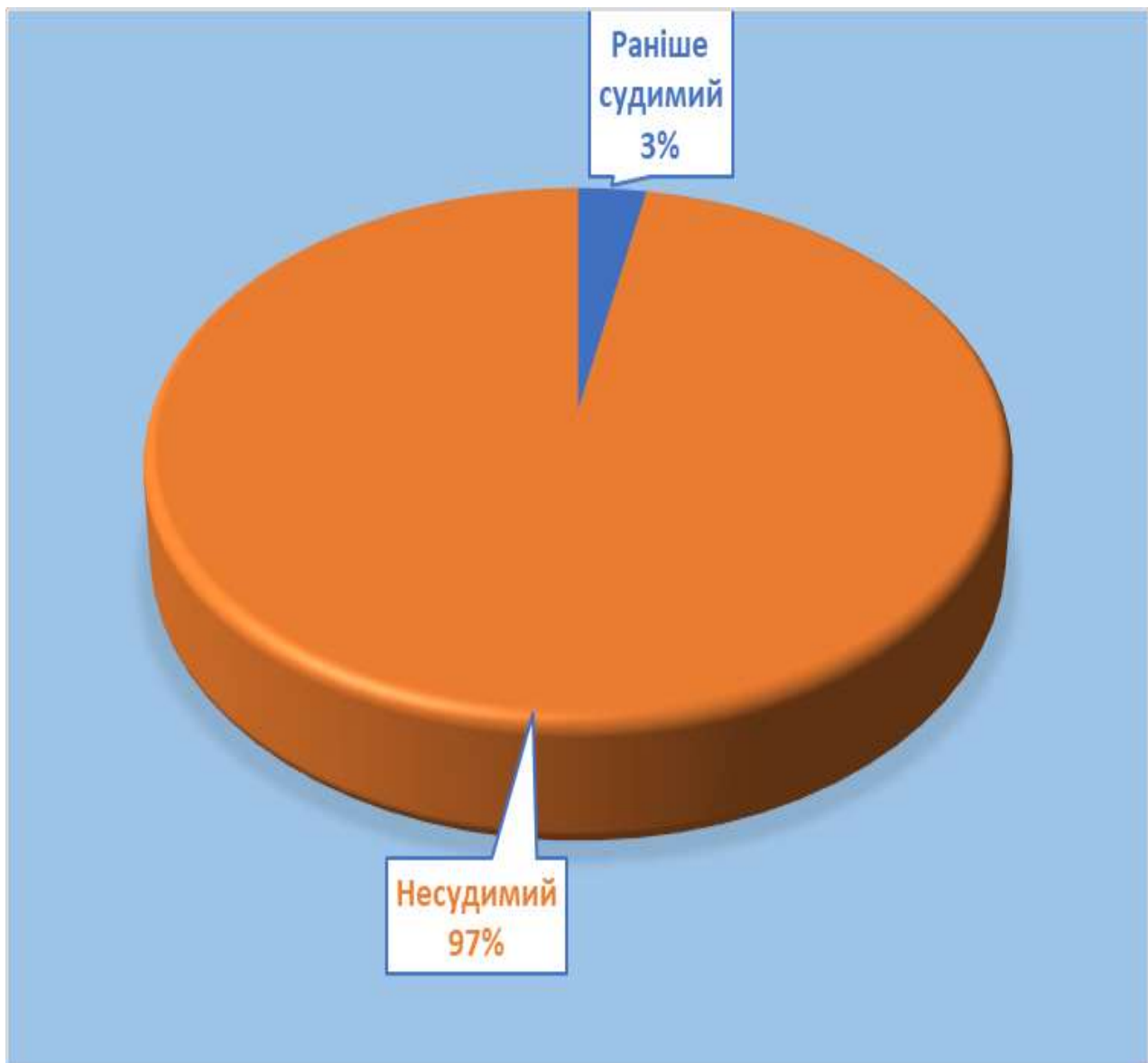

Рис. 10. НАЯВНІСТЬ СУДИМОСТІ У ЗЛОЧИНЦЯ, %.

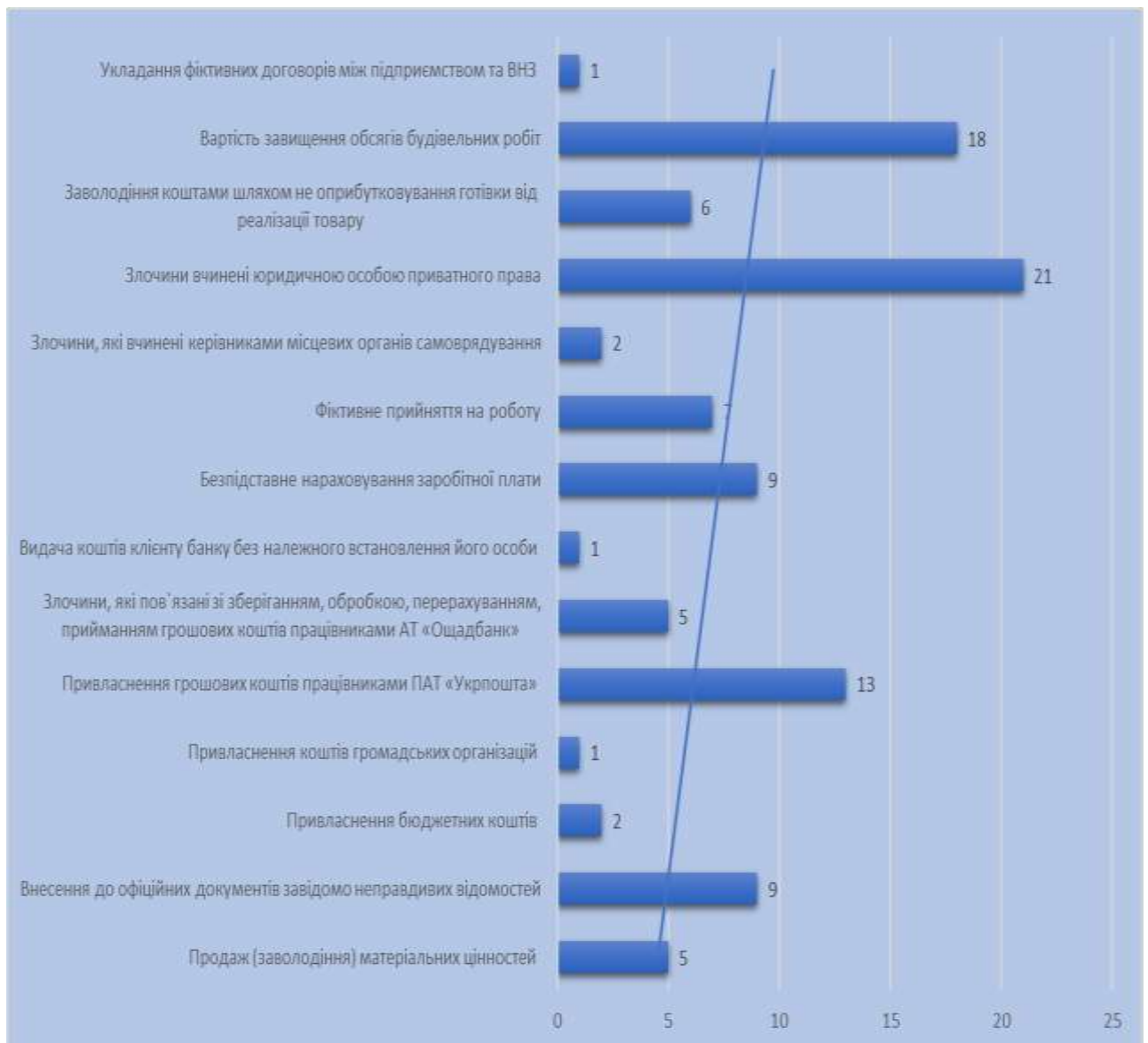

Рис. 11. НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ СХЕМИ ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, %.

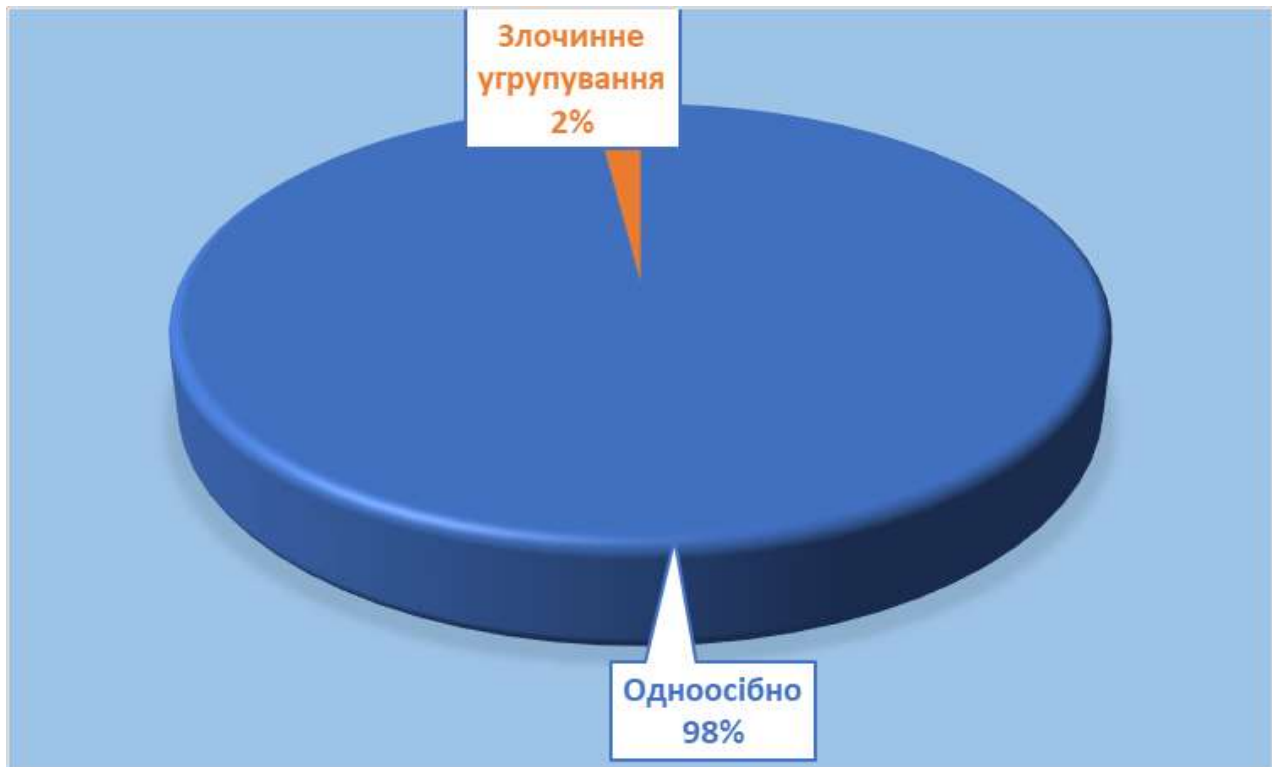

Рис. 12. СКОЄННЯ ЗЛОЧИНІВ ГРУПОЮ ОСІБ ЧИ ОДНООСІБНО, %

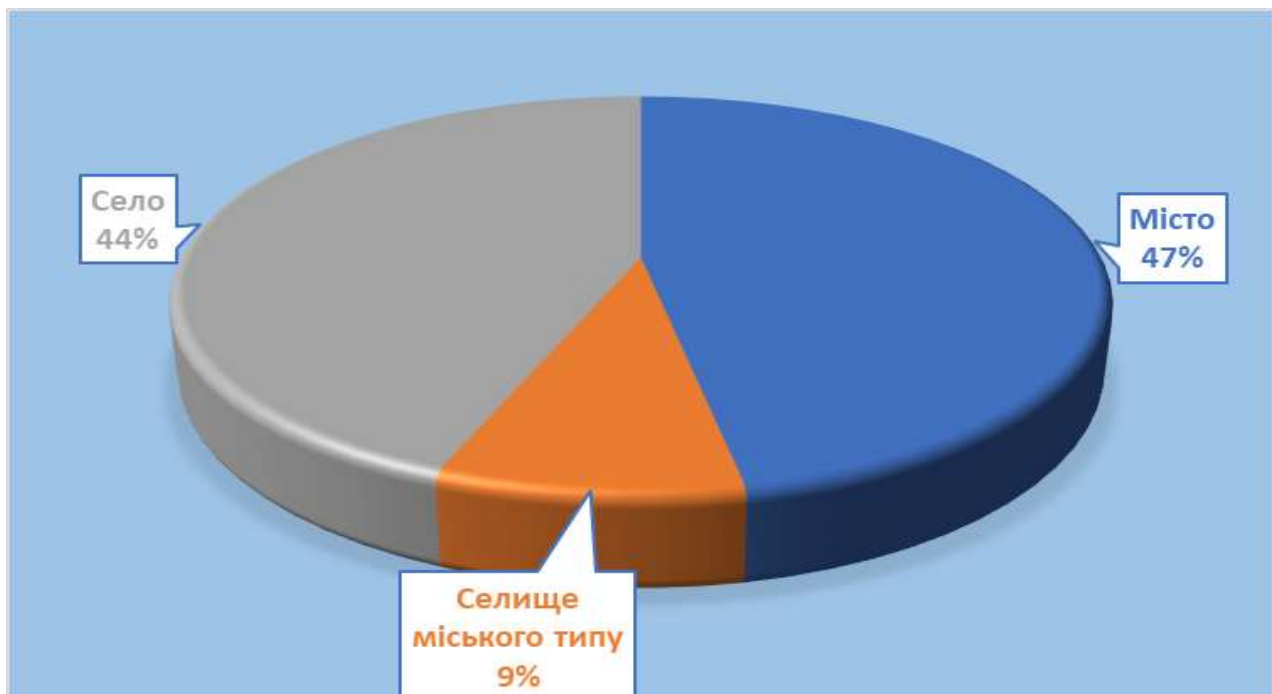

Рис. 13. ДИНАМІКА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ В МІСТАХ, СЕЛИЩАХ МІСЬКОГО ТИПУ ТА СЕЛАХ УКРАЇНИ, %

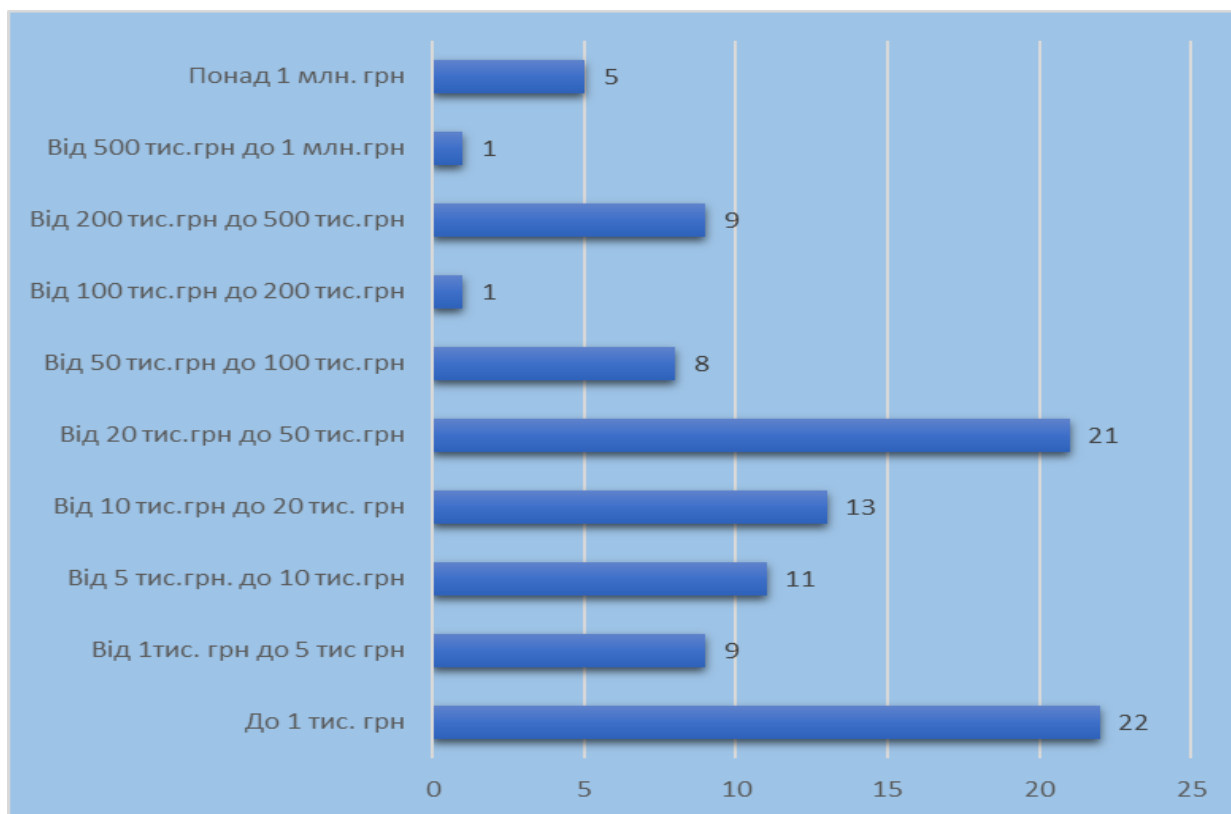

Рис. 14. ЗАВДАННІ ЗБИТКИ ЗЛОЧИНЦЯМИ УСТАНОВАМ, ОРГАНАМ, ОРГАНІЗАЦІЯМ ТОЩО, %

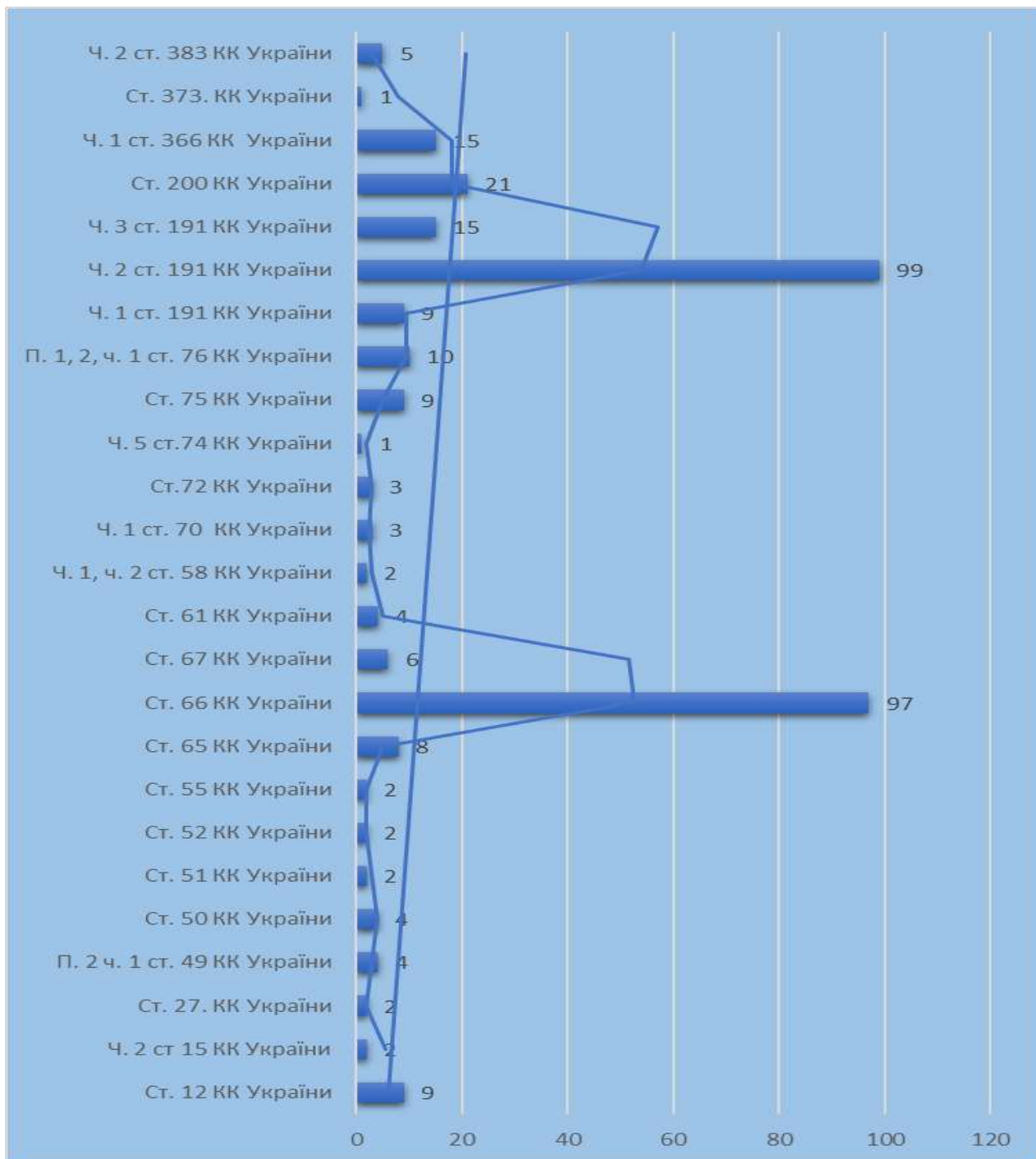

Рис. 15. ДІЇ ФІГУРАНТІВ КВАЛІФІКОВАНІ ЗА СТАТТЯТИ КК УКРАЇНИ, %.

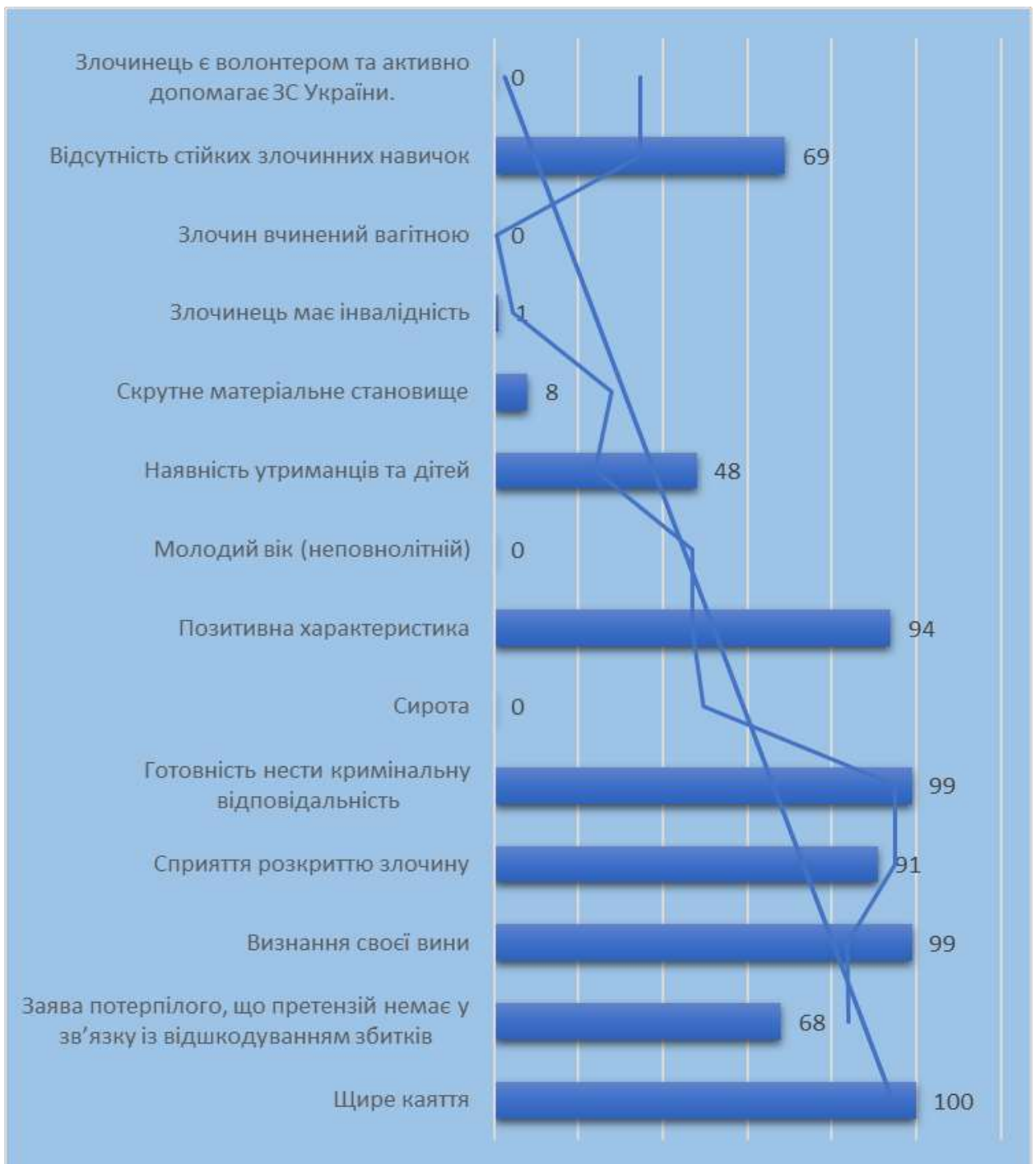

Рис. 16. ДИНАМІКА ОБСТАВИН, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ, %.

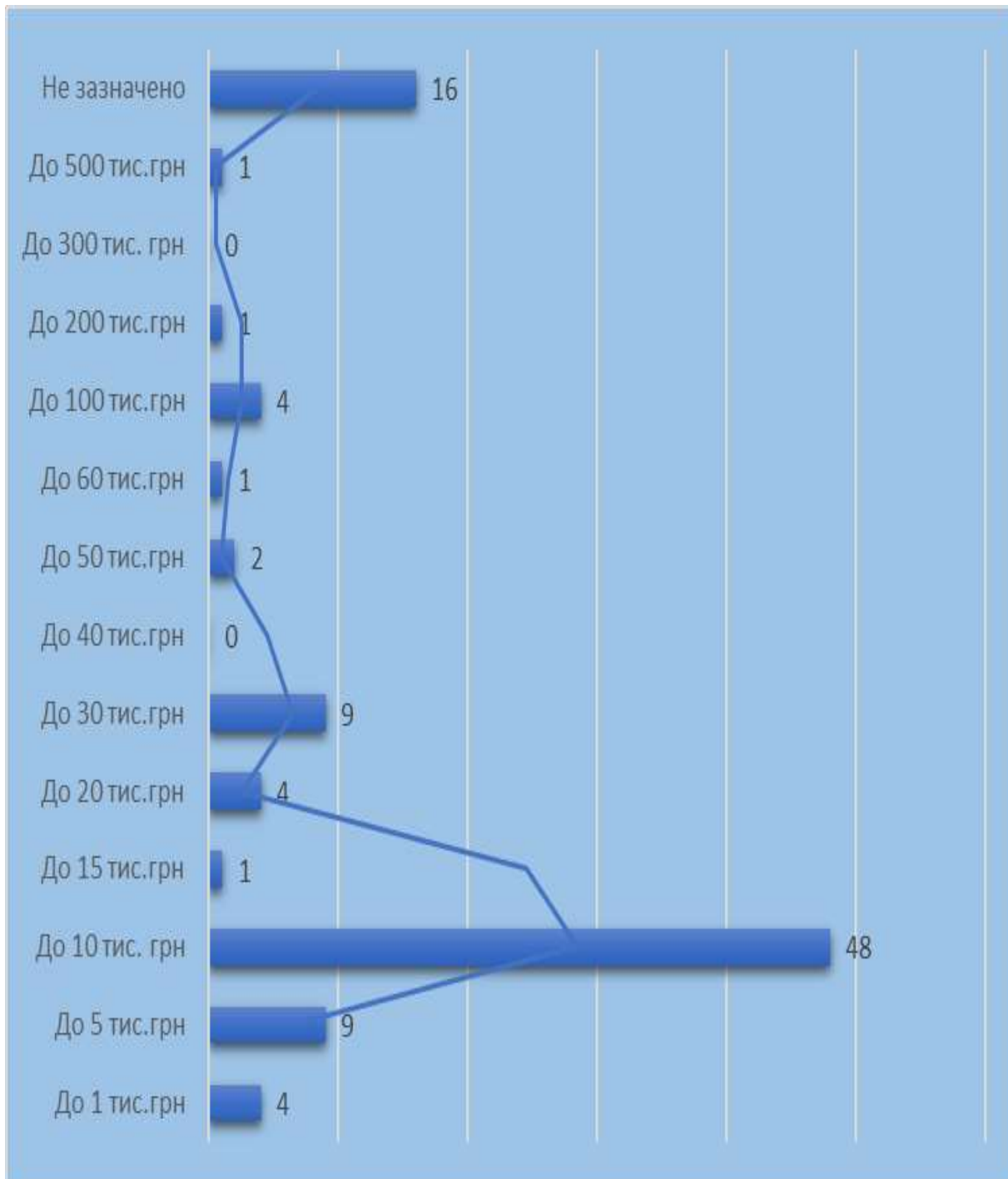

Рис. 17. СТЯГНЕННЯ КОШТІВ ІЗ ЗЛОЧИНЦІВ НА КОРИСТЬ ДЕРЖАВИ, %

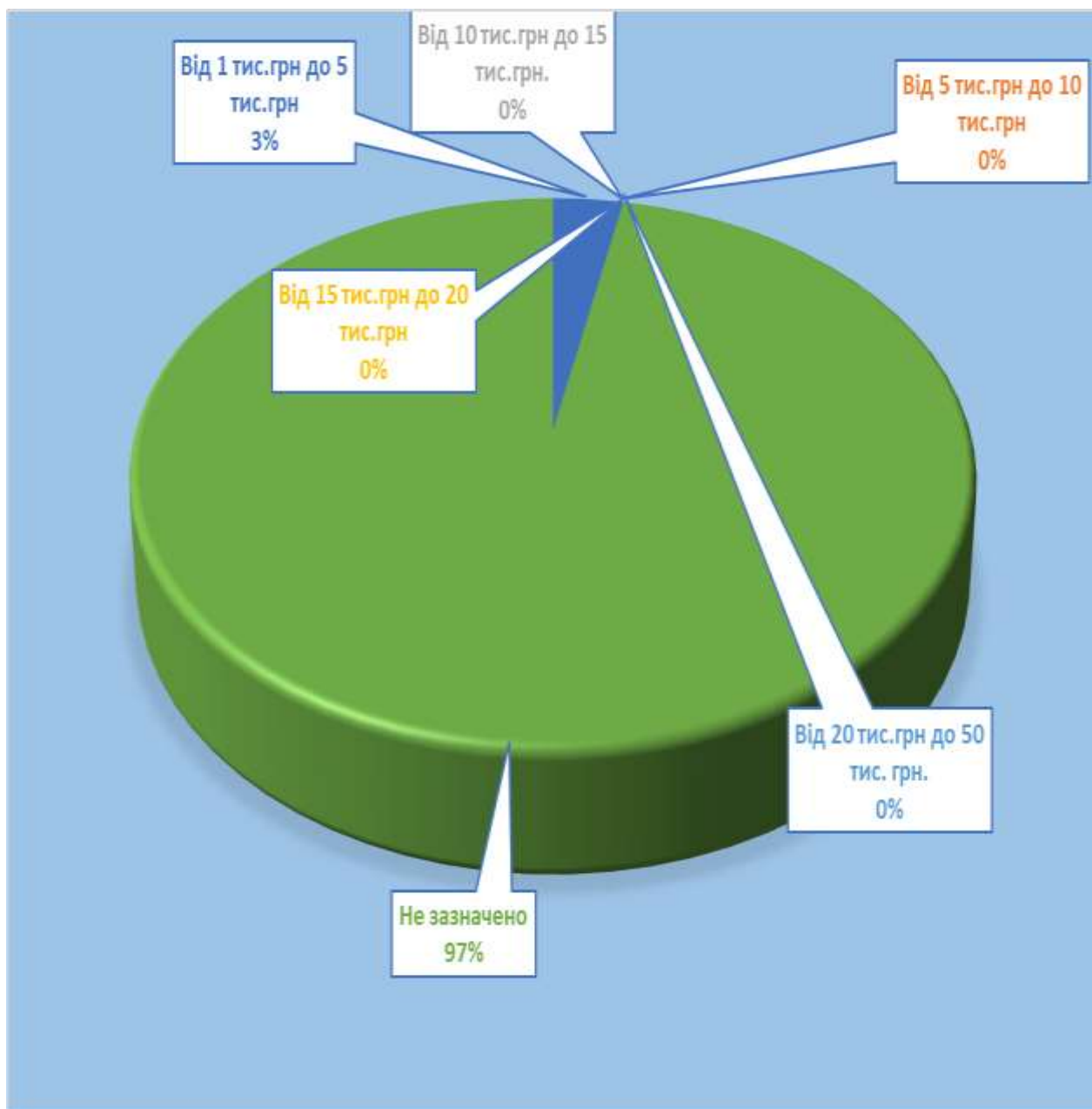

Рис. 18. ВИТРАТИ НА ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, %